NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

PAVLE URANKAR

ZGODOVINA TRGA MOTNIKA

To knjigo poklanja

Narodni šoli – Brdo - Lukovica

Delniška družba pivovarne UNION
LJUBLJANA

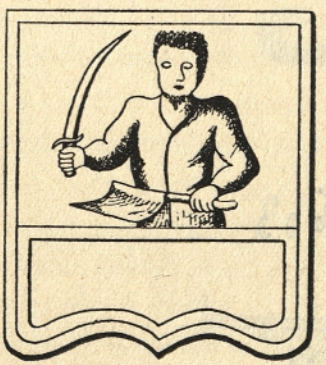
Ljubljana, 25. oktobra 1940.

37.

ПРИРОДНА ЗНАНСТВЕНА ЗБИРКА ВРАТО

PAVLE URANKAR

ZGODOVINA TRGA MOTNIKA IN OKRAJA

LJUBLJANA 1940

G

G 5763

OSREDNJA KNJIŽNICA KRANJ

Vse avtorske pravice si je pridržal založnik prof. Pavle Urankar, Ljubljana
Natisnila »Tiskarna Slatnar«, d. z o. z. (Vodnik in Knez) v Kamniku
Klišeji in zemljevid Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani

Zgodovinski oris trga Motnika je rodila ljubezen do slovenske zemlje in navezanost na domačo grudo. Razmeroma dobro ohranjen trški arhiv v Motniku z dragocenimi arhivalijami je bil neposreden povod, da sem se začel zanimati za preteklost kraja. Zbral sem vse dostopno gradivo, ki je raztreseno po arhivih doma in v inozemstvu ter skušal dognati zgodovinski razvoj Motnika.

Dasi sem si svest, da tvori ves vzhodni konec kamniškega okraja (Tuhinjska dolina in Črni graben) in delno tudi Savinjska dolina zaključno zgodovinsko enoto, vendar sem mogel pri končni redakciji spričo materialnih ozirov to le deloma upoštevati in se omejiti na Motnik sam ter njegovo neposredno okolico. Kljub temu sem pazil, da ostane opis kraja še vedno v povezanosti s svojo soseščino.

V zgodovini Motnika se odražajo pomembnejši politični dogodki in vodilna ter za določeni čas značilna socialno-gospodarska stremljenja. Njegova preteklost priča o borbi meščanskega stanu za svoje posebne pravice. Motničani so se trških privilegijev skozi stoletja krčevito držali in jih z velikim samoljubjem branili proti vsakomur, ki bi jih skušal okrniti. Žilava je bila tudi njihova borba za gospodarski obstoj: bili so vseskozi gospodarsko šibki, laže so dihali le, kadar so nastopile povoljne razmere v obrti in trgovini. V letih gospodarskega zastoja so se pa vedno znova vračali h kmetijstvu, čeprav je bila zemlja kaj borna po obsegu in kakovosti. Socialno-politično svobodni, zato ponosni, nekam domišljavi in malekostni tržani so bili z gospodarskega vidika navadni kočarji, pogosto gmotno na slabšem kakor kmetje v soseščini. Tudi obmejna lega in menjajoča se politično-upravna pripadnost je včasih odločilno vplivala na usodo Motnika.

Pri zbiranju gradiva sem našel povsod polno razumevanje in naklonjenost. Ob tej priliki izrekam iskreno zahvalo vsem, ki so mi dajali

arhivalije na razpolago, in sicer v Ljubljani: arhivarju škofijskega arhiva g. prof. M. Miklavčiču in mons. V. Steski, kustosu Narodnega muzeja g. dr. R. Ložarju, bibliotekarju univerzitetne knjižnice g. dr. J. Rusu in arhivarju katastrskega mapnega arhiva pri finančnem ravnateljstvu g. J. Kostanjevcu; v Motniku: t. č. čuvarju trškega arhiva g. Zdr. Hribovšku; v Gradcu: ravnatelju arhiva deželne vlade g. dr. Ign. Nösslbecku, drž. arhivarju g. dr. Fr. Popelki in g. drž. arhivarju deželnega arhiva g. B. Seuffertu. Posebno zahvalo dolgujem vsem, ki so me podprli z nasveti: vseuč. prof. g. dr. J. Polcu in g. dr. M. Kosu ter g. prof. Jos. Žontarju, dalje g. prof. dr. R. Savniku, ki mi je pri končni redakciji rokopisa nad vse ljubeznivo, nesebično in skrajno požrtvovalno pomagal, g. prof. dr. Fr. Zwitterju za pomoč pri priredbi prilog in g. prof. J. Logarju, ki mi je pregledal rokopis z jezikovne strani.

Tisk knjige so podprli: g. dr. Marko Natlačen, ban dravske banovine v Ljubljani, Trboveljska premogokopna družba, Mestna hranilnica v Kamniku in Hranilnica ter korporacija v Motniku. Tudi njim izrekam toplo zahvalo.

V Ljubljani, 1. septembra 1940.

Pavle Urankar.

Zemljepisni pogoji

Motnik leži v severo-vzhodnem koncu vzhodne Gorenjske, ki pripada območju tako zvanih posavskih gub. Južno od savske tektonske črte Kamniških planin in Menine se razteza motniško-tuhinjsko-kamniška sinklinala, po kateri je nekdaj segalo Panonsko morje v Gorenjsko kotlino. Ko je voda odtekla v savsko strugo, je pustila za seboj usedline; v njih so na mnogih mestih sledovi rjavega premoga. Severno od važne savske premogovne sinklinale (Zagorje, Trbovlje, Hrastnik in Laško) so razviti v dolgem, a ozkem pasu premogovni skladi tudi v motniški, ojstriški, zabukoviški, libojski, pečovniški in štorjanski kadunji.[1]

Glavni prometni žili tega dela vzhodne Gorenjske sta Tuhinjska dolina in Črni graben, ki segata vzporedno od Kamniško-Mengeške ravni

Pogled na Motnik s severozahoda, v ozadju Jasovnik, na samem blizu cerkve nova šola

Fot. St. Aparnik, Kamnik

oziroma od Domžalskega polja na vzhod proti Savinjski dolini. Črni graben napaja Radomlja, ki priteka izpod Učaka, Tuhinjsko dolino pa Nevljica, ki izvira pod Kozjakom; obe se izlivata v Kamniško Bistrico. Obe dolini sta bili v medsebojnem tekmovanju od rimske dobe skozi ves srednji in novi vek najvažnejša zveza med Podonavjem in Primorjem. Šele železniški promet jima je vzel ta pomen.

Motniško ozemlje obsega dolino Motniščice; na zahodu prehaja preko Kozjaka v Tuhinjsko, na vzhodu pa v Savinjsko dolino. Zemljepisno in hidrografsko teži k Savinjski dolini, politično-upravno pa na Kamnik, čeprav je 667 m visoki Kozjak ne le ostra razvodnica, marveč tudi precejšnja prometna ovira. Poleg doline Motniščice, ki je posebno v spodnjem delu dokaj globoka in tesna, obsega motniško ozemlje tudi severna pobočja Šipka (897 m) in južno stran Menine (1509 m). Dolino obdajajo neposredno tile hribi: na severu se dvigajo Kropivškov grič, Srobotnikova reber in pod njo Planinščica; na zahodu je hrib Smolnik, na vzhodu pa 770 m visoki Jasovnik, ki loči dolino Motniščice od doline Bolske.

Motniščica izvira pod Kozjakom — zato jo Špitalci imenujejo Kozjaško — nakar teče skozi Motnik v Bolsko, pritok Savinje. Za potok so začeli šele v novejšem času uporabljati ime Motniščica. Staro ime je Reka, kakor jo ljudstvo deloma še danes nazivlje. Valvasor govori le o Reki (Möttniger Rieg, Reika), ki nastane iz več potokov, hitro teče, žene več mlinov in je bogata z ribami.[2] Vse listine do najnovejšega časa in tudi Plahutnikova župna kronika (spisana l. 1910.—1914.) poznajo le Reko in ne Motniščice.[3] Njeni dotoki z desne strani so: Zasmolščica in Colnar v zgornjem koncu in Griževec v spodnjem koncu trga. Z leve pa pritečeta vanjo Globovščica, ki pride iz Srobotnega, in Bela ali Belščica, pri izviru pod Rebrom tudi Toplica imenovana. Ta loči motniško in špitalsko župnijo. Na jugu oklepa motniško ozemlje Bolska, ki izvira pod trojansko razvodnico in sprejema Mejačev graben.

Podnebne razmere v Motniku predstavljajo vmesno stopnjo med Ljubljansko in Celjsko kotlino. Vpliv Menine se občuti v zgodnjih pozebah sadja in žita, v pogosti toči (zlasti v Špitaliču) in obilici snega pozimi.

Dolina Motniščice je slabo obljudena; ima le dve večji selišči, Motnik in Špitalič. Strmine južno nad dolino so skoraj neposeljene in porasle z velikimi gozdovi, tudi na prisojnih straneh pod Menino so le redki majhni zaselki in samotne kmetije. Prav v okolici Motnika in Špitaliča imamo izrazite samotne kmetije z značilnimi imeni sredi gozdnih predelov: Zajasovnik, Pečnik, Strmšek, Pustotnik, Jelšnik, Grabnar in Hribar. Sicer je tip takih kmetij precej razširjen tudi po Tuhinjski dolini, a tam ni tako izrazit.[4]

Nastanek Špitaliča in Motnika je prometno-trgovsko utemeljen. Špitalič (503 m) je nastal v najvišjem delu doline, na prometno važni točki pod Kozjakom. Razvil se je iz srednjeveškega gostišča ali hospitala, na kar še danes spominja njegovo ime. Tudi Motnik (442 m) so izoblikovali prometno-trgovski oziri. Špitalič je sicer starejši, vendar je

Motnik

Motnik kmalu prekosil svojega soseda in se spričo svoje obmejne lege ob bivši kranjsko-štajerski meji razvil v trg. K trgu so spadale tudi po bližnjih gričih raztresene samotne kmetije: Hrušice (p. d. Planinec), Mejač (onkraj Homa), Strmec (p. d. Strmšek) in Zavrh (p. d. Tomaž). Ni pa spadal k Motniku tik nad strugo Motniščice stoječi grad in zraven ležeče, gradu podložne kmetije: p. d. Pograjec, Špan in Razpotnik. Motniščica je bila namreč meja med Štajersko in Kranjsko, zato so

grad in ti trije posestniki spadali v nasprotju s trgom h Kranjski. Niti l. 1811. po odstopitvi trga Iliriji niso teh kmetij priključili trgu.

Motniški katastrski občini (a ne trgu!) je pripadal tudi Zajasovnik z devetimi domovi in Rebro s tremi hišami. Zajasovnik je raztresen v dolini Bolske ob državni cesti Ljubljana-Celje, deloma pa po prisojnem pobočju Jasovnika. Rebro pa visi na 610 m visoki strmini nad Špitaličem. Vsi ti zaselki (pri gradu ležeče kmetije, Zajasovnik in Rebro[5]) so tvorili Zgornji Motnik.

Tega kranjskega Zgornjega Motnika ne smemo zamenjati s štajerskim Zgornjim Motnikom, ki je pripadal upravno-politično občini Sv. Jeronima. Obsegal je zaselke Brezovico, Vrh, Srobotno,[6] Kropivnico, Belo in Zajasovnik,[7] ki leže na prisojnih 660—700 m visokih pobočjih severno in severo-vzhodno nad Motnikom in v dolini Bolske. Ta raztresena selišča s 25 domovi, ki tvorijo 2 uri dolgo vas, je ljudstvo še v začetku tega stoletja imenovalo »Gore« (v Gorah, pod Gorami, Gorjanci).[8] Uradni naziv Zgornji Motnik je dobila vas po gradu, čeprav ljudstvo še danes rabi staro ime.

Od motniške Bele (na Beli) je treba ločiti špitalsko Belo (v Beli), ki obsega zaselke: Dolino, Malo ravan, Novo reber, Sv. Miklavž, Belo, Slope in Vodlan. Ti so raztreseni po zgornjem delu doline Motniščice, po grapi njenega pritoka Bele in v nekaterih ugodnejših višinskih legah. Tako sega vas od ok. 450 m ob Motniščici do preko 900 m visoko (kmetija Slopnik).

Motniški trški občini so 17. novembra l. 1930. priključili katastrsko in upravno-politično občino Zgornji Motnik, l. 1933. pa še občino Špitalič.

Od začetkov do 16. stoletja

1. Prazgodovinska in rimska doba

Da je bilo motniško ozemlje obljudeno že v prazgodovinski dobi, moremo le domnevati. Po ustnem izročilu je pri izviru Bele stal »ajdovski tempelj«. Na prazgodovinsko obljudenost morda namiguje tudi hribček »Gradišče« ali »Za gradiščem« vzhodno od Motnika.[9]

Na rimsko dobo spominja rimsko gradišče ali taborišče, ki je stalo severno od Motnika, na kraju, ki se imenuje »Za zidom«. Drugo gradišče je bilo na grajskem griču. Spodnje grajsko zidovje, ki je trdo kot skala in povezano z malto ter dobro žgano opeko, je najbrž ostanek rimske trdnjave.[10] Ustno izročilo točno loči, kako visoko je segala starejša zidava in kje se začenja prizidek. To vidimo tudi na sliki v Valvasorju.[11] To rimsko gradišče je skrbelo za varnost prometa po stranski rimski cesti, ki je šla od Mengša skozi Kamnik in po Tuhinjski dolini v Motnik, nakar se je na Ločici pri Vranskem združila z glavno prometno žilo Oglej-Ljubljana-Trojane-Vransko-Celje.[12] Druga stranska pot je potekala od Kamnika po gorskih grebenih na Pišajnovico nad Šmartnom, na Rakitovec (pri vasi je gradišče!) in pod vrhovi Šipka na Trojane. Za obstoj rimskega taborišča v Motniku govori bližnji rimski Atrans (Trojane), važna rimska postaja na meji Italije in Norika. Meja teh dveh provinc je potekala tudi čez dolino Motniščice.

»Motniški« rimski napisni kamen[13] ni bil v Motniku izkopan. Konec prejšnjega stoletja je bil vzidan v neko razpadajočo hišo pri Sv. Matevžu blizu Žovneka.[14] Po napačni in nejasni Laziusovi lokalizaciji sta Muchar in Schmutz zmotno navajala, da je kamen iz Zgornjega Motnika.[15] Križnik ga skuša identificirati s kamnom, ki je bil konec 19. stoletja pri Kropivšku v Zgornjem Motniku[16] in o katerem ustno izročilo najbrž pravilno trdi, da je iz cerkve sv. Treh kraljev, ki je nekdaj stala na Kropivškovem griču.

Arheološka izkopavanja obcestnega hribčka z značilnim nazivom »V gomilah« pol ure od Motnika proti Vranskemu utegnejo prinesti več jasnosti v to davno preteklost.

2. Slovenska naselitev

Motniška naselbina je sicer prvič listinsko izpričana v prvi polovici 12. stoletja, vendar ni dvoma, da segajo njeni začetki v zgodnji srednji vek. Slovenci so naselili Tuhinjsko dolino iz Celjske kotline, okoli katere so kmalu nastale močne kolonizacijske postojanke pri Vojniku, Mozirju, Šoštanju in Vranskem. Iz Celjske kotline so šli proti zahodu trije močni naselitveni tokovi: prvi v Zgornjo Savinjsko dolino in čez Černelec v Črno in Kamnik. Močnejši je bil tok v smeri rimske ceste Celje-Vransko-Trojane-Črni graben-Ljubljana. Na Ločici pri Vranskem se je od njega odcepil tok v Motnik in Tuhinjsko dolino. »Za celotni okraj med Menino na severu, Savo na jugu, Celjsko kotlino na vzhodu in Ljubljansko kotlino na zahodu je značilna na široko raztegnjena naselitev po vrhovih in bregovih, ki časovno sega v prva stoletja po prihodu naših prednikov in dajejo značilno naselitveno sliko številni manjši zaselki.«[17]

Za zgodnjo naselitev govori tudi slovenski naziv »Motnik«, kajti imena po morfoloških ali hidrografskih posebnostih so značilna za starejša naselja. Motnik je izpeljan iz staroslovenske besede matiti, kar pomeni kaliti — potok, ki vodo kali ali moti pri izlivu v čistejšo vodo.[18] Motniščica namreč ob deževju močno naraste in se vsa kalna izliva v Bolsko. Po trški naselbini je prevzel slovensko ime tudi grad. Tudi zgodnja ustanovitev beneficija (l. 1360.) za vzdrževanje stalnega duhovnika kaže na večjo starost naselbine. Vikariata si namreč ne moremo misliti brez večjega selišča. Na zelo staro naselitev namiguje tudi sklenjenost naselja in zemljiška razdelitev na delce. Motnik se je torej razvil v zgodnjem srednjem veku.

Pri nastanku motniške naselbine so odločali povsem drugi oziri kot pri večini sosednih kmečkih naselij. Za večino trgov sta značilni možnost obrambe pred sovražniki in pomembna prometna lega. Večina južnoštajerskih trgov je iz obrambnih ozirov priraščenih na goro, oziroma prislonjenih na grad.[19] Tudi Motnik leži pod gradom v globoko zarezani dolini ob Motniščici. Še merodajnejši so bili prometni oziri: razvil se je pri vhodu v Tuhinjsko dolino, t. j. ob najvažnejši prometni žili, ki je v srednjem veku vezala Štajersko in Primorje. Cesta, ki se je pri Ločici odcepila na Trojane in Črni graben, se je iz rimskih časov ohranila vse do 18. stoletja le kot stranska pot.[20]

Na vzhodni strani prometnega križišča na Ločici se je razvilo Vransko; to je pa bilo šele l. 1868. povzdignjeno v trg, čeprav je bilo Motniku nadrejeno upravno-politično (od l. 1853. sedež okrajnega sodišča) in cerkveno (vikariat pred l. 1286. in župnija pred l. 1545.).[21] Sicer je pa domneva, da bi Vransko nastalo v frankovski dobi in dobilo

ime od Frankov (Franz — Vransko) neutemeljena. Isto velja za bližnji Žalec, čigar ime Sachsenfeld naj bi spominjalo na tu naseljene Sase v začetku 9. stoletja.[22]

Da je pri nastanku in razvoju motniške trške naselbine odločal prometni ozir, nam kaže tudi topografska lega sosednih kmečkih naselij, pri katerih so bili merodajni skoraj izključno prirodni pogoji: geološka osnova in morfološke oblike. Prava kmečka naselja se izogibljejo dolin zaradi nevarnosti povodnji in močvirnatega sveta. Ta selišča ljubijo višine, obronke in prisojna pobočja, zlasti terase in ostanke starih vršin ter ne iščejo zaščitnih leg in ne pomembnih cest, razen zveze s svojim zemljiščem. Glavno zanje je zadostna količina rodovitne zemlje. Tem ugotovitvam ne nasprotuje dejstvo, da je dno Tuhinjske doline, ki je suho in ponekod dovolj široko, tudi poseljeno. Vendar ta naselja niso čisto kmečka, saj so pri njihovem nastanku odločali tudi drugi činitelji: cerkveno središče, obrt, promet in podobno.[23]

Trgi se torej večinoma niso razvili iz vasi, marveč so bili že od samega začetka namenjeni za obrt in že prvotna njihova vloga je bilo tržišče. Motniški trški privilegij datira sicer šele iz l. 1423., vendar je bilo tudi pred tem letom, ko je bil Motnik uradno-formalno povzdignjen v trg, njegovo gospodarsko težišče v obrti in trgovini. S pridobljenim trškim privilegijem se je menjal le njegov pravni značaj, ne pa gospodarski ustroj. Po Sidaritschu so bili trgi kolonizacijsko delo zemljiških gospodov, t. j. naselbina delavcev in obrtnikov, zaposlenih pri gradu. Razvoj trgov je bil zato odvisen od pomembnosti njihovih gradov. Z njihovim propadanjem v 19. stoletju, zlasti po l. 1848., izginja tudi pomen takih trgov.[24]

Motnik spada med izrazito sklenjena naselja, za razliko od raztresenih kmečkih selišč in zaselkov, ki prevladujejo v okolici. Po talnem načrtu pripada tipu naselij v vrsti. Domovi so razporejeni v dveh vrstah vzdolž ceste. Od zgoščenega jedra Motnika je nekoliko bolj oddaljenih le sedem trških domov na levem bregu Motniščice. Cesta se v trgu razširi, gradbena sklenjenost je prekinjena in na tem nezazidanem prostoru so se vršili tedenski in letni sejmi. Tržni prostor in prometna cesta, katerih širina in velikost sta za sejme kot nalašč preračunana, kažeta na prvotni namen Motnika.[25]

Za kmečka naselja Tuhinjske doline sploh in posebej za naselja sklenjenega tipa je značilna zemljiška razdelitev na delce.[26] Ta temelji na gospodarstvu starih agrarnih enot. Zemlja je bila namreč prvotno skupna last. Ne le gozdovi in pašniki, nerazdeljeni so bili tudi travniki in polja, ki so jih kosili, obdelovali, sejali in želi kolektivno. Ko so pozneje skupno zemljo razdelili med upravičence po določenem ključu, je nastopila zemljiška odmera po kmetijah (gruntih). Glavna značilnost

te razdelitve je razkosanost in razdrobljenost zemljišča ter enakomerna nepraktična raztresenost deležev posamezne kmetije po vsem zemljišču. Razdelili so si najprej intenzivno obdelovalno zemljišče (njive, vrtove, travnike), dočim je zemlja ekstenzivnega gospodarstva (gozdovi in pašniki) ostala skupna, ponekod celo do danes.[27] O nekdanjem kolektivnem agrarnem sistemu še pričajo mnoga ledinska imena »gmajna«. Razdelitev na delce imamo tudi pri Motniku. Po poznejših združitvah, delitvah, kupih, prodajah in zamenjavah prvotni delci seveda niso ostali več čisti. Pravilnih (regularnih) parcelnih oblik skoraj ni. Parcele so podolgovate, kvadratične, večina pa ima obliko trapeca in najrazličnejših mnogokotnikov. Tudi po velikosti, dolžini in širini so kaj različne, vse pa zelo majhnega obsega. Nekatere njivske parcele so merile po franciscejskem katastru iz l. 1825. le 30 do 50 sežnjev, t. j. 1 a 8 m^2 do 1 a 80 m^2. Le 5 parcel (2 %) je bilo večjih kakor 1 oral, 25 parcel (11 %) je merilo po 1 oral, vseh ostalih 189 parcel pa manj kakor 1 oral.[28]

Obdelovalno zemljo so si pridobivali večinoma s krčenjem in trebljenjem gozda. Vendar sledov požiganja ne zasledimo med ledinskimi imeni in tudi listine ga le redko omenjajo.[29]

3. Prvi zemljiški gospodje

V zgodnjem srednjem veku je motniško ozemlje pripadalo Karantaniji. Ko se je ta po l. 955. začela drobiti v krajine (marke), je Motnik pripadel savinjski krajini. Meja med njo in kranjsko krajino je potekala tik zahodno od njega.[30] Savinjska krajina je bila l. 1311. priključena Štajerski. Ob tej priliki je prišel Motnik politično in sodno pod Štajersko, Zgornji Motnik z gradom pa je pripadel Kranjski. V drugi polovici 14. stoletja je dobila Kranjska nekatere štajerske kraje. Motnik je upravno še vedno ostal pod Štajersko, sodno pa je za naprej pripadal starograjskemu deželskemu sodišču nad Kamnikom.[31] To svojo dvodelnost v politično-upravnem in sodnem oziru je ohranil do najnovejšega časa.

Nemški vladarji so po fevdnih predpisih podeljevali obsežne dele slovenske zemlje raznim plemiškim rodbinam in cerkvenim dostojanstvenikom kot plačilo za njihovo upravljanje dežele in za pomoč v vojni. Savinjsko krajino so dobili v 10. stoletju savinjski mejni grofje iz rodu sv. Heme Koroške. Po razsulu njihove posesti je v 11. stoletju zrasla posest bavarskih grofov Andeških s središčem v Kamniku in frankovskih Spanheimov s središčem v Ljubljani. Spanheimsko zemljiško gospostvo je segalo od Ljubljanske kotline in Smlednika na vzhod do Bolske med Vranskim in Motnikom ter do Slivne in Tirne pri Vačah. Veliko zemlje so imeli tudi drugod.[32]

V spanheimski dobi se Motnik prvič pojavi v zgodovinskih virih. V zapuščinski listini Cejzolfa Spanheima, izdani v Velikovcu med l. 1123. in l. 1146., naletimo namreč na prvo zanesljivo vest o Motniku. Z njo je Cejzolf podaril vse svoje premoženje cerkvi Marije Device v Krki na Koroškem ter samostanoma sv. Pavla na Koroškem in sv. Lamberta na Štajerskem. Šentpavelskemu samostanu je namenil dvor in cerkev sv. Mihaela v Savinjski dolini (t. j. na Vranskem) z dvema zraven ležečima gospoščinama, tri kmetije na Ločici (Lonsnich), pol kmetije v Slivni (Sliphes) in k tej polovici kmetije pripadajoče pravice po vsem slivenskem svetu, izvzemši Motnik z njegovimi krčevinami, pašami, ribolovom in lovom (preter Motnick cum suis noualibus, pascuis, piscationibus atque uenationibus).[33] Motnik je torej ostal še spanheimski, verjetno do njihovega izumrtja l. 1269.

V kasnejšem srednjem veku so se pojavili v Motniku in okolici kot zemljiški gospodje gornjegrajski samostan in gospodje Žovneški. Gornjegrajski samostan je dobil v 13. in 14. stoletju mnoga posestva in desetinske kmetije po Tuhinjski in Savinjski dolini, pa tudi v samem Motniku. Desetino so tu pobirali benediktinci že pred l. 1232. Oglejski patriarh Bertold je namreč tega leta zaukazal savinjskemu arhidiakonu, da povrne gornjegrajskemu samostanu desetino v Motniku (decimis sitis in Motnich et rebus aliis), ker sta si jo prisvajala ministeriala Odalskak iz Prekope in Eberhard Hekenberški.[34] Njuna gradova sta bila pri Vranskem. Navadno je samostan dajal desetino v zakup. L. 1306. in l. 1307. sta brata Nikolaj in Wergand Pirso, imenovana Gostel, sinova pokojnega Pirsa s Črnela (v občini Dob), izročila gornjegrajskemu opatu Wulfingu vse pravice do desetinskih kmetij v Motniku, ki so jih bili dobili v fevd od tega samostana že njihovi predniki (omnem jurisdicionem quam habere dinoscebamur in decima sita in Moetnik, quam inquam fuisse dinoscimur legaliter infeudati).[35]

L. 1329. so Kamničani Tomaž Zaendel, njegova žena Jera in sin Jurij prejeli od gornjegrajskega opata Leopolda desetino v Motniku (verlihen ... den zehenden der ze Moetnik) in za njo plačevali vsako leto na dan sv. Mihaela po 1 marko oglejskih pfenigov.[36] Desetino v Motniku (ain zehent gelegen ze Moetnik), ki je donašala 8 gld letno, je imel do l. 1389. v fevdu gornjegrajski oskrbnik Lüdly pl. Ror. Takrat jo je izročil poleg dveh kmetij v uradu Tiroseku gornjegrajskemu samostanu za ustanovljeno večno sv. mašo, ki naj se bere vsak dan pri oltarju sv. Janeza v Gornjem gradu.[37] Graščak Jurij Motniški in njegov brat Mertelein sta l. 1340. prodala samostanu za 12 mark oglejskih pfenigov župnico (eine suphube) na Beli nad motniškim gradom.[38]

Posestva gornjegrajskega samostana so bila raztresena po vsej Tuhinjski dolini: v Markovem in Gozdu pri Kamniku, v Podhruški, na

Selih in v Srednji vasi, v Hruševki pri Tuhinju, v Okrogu pri Špitaliču in drugod. Dobil jih je z nakupom, volili in darili.[39] Sedež upravnega urada za te raztresene podložnike je bil v Porebru pri Kamniku (v občini Nevlje). Temu uradu so pripadale tudi kmetije v severnem in vzhodnem delu Kranjske kotline.[40] Tudi vzhodno od Motnika, zlasti v Vologu nad Vranskim, so imeli gornjegrajski benediktinci obsežna posestva in desetinske kmetije. V Vologu je bil sedež gornjegrajskega urada za kmetije v vranski župniji, torej tudi za kmetije v Motniku. Samostanski podložniki ob Bolski, okrog Braslovč in deloma v Savinjski dolini so pa pripadali braslovškemu uradu.[41]

V okolici Motnika in po Tuhinjski dolini so imeli posestva in podložnike tudi gospodje Žovneški, poznejši grofje Celjski. Gebhard III. Žovneški je l. 1261. izročil gostišču sv. Antona v Špitaliču neko gorsko pravico,[42] kamniškim kastelanom bratom Jamskim: Henriku, Gotfridu, Ulriku in Bertoldu, pa je dal l. 1276. v fevd štiri kmetije na Lokah pri Šmartnem.[43] Friderik Celjski si je l. 1374. pridobil najprej v delno, pozneje pa v popolno last Gornji grad, Podgrad pri Vranskem in druge bližnje gradove.[44]

Mekinjski samostan (ust. l. 1300.) je imel sicer težišče v Kamniški kotlini, vendar se je njegova posest raztezala tudi po Tuhinjski dolini in na vzhodni rob kranjske kotline. Do nje je prišel večinoma z darili, volili in nakupom.[45]

Na motniškem ozemlju se v 15. stoletju omenjajo tele posestne spremembe: Wissent Müttel, župnik pri sv. Pankraciju (v Starem trgu) in pri sv. Martinu pri Slovenjem Gradcu je l. 1415. prodal Janezu iz Lok in njegovim dedičem sedem kmetij, od teh eno v Zgornjem Motniku (eine hube zu Obern Moetnik).[46] Hans Haller je dajal svoje kmetije okrog Motnika v zastavo: do l. 1418. je bil zastavni upnik Hans Slosberger, nato Hertel Pewerl; njemu je Haller z ženo Ano zastavil zemljišča okrog Motnika z vsemi hišami, kmetijami in travniki.[47] Dvanajst let nato je znova dobil poleg drugih tudi naslednje proste fevde: motniški grad (den thurn zu Mottnikch), po tri kmetije na Beli (zu Velach), na Brezovici (zu Bresowicz), na Planini (auf dem Berg) in pod Jasovnikom (unter dem Yassehnkch), dve kmetiji na Visovici (? an der Bosowicz), po eno pod Vrhom (unter der Kofl), v Dolini (im Thal), v Lemovcah (an dem Lymolbicz) in na Reberšku (an dem Rebersakch) in končno še dva mlina pod gradom in nad njim.[48] Te fevde in posestva (verkaufte lehen vnd gut in der Mettnigkh) je imel pozneje Baltazar Roggendorf (do l. 1479.), nato pa pliberški oskrbnik Henrik Himmelberg. Na enem posestvu je l. 1479. živel Gregor, na drugem Tomaž, ki je posedoval tudi pustoto (öde),[49] kjer je bila poprej Marjeta, na nadaljnjih dveh kmetijah sta pa bila Jurij in Holldenoch.[50]

4. Začetki gradu in gospodje Motniški

Motniški grad je nastal gotovo že davno pred prvo polovico 13. stoletja, ko se v ohranjenih zgodovinskih virih imenujejo njegovi prvi posestniki. Že po svoji zemljepisni legi je imel sprva obrambni značaj. Sezidan je kot večina srednjeveških gradov na težko pristopnem kraju, od koder je lahko obvladal bližnjo okolico. Južno pobočje grajskega

Motniški grad (po Valvasorju)

griča se dviga navpično iz struge Motniščice. S treh strani je skoraj nedostopen, ker je zunanje grajsko zidovje le nadaljevanje navpičnih sten pod potokom, na četrti severni strani je pa tudi precej strmo pobočje. O grajski stavbi ne vemo ničesar do Valvasorja, ki nam je ohranil njeno sliko iz druge polovice 17. stoletja. Slika prikazuje grad z obzidjem, vidi se vzhodni stolp z manjšim enonadstropnim poslopjem ob strani. Glavno poslopje je trinadstropno, v drugem nadstropju je majhen pomol na konzolah. Stavba, kakor jo slika Valvasor (glej sliko zgoraj), v vidnih delih ni starejša od 16. stoletja, v glavnem je pač plod Valvasorju ne preoddaljene dobe.[51] Valvasor opisuje grad na kratko: »Stoji na majhnem griču med visokimi planinami, 6 milj od Ljubljane in 3 milje od Kamnika, na sami štajerski meji, toda še na Kranjskem (Gorenj-

skem). Imenuje se Zgornji Motnik (Ober Möttnickh) za razliko od trga, ki je tik pod gradom, toda že na Štajerskem.«[52] Pri gradu je bilo kopališče, jezero imenovano, omenja se l. 1687.,[53] pozneje so po njem dobile ime bližnje njive.[54]

Grad označujejo viri l. 1340. kot trdnjavo (vaest),[55] l. 1430. kot stolp (thurn),[56] l. 1564. kot grad (gschloss),[57] l. 1592. kot gradič (edlmans sicz vnd gschloss)[58] in l. 1601. kot grad ali stolp (gschloss oder thurn).[59] Kot kaže ime, je bil stolp najvažnejši in v začetku najbrž tudi edini del gradu. Šele pozneje so prizidali stanovanjske prostore, a se je kljub temu ohranilo staro slovensko ime Motnik. Prvič zasledimo naziv »Zgornji« Motnik (Ober Möttnigkh) l. 1620.,[60] vendar se tudi pozneje često omenja kot Motnik. Listina iz l. 1627. ga označuje kot Motnik (Metniekh) in kot Zgornji Motnik (Obermetnikh).[61] Nasprotno zasledimo za trg včasih naziv »Spodnji« Motnik (Marht Undtermöttnigkh).[62]

Prvi znani grajski gospodarji so bili gospodje Motniški, ki so bili najbrž ministeriali domače slovenske krvi. Ministeriali so se začeli pojavljati pri nas v 11. stoletju. Bili so v službi zemljiških gospodov; ti so za gospodarsko upravljanje in vojaško obrambo svojih posestev potrebovali veliko služabnikov. Jemali so jih iz slovenskega življa, jim dajali v užitek zemljišča in s tem zasnovali plast manjših zemljiških gospodov. Bogatejši ministeriali so si zgradili gradove in po njih dobili ime.[63] K tem zadnjim prištevamo gospode Motniške, kajti po Valvasorju je bil grad njihova dedna last.[64] Prvi se od gospodov Motniških v listini omenja Konrad (Chunradus de Moetnik) l. 1247. kot priča.[65] Tudi nadaljnji gospodje Motniški nastopajo v listinah večinoma kot priče ali sopodpisniki. Tako je Gerloh Motniški (Gerloch der Moetniker) l. 1287. potrdil listino, s katero je Sigfrid iz Šaleka zastavil krškemu škofu Hartnidu grad z dohodki grajske straže v Pilštajnu.[66] Isti je l. 1303. pečatil prodajno listino Henrika z Vranje peči mekinjskemu samostanu[67] in l. 1305. neko drugo listino.[68] L. 1311. omenjajo listine plemenitega Motničana (nobilis vir Methnicharius)[69] in l. 1320. samo Motničana — brez imena —, oziroma Marinka, podložnika Motničana (Marinca des Motniker hold) ter Janka, podložnika istega gospoda (Janco daz dritt dez selben Motniker hold). Oba je Gebhard Mosthomaer poklonil mekinjskemu samostanu.[70]

Gospoda Motniška Nikolaj in Mertel sta l. 1330. podpisala neko darilno listino,[71] Jurij Motniški (Joerg der Moetnyker) je pečatil l. 1338. neko darilno in poravnalno listino.[72] L. 1340. je Jurij Motniški (Geori der Moetniker) — najbrž istoveten z zgornjim — prodal gornjegrajskemu opatu Leopoldu župnico na Beli nad motniškim gradom (eine suphub ze Velach ob der vaest Moetnik) z vsemi pravicami, ki so jih uživali njegovi

predniki in z vsem, kar zraven spada. To listino je pečatil tudi njegov brat Mertellein. Na kmetiji je takrat živel Jurij.[73] Nadaljnja graščaka sta bila Mertel (Maertel der Moetnikher) in Gerloh Motniški, ustanovitelj motniškega vikariata. Prvi se omenja kot priča v listini l. 1341.,[74] drugi l. 1360.[75] Zadnji znani član tega rodu Mertel Motniški (Mertleinb von Moetnikg) se omenja l. 1403.; posedoval je zemljo celo v okolici Ljubljane.[76]

Gospodje Motniški so spadali med uglednejše graščake, saj so sosedni graščaki v njihovem gradu večkrat podpisovali svoje pogodbe. Tako je Ulrik Rifenberški tu izdal l. 1351. neko listino in podpisal z Ulrikom Krškim, Friderikom Celjskim, Otonom Ortenburškim, Henrikom Viltuškim in Ivanom iz Kamnika pogodbo proti Konradu Tentschachu.[77] Gospodje Motniški so morda izumrli v začetku 15. stoletja. 14. in 15. stoletje je namreč doba počasnega nazadovanja ministerialov in vitezov. Motniški grad je, kot poroča Valvasor, pripadal zdaj približno eno stoletje deželnim knezom kot zastavna posest.[78] Ti so dajali grad in navadno tudi trg v zastavo raznim plemiškim rodbinam.

5. Trške svoboščine

Za nastanek trga so bili pri Motniku odločujoči pogoji: prometna cesta, razvita obrt in trgovina, bližnji grad kot glavni zunanji znak in vikariatna cerkev.

Obzidja Motnik ni imel in ga tudi ni potreboval, ker ga je že dovolj ščitila lega. Sicer pa ni bil toliko izpostavljen turškim napadom, proti katerim so mesta in trge obdajali z obzidjem.

Za nastanek motniške trške naselbine in za pridobitev trških pravic je bila gotovo merodajna tudi ambicija graščakov. Gospodje Motniški so bili ugledni in prav tako slaven je bil rod gospodov Ptujskih, ki so imeli v prvi polovici 15. stoletja Motnik v zastavi in bili verjetno tudi grajski lastniki. Motniška trška ustanovna listina je iz poznega srednjega veka, ko je nastalo pri nas precej deželnoknežjih in zasebnih trgov. Avstrijski nadvojvoda Ernest Železni je s privilegijem, izdanim v Gradcu na petek pred cvetno nedeljo (t. j. 26. marca) l. 1423., povzdignil Motnik v trg s tem, da mu je naklonil tedenski sejem na nedeljo. Privilegij ne navaja nikakih stvarnih nagibov, zakaj je dobil Motnik to pravico; poudarja le podložniško zvestobo, lepo vedenje Motničanov in formalno določa, naj nihče ne ovira tržanov pri uživanju tržnega dne.[79] Ni dvoma, da so bili za privilegij merodajni prometni oziri, obrt in trgovina. Motnik je bil prvotno le trg v ožjem pomenu besede, t. j. tržišče ali tržno-sejmski kraj za razpečavanje svojih izdelkov in pridelkov okolice, ne pa trg s pravno določenim političnim značajem.[80]

Ustanovna privilegijska listina namreč ni uredila pravno-politične strani Motnika in mu ni dala napisanih trških pravic. Tudi vsi kasnejši privilegiji potrjujejo zgolj tržni dan in podeljujejo letne sejme. V ustanovnem privilegiju manjkajo torej vse bistvene odredbe o organizaciji trga: o njegovi avtonomiji, o trškem sodniku in sodnem okolišu. Vendar se je v Motniku takoj po ustanovitvi razvila trška avtonomija po vzgledu štajerskih avtonomnih trgov. Neposrednih dokazov za to ni, vendar davčni predpis za l. 1574. in urbar iz l. 1601. omenjata, da so se Motničani zgolj zato, ker so imeli tedenski tržni dan, imeli za tržane (bürgerlichen standes) in si prilaščali trške svoboščine ter sodstvo. Saj niso mogli z ničemer dokazati, da jim je kdaj kdo naklonil kakšno trško svoboščino in pravico do trškega prava (burgerlich recht). Vse to so si sami prisvojili; privilegij tega ne vsebuje.[81]

Prvi zametek trške avtonomije je trška srenja (soseska, gemein der burger) in nato svet (rath), ki ga je ta volila iz svoje srede kot neke vrste notranji svet. Skupno sta predstavljala trški magistrat. Oboje zasledimo v Motniku prvič šele l. 1571.[82] Verjetno je sprva obstajala le srenja, ki je v Motniku obsegala vse tržane (gmain der burgerschaft), dočim pri mestih in večjih trgih le del njih (v Ljubljani n. pr. 100 meščanov).[83] Od srenje izvoljeni trški svet je štel v večjih trgih do 12 svetovalcev (geschworene des rathes).[84] Motnik jih je volil najbrž le 6. Bili so redno iz imovitejših rodbin, zato srečujemo v trškem svetu skoraj vedno ista imena.

Tržane so smatrali v srednjem in novem veku za poseben socialen sloj, ki je imel lastno sodstvo. To sodstvo in sejmski privilegiji so bili s pravnega stališča bistvo vseh avtonomnih trgov. Sodstvo je izvrševal Motnik najbrž že takoj ob ustanovitvi, saj je prav nadvojvoda Ernest l. 1411. izrecno naročil, da mora imeti vsak štajerski trg lastno sodstvo.[85] Zato so trg najbrž kmalu po ustanovitvi izločili iz deželskega sodišča in tako ustvarili nov nižjesodni okoliš. V virih zasledimo prvič motniškega sodnika (Jakoba Krafiča, richter zu Motnigkh) šele l. 1542.[86] Sodnika je postavljal prvotno celjski vicedom kot trški gospod, pozneje sta ga volila srenja in svet, vicedom ga je le potrjeval. Po davčnem predpisu iz l. 1574. je imela srenja že staro pravico voliti iz svoje srede sodnika. Tega so potem predložili v potrditev celjskemu vicedomu, ki mu je bil deželnoknežji trg kot last vladarja v vseh ozirih podrejen.[87] Novoizvoljeni sodnik je moral svojemu gospodu osebno priseči, da bo vestno izvrševal svojo oblast in da ne bo delal razlik med revnimi in bogatimi. S seboj je prinesel ustanovno trško listino in zapisnik o izvolitvi. Sodnika so v Motniku volili prvotno na eno leto.[88]

Krajevna pristojnost trškega sodnika je bila omejena na trški pomerij (obgradje, burgfrid), ki je razen trga obsegal tudi del okolice. Bil

je označen z mejniki, s križi ali drevesi. Mejnike so vsako leto in pozneje vsako sedmo leto pregledali in jih slovesno obšli peš, da ne bi meja pozabili in ne bi nastali prepiri z graščaki. Prve podatke o motniškem pomeriju imamo iz l. 1574.: po poročilu davčnega komisarja so tržani imeli po lastnih navedbah trški pomerij, ki je pri mlinu nad trgom mejil na starograjsko deželsko sodišče nad Kamnikom. Vendar mu niso za to predložili nikakega dokazila.[89] Točnejši opis pomerija imamo šele iz l. 1754. Trško ozemlje se je raztezalo v dolžino dober četrt ure: od križa nad vasjo Bistrico do Hribovškovega mlina, ki je spadal pod deželsko sodišče na Križu pri Kamniku.[90] Prav tako daleč je segal v širino: od špitalskega podložnika Grabnarja do cesarske ceste pri Štoru.[91] Če rekonstruiramo te meje, dobimo večjo razsežnost od »dobre četrt ure hoda«, kajti razdalja od Bistrice do Hribovškovega mlina, ki ga je iskati pri izhodu iz trga, znaša več kot pol ure. Tudi širina znaša časovno več, kajti Štora je iskati v Zajasovniku ob cesti Trojane-Vransko.

Stvarna pristojnost motniškega sodnika je obsegala civilne in manjše kazenske zadeve (in causis minoribus, Burgfridobrigkeit). V civilnih zadevah so spadali v njegovo pristojnost dolgovi v denarju, dediščine in nepremičnine v trškem pomeriju, v kolikor so bile oddane po trškem pravu, v kazenskih zadevah pa predvsem verbalne in realne krivice. Osebna pristojnost se je ravnala po stanovskem načelu srednjega veka, t. j., da so se zagovarjali pred trškim sodnikom le tržani, tujci in gostje, ne pa plemstvo in duhovščina ter njihovi služabniki, kar je treba pri Motniku poudariti, ker sta župnišče in grad stala v trškem pomeriju. Vendar so si morali tudi graščaki proti tržanom iskati pravic pri trškem sodniku. Priziv na deželnega pisarja je bil dovoljen, če je sodnik zavrnil njihovo pritožbo. Nasprotno deželski sodnik pod kaznijo ni smel izvrševati sodstva na trškem pomeriju.[92] Deželskemu sodišču so bili tržani podrejeni le za težje kazenske zadeve (causae maiores, causae criminales), predvsem za zločine zoper imovino (tatvina, rop in požig) in življenje (uboj, težka telesna poškodba). Zločince, ki bi jih ujeli v trgu, so po stari šegi izročali pri mlinu nad Motnikom ob meji pomerija starograjskemu deželskemu sodišču nad Kamnikom.[93]

Prve podatke o stvarni pristojnosti motniškega sodnika imamo iz l. 1574.: skupno s srenjo je izrekal globe in kazni (burgerliche wanndl vnnd straffen) v vseh prestopkih (irrungen vnnd zwitrachten) in prepirih v pomeriju. Pritožba proti temu sodnemu izreku je šla na vicedoma kot apelacijsko instanco.[94] O tem govori tudi urbar iz l. 1601.: trg je bil podrejen urbarialno, davčno in upravno celjskemu vicedomskemu uradu, ni mu pa pripadal sodno, ker je bil preveč oddaljen od Celja. Podrejen je bil deželskemu sodišču na Starem gradu nad Kamnikom, kamor so pa izročali le zločince. Medsebojne spore glede dediščine in dolgov so

morali rešiti z mirno poravnavo, če ta ni uspela, pa pravično razsoditi. V tem primeru je imetnik zastavljene motniške gosposke poklical k sebi trškega župana ali sodnika (supan oder richter) in še 4—5 sodnih prisednikov kot zastopnikov tržanov, ki niso bili prizadeti v sporu. Z njimi je obravnaval zadevo in jo pravično razsodil. Kdor bi se s sodbo čutil prizadetega, se je smel obrniti na celjski vicedomski urad kot na apelacijsko sodišče.[95]

Sodno postopanje proti tržanom se je pričelo navadno na podlagi tožbe. Razpravam je predsedoval trški sodnik, oziroma imetnik zastavljene gosposke. Če je bil sodnik v sporu prizadet ali pa odsoten, je razsojal sodni upravitelj (Gerichtsverwalter und Richter).[96] Kazenska sredstva so bila različna: obsojenca so privezali k sramotilnemu odru ali stebru (»prangerju«), ali ga obsodili na zapor. Za privezovanje k sramotilnemu stebru v Motniku sicer ni neposrednih dokazov, vendar je steber še danes ohranjen. Za pogoste zaporne in denarne kazni pa imamo več dokazov iz poznejše dobe.

Nagrada trškega sodnika je bila na Štajerskem zelo različna. Pripadale so mu predvsem sodne pristojbine, ki so jih tržani dajali na dan prvega zasedanja, navadno na praznik sv. Jurija. Nadaljnji dohodki so bile globe, pristojbine od sprejema in vpisa v tržanstvo (v trško skupnost ali domovinsko zvezo), del stojnine pri proščenjih in sejmih in del mitnine.[97] Kaj je pobiral motniški sodnik za sebe, ni razvidno iz virov. Urbar iz l. 1601. navaja, da so tržani plačevali za sodnika zelo malo ali nič.[98]

Kot področje starograjskega deželskega sodišča nad Kamnikom se omenja Motnik v urbarjih ok. l. 1400., l. 1571., l. 1587. in l. 1620.[99] Po urbarju iz ok. l. 1400. je meja tega sodišča potekala od Kranja po Savi navzdol do Verneka, nato mimo Prekarja (v obč. Kresnice) do Selišč (v obč. Moravče) in Peč, od tod proti kolovraškemu gradu in čez Zavrh poleg Trojan do Št. Gotarda. Nato je meja šla mimo Lemovc, od koder je krenila proti Motniku na štajersko mejo do Ločice. Tu se je vzpela na Kamniške planine, po njih je potekala do Jezerskega in nato po Kokri navzdol do Kranja.[100] Te meje pa niso bile nikdar točno določene, zato pogosto zasledimo v listinah obmejne prepire. Tako je po gamberškem urbarju iz l. 1571. segala vzhodna meja starograjskega sodišča skoraj do Ločice, ki je bila podrejena ojstriškemu deželskemu sodišču (ust. pred l. 1480.),[101] dočim je sosedna Bistrica še pripadala Staremu gradu. Meja je držala od Zaplanine, ki je pripadala polovico k Ojstrici, polovico k Gamberku, na Prosivnik (zaselje v vasi Sv. Jeronima v obč. Tabor) in v dolino Bolske. Od tod se je vzpela na planine nad Zgornjim Motnikom.[102] Po ojstriškem izvirnem urbarju iz l. 1587. se je meja bolj približala Motniku. Tudi drugi urbarji navajajo z neznatnimi popravki

isto mejo.[103] Tako je ostalo do francoske dobe, ko so bila deželska sodišča odpravljena.[104]

Tudi politično-upravne meje so bile pogosto sporne. Vobče navajajo listine iz 15. in 16. stoletja, da je Motnik štajerski trg.[105] L. 1603. so pa tržani izrecno poudarjali, da je živel motniški graščak na Kranjskem, a oni na Štajerskem in da ne žele priti pod Kranjsko, ker so bili vedno podrejeni celjskemu vicedomu.[106] Zato sodimo, da so se motniški graščaki kot imetniki zastavljenega trga prizadevali podrediti Kranjski tudi trg.

Trško avtonomijo je izražal tudi trški pečat in grb. V grbu je upodobljen oproda, ki drži v desnici meč v zamahu, v levici pa široko sekiro.[107] (Glej sliko na naslovni strani.) Od kdaj je imel Motnik grb, ni znano. Do druge polovice 16. stoletja je trški sodnik izdajal pogodbe, sodne odloke in posestne listine brez trškega pečata.[108] Najstarejši njegov odtisk sem zasledil šele na listini iz l. 1699. Pečat je bil okrogel z napisom: MARKT METNIK in letnico 1589.,[109] gotovo leto, ko so si omislili ta pečatnik.

Nekateri motniški tržani so bili oproščeni hišnega davka in vojaške službe. Po ustnem izročilu je cesar Friderik III. (1439.—1493.) oprostil davka 21 trških hiš v zahvalo za zvestobo, ki so mu jo izkazali v bojih za celjsko dediščino. Ko se je Jan Vitovec, vojskovodja Katarine, vdove zadnjega celjskega grofa Ulrika II., vračal l. 1457. izpred Ljubljane, ki jo je zaman oblegal, na Štajersko, so Motničani skupno s špitalskimi in tuhinjskimi kmeti razbili njegovo vojsko vrh Kozjaka. Vitovec se je rešil čez hrib v Črni graben in je bil blizu Krašnje popolnoma poražen. Vendar se je pozneje kruto maščeval nad kmeti.[110]

Tudi za vojaško prostost, ki so jo po ustnem izročilu dobili Motničani od Friderika III., ni nikakih dokazov. Trg je veljal za zatočišče vojaških beguncev; biriči jih na njegovem področju niso smeli prijeti. Zato so se vojaški obvezniki zatekali vanj in tu več let služili kot hlapci brez plače, samo da so se izognili vojaščini.[111] To ustno izročilo se dejansko nanaša bržkone šele na čas terezijanskih preosnov, ko so uvedli redno vojaško službo in so za njo lovili kmečke sinove.

Od l. 1411. so štajerska deželnoknežja mesta in trgi imela pravico pošiljati zastopnike v deželne zbore. Iz listin ni razvidno, če je Motnik to pravico izrabljal. Tudi Pirchegger ga ne omenja v svojem seznamu, dočim našteva Laško, Žalec, Rogatec in druge.[112]

O zunanjosti trga nimamo do novejšega časa skoraj ničesar izpričanega. Le Križnik poroča brez navedbe vira, da je imel trg kamniten tlak, ki ga je pa l. 1550. zasula povodenj.[113] Kot je še danes razvidno, so na obeh straneh glavne ceste stale najpremožnejše in najprostornejše hiše, ki so imele v pritličju arkade ali oboke in prostrane veže.

Težo turških napadov Motnik ni toliko občutil, ker so Turki le redko prodirali iz Kranjske na Štajersko skozi Tuhinjsko dolino. Po tej poti so drevili nad Celje l. 1469. in l. 1471. Takrat so požgali mekinjski samostan in pustošili po Tuhinjski dolini. O binkoštih tega leta so ropali v Braslovčah.[114] Verjetno je bil pri tem pohodu prizadet tudi Motnik. Ker so Turki ponovno pustošili Savinjsko dolino (n. pr. l. 1415., posebno pa l. 1536.), so morda kdaj pridrli tudi v Motnik. O turških pohodih pričajo še več ali manj ohranjeni »turški tabori«: hrib »Tabor« pri Špitaliču, taborsko obzidje okrog cerkve v Šmartnu in Srednji vasi v Tuhinjski dolini, okrog cerkve na Češnjicah nad Blagovico, grad »Tabor« pri Vranskem, taborsko obzidje okrog braslovške cerkve iz l. 1489. in »oltarna peč« v Šavnicah nad Motnikom. Tu je po ustnem izročilu maševal ljubljanski škof, ko se je sem zatekel pred Turki iz Gornjega grada.[115]

6. Gospodarsko življenje

Trgovska pota in trgovina

Gospodarski razvoj Motnika stoji v tesni zvezi s procvitom bližnjega Kamnika, ki je postal v začetku 12. stoletja v rokah andeških grofov jedro obsežne gospoščine. Ta se je raztezala od grebena Kamniških planin do Save in od Trojan ter Motnika do Kokre, Kranja in Smlednika.[116] Pomen Kamnika je rasel, tudi izredno blagostanje se je dvigalo še v oblasti Babenberžanov[117] tja do druge polovice 13. stoletja, ko je Ulrik Spanheimski dobil andeško in babenberško posest ter s tem določil Ljubljani, stari kranjski postojanki svoje rodbine, prvo mesto v deželi.[118]

Kamnik je bil naravno izhodišče in križišče važnih tovornih poti. Pretežni del prometa med Štajersko in Primorjem ni šel po dolini Save in Savinje, niti čez Trojane, marveč po Tuhinjski dolini, po nekdanji stranski rimski cesti.[119] Kamniški trgovci so trgovali s Primorjem po poti, ki je držala mimo Škofje Loke-Poljanska dolina-Oselica-Cerkno-Sv. Lucija-Tolmin-Kobarid-Čedad-Videm-Benetke. To je bila najkrajša zveza med Štajersko in Primorjem.[120]

Na križišču prometne poti po Tuhinjski dolini in druge na Trojane se je razvilo selišče Ločica s svojim značilnim imenom.[121] O srednjeveškem prometu po Tuhinjski in Savinjski dolini pričajo tudi najdbe novcev (v Žalcu 201 in v Celju okoli 400 novcev). To so breški pfenigi iz kovnic v Slovenjem Gradcu in v Kamniku, oboji iz 13. stoletja. Novci so v takih množinah krožili po Savinjski dolini, da so jih celo imenovali »savinjske pfenige«, kar pa ne označuje posebne vrste naših srednjeveških novcev.[122]

V tem času je nastala tudi znamenita ustanova gostišča v Špitaliču pod Kozjim hrbtom; sezidal ga je istrski mejni grof Henrik Andechs-Meranski (1204.—1228.) V hospitalu je živel eden ali dva meniha, ki sta sprejemala in oskrbovala potnike.[123] Vojvoda Oton Andechs-Meranski je l. 1229. posesti novega gostišča določil meje; segale so od zahoda mimo Češnjic[124] do vrha Menine, na vzhodu pa do pobočja Šipka poleg Trojan in do Šavnic.[125] Meje in svoboščine gostišča (lastno sodstvo) so bile pozneje večkrat potrjene.[126] Okoli srede 14. stoletja je bil špitalski hospital že v rokah vetrinjskega samostana, ki je oskrboval tudi važno tovorno pot čez Ljubelj.[127] Ta samostan si je v Špitaliču sezidal cerkev sv. Antona Puščavnika in prostran grad. Ker je cerkev dobila že takrat stalnega duhovnika, je Špitalič najstarejša dušnopastirska postaja v Tuhinjski dolini.[128] Ustanova hospitala je trajala do l. 1608., ko ga je vetrinjski opat prodal Ivanu Thallerju. Novi lastnik je grad popravil, morda celo prezidal in ga po sebi imenoval »Neu-thall«;[129] tako sta se grad in naselbina odslej imenovala nemški. Vendar je bilo staro ime (hospital — Špital) tako vkoreninjeno, da se je ohranilo do danes ter priča o nekdanji vlogi tega kraja.[130]

Andeški grofje so v Kamniku postavili Stari grad, ki je pri vhodu v Tuhinjsko dolino jamčil za varnost trgovskega prometa. Iste naloge je imel motniški grad na drugem koncu te doline. Iz Kamnika je vodila tovorna pot tudi po dolini Črne, čez Černelec v Novo Štifto in od tod vozna pot v Gornji grad in Savinjsko dolino.[131] Iz Tuhinjske doline so držale čez planino v Gornji grad in Savinjsko dolino manj pomembne tovorne poti, čeprav so ti prehodi zelo težavni.[132]

Skoraj edini način trgovanja v srednjem in daleč v novi vek je bilo tovorjenje in prenašanje blaga. Med prodajnimi trgovskimi predmeti so prevladovali domači proizvodi: živina, izdelki iz lesa, kože, kožuhovina, železo, vino, med in vosek. Železo so tovorili v Primorje in Italijo, vino pa na Ogrsko in Koroško. Najvažnejši uvozni predmeti so prihajali k nam iz Italije, tako špecerija, dišave, olje, južno sadje, barvila, svila, sladka vina, morska sol in steklo. Iz Ogrske so tovorili skozi južno Štajersko v Italijo in Alpe žito, živino, krzno in kože. Iz Češke, Nemčije in Holandije, a manj iz Italije, so pa prihajale k nam boljše tkanine, sukno, svila in žamet.[133]

Mesta in trgi so skušali osredotočiti trgovski promet ter utrditi svoj gospodarski položaj do podeželja s svoboščinami, ki so jih izposlovali pri deželnih knezih. Vladarji so jih podpirali pri tem, ker so uživali dohodke od prometnih pristojbin pri mitnicah. Da bi napeljali vso trgovino mimo njih, so izdajali cestne privilegije ali predpise o obveznih potih, ki jih je smela rabiti trgovina. Te določbe so bile naperjene proti trgovini in obrti na kmetih. Vendar je podeželje kljub temu še kupčevalo

s pridelki kmetijstva in z izdelki svojih domačih obrti (s platnom, lodnom, izdelki iz lesa in drugim).[134]

Posredovalna vloga slovenskega ozemlja med sosednimi deželami je vidno prišla do izraza pri Motniku. Po celjskem cestnem privilegiju so smeli namreč trgovci uporabljati le cesto Ptuj-Slovenska Bistrica-Celje-Vransko-Motnik-Kamnik-Ljubljana. Ob njej so stale številne mitnice kot regal deželnega kneza. Mitnica je bila tudi v Motniku.

Trgovina Motnika se je vršila predvsem na tedenskih in letnih sejmih doma in v soseščini. Za trgovino z drugimi deželami ni dokazov. Pravica podeljevanja sejmov je bila regal deželnega kneza. Tedenski sejem na nedeljo je dobil Motnik l. 1423. z ustanovnim privilegijem nadvojvode Ernesta, ki določa, naj ga tržani uživajo z vsemi pravicami, milostmi, svoboščinami in dobrimi običaji, kot je to navada drugod na Štajerskem.[135]

Poznejše prošnje za obnovitev pravice tržnega dne izvirajo iz načela, da s smrtjo vladarjevo ugasnejo vsi od njega izdani privilegiji in da morajo tržani novega vladarja znova prositi za svoboščine.[136] Tedenski sejem na nedeljo je potrdil l. 1478. cesar Friderik III., l. 1506. Maksimilijan I. in l. 1536. cesar Ferdinand I.[137] Zanimive so navedbe Ferdinandovega in poznejših privilegijev, da je tedenski sejem dal Motniku cesar Friderik in ne najvojvoda Ernest. Ko je cesar Ferdinand I. pozneje odpravil vse nedeljske tržne dneve in jih preložil na drug dan v tednu, so ostali Motničani nekaj časa brez sejma, ker morda niso prosili za njegovo preložitev.[138] Verjetneje so pa v drugi polovici 16. stoletja tedenski sejmi v Motniku sami prenehali spričo premajhnega obiska. Motnik je ponovno dobil tržni dan šele l. 1571. in sicer mu ga je dovolil nadvojvoda Karel ob četrtkih.[139] Predhodno je pa naročil celjskim meščanom, naj se izjavijo, če temu ugovarjajo.[140] Deželni knezi torej niso več dajali novih ali potrjevali starih tržnih privilegijev brez zaslišanja mest in trgov v soseščini. L. 1572. niso pri podelitvi svoboščin Mozirju prezrli niti Motnika.[141]

Obrt in cehovstvo

Obrt se je razvila v Motniku že v 14. ali vsaj v začetku 15. stoletja, ko je bil povzdignjen v trg. Možnost prodaje izdelkov je bila tu toliko večja zaradi bližine gradu, mimovodeče trgovske ceste in zlasti zaradi obmejne lege. Razvilo se je posebno usnjarstvo. Usnjarji so bili po srednjeveški navadi organizirani v rokodelskih zadrugah ali cehih. K cehu je moral pristopiti vsak, kdor je hotel izvrševati obrt v trgu ali v njegovem pomeriju. Rokodelski cehi so bili socialno-politično nujno potrebni, ker so ščitili gospodarsko šibkejše pred močno konkurenco. Njihova pravila je izdajal oziroma potrjeval deželni knez. Pravila ali

»cehovska pisma« motniškega usnjarskega ceha (»confta«) niso ohranjena.[142] Cehovski pečat ima sicer letnico 1641., a to je leto izdelka novega pečatnika, ne pa ustanovitve ceha; ta je verjetno obstajal že v začetku novega veka. Da je ceh starejši, je razvidno tudi iz listine, s katero je cesar Ferdinand I. 1640. pohvalil motniške usnjarje in jim obnovil pravico trgovati z usnjem po sejmih in cerkvenih shodih drugod, ker so jim prejšnji privilegiji pri nekem požaru zgoreli.[143]

Cehovska pravila so motniški usnjarji l. 1800. vpisali v posebno knjigo skupno s kratkim posnetkom usnjarskih privilegijev. Obsegala so 4 točke: 1. društveni obračun je 27. decembra, ko mora vsak mojster plačati v društveno blagajno 10 kr; 2. brez dovoljenja usnjarjev, zlasti višjih mojstrov, ne sme nihče začeti obrti; 3. k skupnim stroškom je dolžan prispevati vsak mojster, sicer izgubi pravico do rokodelstva; 4. če starši odstopijo sinu pravico do usnjarske obrti ali ceha na tujo hišo, izgubi njihova hiša to pravico. Ta pravila so potrdili mojstri s križi.[144] Ni dvoma, da so te določbe veljale tudi v prejšnjih stoletjih. Kot drugod, so tudi v Motniku volili cehovske načelnike (»višje mojstre«), ki so ocenjevali in nadzorovali izdelke, pregledovali delavnice in razsojali spore med obrtniki. Hranili so cehovsko premičnino: denar, knjige in listine ter na letnem zborovanju polagali račune. Poleg članskega prispevka je bil dolžan dati vsak mojster v izrednih primerih še poseben prispevek za kritje skupnih stroškov. Mojstrsko pravico je večinoma podedoval sin ali zet, možno jo je bilo tudi kupiti s hišo vred ali pa odstopiti na tujo hišo.

Pečat usnjarskega ceha je ohranjen še danes. Okrogel železni pečat s kratkim držajem, na katerega so udarjali in tako stavili znamenja na kože, ima v sredi kad, nad njo dva prekrižana noža za strojenje, okrašena z dvema cvetlicama. Ob robu je napis: LEDRAR ZVMFT IN MARKT MOTNIG 1641.[145]

Ni popolnoma jasno, ali je bil motniški ceh samostojen ali pa le včlanjen v kakem drugem (celjskem) cehu. Značilna za samostojnost ceha je bila namreč krona v njegovem grbu. Verjetno se je motniški ceh osamosvojil v 18. stoletju, ko so preuredili cehovstvo in ko je nastalo veliko novih samostojnih cehov. S tem nam bo tudi razumljivejša poznejša konkurenčna borba med motniškimi in celjskimi usnjarji. Za samostojnost ceha bi govorila zadružna skrinja, ki so jo imeli tudi motniški usnjarji. V njej so hranili cehovska pravila, privilegijske listine in učna pisma. Take skrinje so imeli le samostojni cehi, obrtniki pa, ki so bili včlanjeni v tuj ceh, so smeli imeti v novem veku le izjemoma podružno skrinjo (n. pr. tkalci iz Kranja, vpisani v graški ceh).[146]

Dom in prenočišče (»jeperga«) potujočih rokodelcev je bilo v trški hiši. Tu so bila tudi skupna zborovanja.

Motniški usnjarji so častili sv. Krišpina. Njegovo podobo še sedaj hrani stara usnjarska Hribovškova hiša, kjer so bili v podbojih še nedavno vidni vrezani cehovski znaki. Na praznik cehovskega patrona so bila poleg verskih opravil verjetno tudi važnejša zborovanja in volitve novega cehovskega starešine.

Rokodelska pravila so prepovedovala šušmarstvo, t. j. podeželsko obrt; a ta je kljub temu vedno cvetela. Prizadevanje, doseči izključno pravico v obrtni proizvodnji, se jasno očituje tudi v Motniku. Vendar mesta in trgi tega monopola niso nikdar uživali, ker je revno kmečko prebivalstvo krilo svoje potrebščine z domačimi izdelki in z njimi celo trgovalo.

V motniškem cehu so bili vpisani tudi usnjarji iz Izlak pri Zagorju, n. pr. Prašnikarjeva usnjarija, ki je imela v grbu tudi kad in dva noža; pred 10 leti je praznovala 200 letnico svojega obstoja. Včlanjeni so bili tudi usnjarji iz Trojan, kjer je slovela stara Urankarjeva in Novakova usnjarija. V tesnih zvezah je bil ceh z usnjarji iz Braslovč, kjer je bila na glasu Prislanova usnjarija. Pri njej so se izučili obrti sinovi nekdaj imovite Sajevičeve (p. d. Markove) rodbine, ki je edina poleg sorodniške Kajbičeve rodbine izdelovala irhovino. Sicer so pa motniški usnjarji pošiljali svoje sinove daleč po slovenski zemlji in izven nje, da bi se izpopolnili v obrti.

Kot drugod, so tudi v Motniku sprejemali v uk le zakonske sinove pred odprto cehovsko skrinjo in vpričo cehovskega zbora. Po vplačani vpisnini in dovršeni učni dobi so jih na podoben način proglasili za pomočnike, le pristojbino je sedaj plačal njegov mojster. Novi pomočnik je moral v tujino za tri do štiri leta. Po izvršitvi mojstrskega dela in vplačani visoki vpisnini je šele postal mojster. V ceh ga je imel pravico sprejeti trški sodnik. Ob tej priliki je moral novi mojster prirediti mojstrsko pojedino, kjer je napil iz cehovske pobratimske posode, t. j. iz lupine morskega polža ali školjke, ki jo je hranil in imel z verižico pripeto cehovski starešina.[147]

Na ta način je dobil Motnik svojega polža, okoli katerega so se spletle številne ljudske pripovedke, šaljivke in zbadljivke, ki vedo povedati, da so ga imeli z verigo priklenjenega pri prangerju sredi trga. Bil je tako močan, da je v Žalcu razmaknil trg, v Celju podrl mestna vrata, na Teharjih pa vse hiše postavil pod en hrast, kjer še danes stojijo.[148] Andrejčkov Jože opisuje zgodovino tega polža: kako so ga Motničani kupili, priklenili k stebru in ga redili. Ko so ga zaklali, je njegova kri oškropila celo cerkveni zvonik na Ločici, ki je še danes na zahodni strani rdeč.[149] Po ustnem izročilu so tržani do 2 m velikega polža, izklesanega iz zelenega kamna, vdelali v slavolok, ki je stal pred občinsko hišo. Značilno je tudi, da so Motničani še konec prejšnjega stoletja nabirali

polže in jih po krajcarju prodajali Jožefu Sajevicu (staremu Matevžu); ta jih je oddajal v celjski kapucinski samostan po 3 krajcarje. Prevažal jih je v zabojih kot orehe, od 1500 do 2000 polžev na enem vozu. Tudi umetno so polže gojili; to se pa ni obneslo, ker jih je veliko ušlo.

V Motniku so bile zastopane tudi druge obrtne panoge, vendar za starejšo dobo nimamo podatkov. Šele iz poznejših virov z gotovostjo sklepamo, da so že v srednjem veku obstajale živilske obrti: poleg mlinarstva in pekarstva se je spričo mimovodeče tovorne poti in trgovine z živino razvilo zlasti gostilničarstvo in mesarstvo. Mesarska obrt je povzročila razvoj strojarstva, usnjarstva, čevljarstva in krznarstva. Tudi tkalstvo spada med najstarejše obrti v trgu. Njegov močni razmah je omogočilo sejanje lanu in reja ovac. Tkalstvu je nujno sledilo barvarstvo, krojaštvo in tudi klobučarstvo. Vsekakor je moralo biti tudi v Motniku zastopano lončarstvo ter kovinske obrti (kovaštvo in ključavničarstvo). Na srednjeveško fužinarstvo in železarstvo spominjata ledinski imeni »Fužine« in njiva »Za fužinami« vzhodno od trga.[150] Neposredno pred l. 1601. si je Jurij Schmidt postavil kovačijo[151] ob Motniščici tik špitalske meje, torej na skrajnem koncu trga. Kraj, kjer je stala kovačija, se je še v 19. stoletju imenoval »žebljarija«, čeprav je kovačnica že propadla in so na tem mestu postavili mlin. Pri nekem popravilu mlina so našli najrazličnejše kovaško orodje.[152]

Obrti v večjem obsegu v Motniku nikdar ni bilo, saj je bila po ustnem izročilu vsaka druga hiša usnjarija. Večina obrti ni bila niti poklicna, marveč domača hišna obrt, pa je bila kljub temu odločilna za preživljanje tržanov; kajti zemlje je bilo premalo, da bi jih mogla preživljati.

Od 16. stoletja do francoske zasedbe

1. Cerkveno življenje

Župna in podružna cerkev

Verjetno je, da je stala prvotna cerkvica ali kapela sv. Jurija v Motniku že v začetku 13. stoletja. Sv. Jurij spada med najstarejše patrone naših cerkva.[1] Toda listinsko je cerkev prvič izpričana šele l. 1360. ob ustanovitvi beneficija.[2] L. 1545. se omenja kot ena od osmih cerkva, ki so pripadale vranski župniji.[3] L. 1550. je prejela zvon z napisom: LIENHART + GIESSER + HAT + MICH + GOSSEN + JAR 15 + 50. Na eni strani je imel upodobljenega viteza z mečem in sulico, na drugi pa viteza s tolkačo in fračo. Po ustnem izročilu so zvon vlivali v Motniku na župnijskem, po drugi verziji na Markovem, t. j. Sajevičevem vrtu. Ker jim je zmanjkalo gradiva, so zvonarji prosili tržane, naj prineso srebrn denar in ga stresejo v model. Graščinska in Poletovčeva dekleta so ga res prinesla v predpasnikih.[4]

L. 1598. se omenja kot cerkev na gori poleg gradu.[5] Točneje pa je opisana v vizitacijskem zapisniku iz l. 1597. in v zapisniku prve splošne vizitacije ljubljanskega škofa l. 1631.: imela je štiri oltarje, glavnega sv. Jurija mučenika, stranskega Matere božje na evangeljski strani (še danes), sv. Miklavža na listni strani (ga ni več) in sv. Boštjana sredi cerkve (l. 1684. je bil na evangeljski,[6] danes pa je na listni strani). Oltarji so bili zelo zanemarjeni: veliki in stranski oltar Matere božje nista imela niti razpela, a oltar sv. Boštjana je bil brez kamnitne mize in slike svetnika. V zakristiji je manjkalo najpotrebnejše.[7] Bolj ali manj izčrpno opisujejo cerkev tudi poznejši vizitacijski zapisniki iz l. 1661., l. 1665., l. 1668., l. 1684., l. 1687. in l. 1693.[8]

Tudi Valvasor omenja cerkev: »Prezentira jo ljubljanski škof, pod čigar škofijo spada. Župna cerkev je posvečena sv. Juriju, zraven stoječa kapela pa Mariji Magdaleni. Za njene podružnice nisem mogel zvedeti.«[9]

Cerkev je bila večkrat prezidana. »Kljub temu, da jo je korenita prezidava v baročni dobi oropala vseh bistvenih starih elementov, pa iz presbiterija in sklepnikov, vzidanih za velikim oltarjem, lahko skle-

pamo, da je bila zidana sedanja cerkev nekako sredi 15. stoletja. Mreža reber in poraba skulptur na sklepnikih je ista kot v cerkvi v bližnji Beli.«[10] Prezidavo v baročni dobi potrjuje tudi letnica 1724. na podstrešju stolpa župne cerkve in letnica 1743. na podbojih zakristijskih vrat.[11] Najbrž je bila takrat zidana sedanja zakristija, prejšnjo pa, ki stoji na severni strani, so uporabljali poslej za shrambo in mrtvašnico. Neposredno pred l. 1700. je dobila cerkev nov glavni oltar, ki ga je izdelal neki Strassburger.[12] L. 1754. so prekrili zvonik, kar dokazujejo postavke v župnijskih računih l. 1755. in 1757.[13] Konec 17. stoletja je dobila cerkev tri nove oltarje.[14] V 18. stoletju so nabavili dva nova zvonova. Veliki, ki je tehtal 10.82 stotov in ga je vlil Gašper Franchi iz Ljubljane, je imel napis: A FVLGORE TEMPESTATE ET OMNI MALO LIBERA NOS DOMINE OPVS GASPARI[15] FRANCHI LABACI 1733. I. S. Srednji zvon je prelil Janez Samassa iz Ljubljane. Imel je napis: A TEMPESTATE ET MALO LIBERA NOS DOMINE OPVS JOANNIS SAMASSA. LABACI ANNO CHRISTI 1772. Tehtal je 8.05 stotov.[16]

Ob poti iz trga do cerkve so bile nekdaj postaje križevega pota. Na nje spominja le še leseno razpelo pod grajskimi razvalinami.

Ni nam znano, kdaj je bila zidana podružnica sv. Marije Magdalene, niti zakaj sta podružna in župna cerkev, postavljeni na pokopališču, med seboj oddaljeni le za šest metrov. Po ustnem izročilu je podružna cerkev celo starejša od župne in je bila prvotno grajska kapela. Stoji namreč v bližini gradu, pozneje so jo graščaki večkrat popravljali in prezidali. Prve zanesljive podatke o njej imamo šele iz l. 1631.: imela je le en oltar, ki ni imel ničesar drugega razen slike.[17] Opisujejo jo tudi poznejši vizitacijski zapisniki l. 1661., l. 1668., l. 1684., in drugi.[18] Najstarejši ohranjeni podružnični urbar sega do l. 1720. nazaj in vsebuje seznam faranov, ki so cerkvi vrnili posojilo. Starejše urbarje je uničil požar l. 1721.[19] Neposredno pred l. 1684. je bila cerkev na stroške motniškega graščaka Apfaltrerna na novo zgrajena,[20] l. 1709. pa prenovljena, kot kaže letnica na njej. V slabem stanju je bila zopet l. 1740., ko je graščak Maks Scarlichi prosil škofa za dovoljenje, da sme cerkev popraviti. Škof je to odklonil, češ da je potrebno najprej zgraditi pogorelo župnišče.[21] Vendar je bila cerkev gotovo obnovljena, ker je papež Benedikt XIV. l. 1742. podelil popoln odpustek vsem romarjem, ki bi na praznik sv. Marije Magdalene cerkev obiskali in molili za edinstvo kristjanov ter za iztrebljenje krive vere, nepopoln odpustek pa, če jo obiščejo druge dneve v letu.[22] V 17. ali vsaj v prvi polovici 18. stoletja je dobila podružnica dva zvonova, ki sta tehtala 49.34 stotov in 15 funtov.[23] L. 1751. je dobila nov poslikan kor[24] in l. 1774. novo streho, ker je prejšnjo odnesel vihar.[25]

Koliko podružnic je imela prvotno motniška cerkev, je težko ugotoviti. Iz Valvasorjeve pripombe, da imen motniških podružnic ni mogel dognati, domnevamo, da jih je bilo več. L. 1404. je dobil vranski župnik Teodorik od patriarha dovoljenje na portatilu (prenosljivem oltarju) maševati v kapeli »na motniškem hribu« (in monte Mötnik), ki je bila na novo sezidana v čast sv. Leonu in sv. Elizabeti.[26] Ta kapela ni cerkev sv. Magdalene, kakor to napačno misli Orožen in župna kronika,[27] marveč je najbrž identična s cerkvijo na Kropivškovem griču, ki jo še pomni ustno izročilo. Po Križnikovih zapiskih je bila posvečena sv. Trem kraljem. Našel je celo njene ostanke. Nadaljnja podružnica je bila sedanja špitalska podružnica sv. Miklavža v Beli pod Šavnicami blizu izvira Bele. Po ustnem izročilu je bila postavljena na kraju prejšnjega poganskega templja.[28]

Ustanovitev vikariata in župnije

V smislu cerkvene razmejitve med oglejskim patriarhom in salzburškim nadškofom v 8. stoletju je morala spadati motniška naselbina pod oglejsko škofijo. Ker je bilo slovensko ozemlje od Ogleja preoddaljeno, so vršili cerkveno oblast na Štajeskem južno od Drave savinjski arhidiakoni, ki jih je postavljal patriah. Arhidiakonsko oblast je imel pogosto gornjegrajski samostan, ki je posedoval v Motniku in okolici desetini obvezane kmetije.

Prvotno je spadal Motnik pod prafaro v Braslovčah, ki se omenja že l. 1140. Bila je zelo obsežna in je pri Motniku mejila na kamniško župnijo. Iz braslovške prafare so se kasneje odcepile župnije Vransko, Prebold, Št. Jurij ob Taboru, Griže, Trbovlje in Motnik. Vransko je postalo samostojna duhovnija že pred l. 1286. in njej je poslej pripadal Motnik.[29]

Iz ustanovne oziroma obnovitvene listine motniškega vikariata l. 1360. je razvidno, da je tu že prej stala cerkev kot vranska podružnica. Tudi beneficij za vzdrževanje stalnega duhovnika je starejši. Ker pa ni bilo duhovnika, je beneficij z leti ugasnil in graščak Gerloh Motniški ga je vnovič ustanovil. Z listino iz l. 1360. potrjuje Gerloh Motniški, da poseduje dve kmetiji (zewo hueben), od katerih je ena pod Kamnom (? Stenami, vnderm Stain) in druga v Dolini (im Tal.)[30] Obe so že njegovi predniki volili cerkvi v Motniku: kmetijo pod Kamnom, na kateri je živel Mike, so zastavili za 10 mark šilingov; drugo v Dolini, na kateri je živel Lovre (Laure), pa je smel z vsemi pritiklinami uživati le duhovnik, ki bi stalno bival v Motniku. V nasprotnem primeru pripade kmetija gradu, dokler ne dobi Motnik stalnega duhovnika. Gerloh Motniški je posestvi znova izročil motniški cerkvi pod istimi pogoji kakor njegovi predniki.[31] To volilo je potrdil s posebno

listino gornjegrajski opat Ulrik, ki je sporočil župniku na Vranskem, da sme postaviti v Motniku stalnega duhovnika.[32]

Ker Motnik ni dobil duhovnika, so se cerkvenih posestev zopet polastili graščaki. Službo božjo so opravljali le sem in tja duhovniki z Vranskega. Stelè je že opozoril, da je treba poročilo oglejskega patriarha l. 1369., ki omenja duhovnika Nikolaja Motniškega, razumeti tako, da je bil Motnik njegov rojstni in ne službeni kraj. Nikolaju Motniškemu (presbytero Nicolao de Meotnich) je takrat oglejski patriarh podelil cerkev sv. Petra v Kunšperku pod Sv. gorami, t. j. postavil ga je tu za župnika.[33]

Šele proti koncu 16. stoletja je zanimanje za staro motniško cerkveno ustanovo oživelo. Nadvojvoda Karel je l. 1577. naročil tržanom, naj mu sporoče, kakšen beneficij je v Motniku, kakšni so njegovi dohodki, komu je dan v zakup, ali ga je morda kdo s silo vzel in kdo je njegov fevdni gospod.[34] Odgovor ni znan, vendar je škof Janez Tavčar (1580.—1597.) kmalu nato naperil tožbo proti motniškemu graščaku Zurlerju, ker je užival cerkveno posest. Prišlo je do ustne poravnave, ki je bila šele l. 1598. napisana v Gornjem gradu. Vsebina listine je tale: Že Zurlejevi predniki so dali neka posestva motniški cerkvi, kjer so imeli že od davnaj oltar in lastno grobnico. Gregor Zurler hoče to ustanovo izboljšati, tako da dobi cerkev stalnega duhovnika. Za 10 mark šilingov zastavlja cerkvi dve posestvi: eno v Dolini in drugo pod Kamnom. Zato mu daje ljubljanski škof cerkveno njivo, ki je na spodnji strani mejila na njegovo, na zgornji pa na njivo Valentina Novaka.[35]

Štiri leta pozneje (l. 1602.) se je nasilni Zurler zopet polastil posesti. Na pritožbo tržanov l. 1603.[36] je kranjski vicedom l. 1607. ukazal Zurlerju, naj jo takoj vrne.[37]

Takrat je imel Motnik že začasne duhovnike. V prošnji tržanov na celjskega vicedoma l. 1581. je med imeni motniških tržanov omenjen tudi vikar Danijel Kunstokh, ki je torej prvi znani motniški dušni pastir.[38] Vikarja omenja v Motniku tudi vizitacijsko poročilo iz l. 1597.: bil je Hrvat-glagoljaš, ki je precej neredno opravljal službo božjo.[39] Duhovnika so imeli v Motniku tudi v začetku 17. stoletja. L. 1603. so tožili tržani, da morajo poleg drugih ogromnih dajatev vzdrževati tudi župnika, če nočejo biti brez dušnega pastirja. Vsak tržan je dajal letno ½ škafa celjske mere pšenice, 2 povesmi prediva in 1 hlebec sira; cerkovniku pa ½ škafa mešanega žita in 1 hlebec sira. Imetnik zastavljene motniške gosposke pa ni prispeval ničesar, sam je celo užival cerkveno posest. Spričo tega so se bali tržani, da ne bodo mogli obdržati župnika in cerkovnika in da bodo ostali brez božje besede.[40] Obstoj vikariata potrjuje tudi ordinacijski dnevnik škofa Hrena iz l. 1605. Vanj je zapisal motniško cerkev kot vikariat vranske župnije.[41]

L. 1609. je bil motniški duhovnik Andrej Žagar; ta je zaradi neznatnih dohodkov prosil gornjegrajski samostan, naj mu prepusti vso žitno desetino v župniji, ker sicer ne more živeti.[42] Res je zapustil Motnik, kajti župljani so prihodnje leto prosili ljubljanskega škofa, naj prepusti desetino njihovemu duhovniku Andreju Fischerju.[43] Znova je bil trg brez duhovnika l. 1612., ko so tržani že četrtič prosili Gornji grad, naj jim nastavi duhovnika in potrdi urbar za njegovo vzdrževanje.[44] Prav v to leto postavljajo starejši cerkveni letopisi postanek motniškega vikariata, kar pa je, kot vidimo, napačno. Ta letnica je vzeta najbrž iz zmotnega poročila župnika Avseca l. 1822.[45] Žagar je znova prišel v Motnik ok. l. 1617., vendar je bil Motnik dve leti kasneje zopet brez dušnega pastirja. L. 1619. so namreč motniški graščak Adam Apfaltrern, trški sodnik Martin Astrauch in Jurij ter Jakob z Bele prosili škofa, da jim postavi vsaj začasno duhovnika Andreja Žagarja; ta je res prišel v tretjič v Motnik.[46] Listine ga navajajo kot neposrednega prednika Jurija Wolfa (Lupus, Vovk, Wolf von Wolfenberg), ki je nastopil ok. l. 1640. Ker ga je vranski župnik nameraval odsloviti, je Wolf l. 1642. prosil njega in ljubljanskega škofa, naj ga pusti vsaj še leto dni, saj je vedno vestno izvrševal svojo dolžnost.[47] L. 1643. se je zavzel zanj tudi vranski kaplan Jurij Arnasch. Zanj so prosili tudi župljani: škof naj postavi ali Wolfa ali prejšnjega Žagarja, ker za drugega duhovnika ne vedo.[48] Tudi pozneje je bilo duhovniško mesto zaradi skopih dohodkov večkrat nezasedeno in Motnik je bil ponovno vranska podružnica.

Spričo takih neurejenih cekvenih razmer so bila v Motniku za širjenje protestantizma tla zelo ugodna. Vizitacijski zapisniki konec 16. in v 17. stoletju navajajo, da je bila motniška cerkev močno zanemarjena. Vizitacija l. 1597. je sicer odkrila le enega javnega heretika Frančiška Pira,[49] vizitacije v 17. stoletju pa so ugotovile velike pomanjkljivosti v cerkvi: pri oltarjih, ki niso bili niti posvečeni, pri cerkvenih posodah, krstnem kamnu, v zakristiji in pri podružnici. Duhovniki so zanemarjali svojo službo in živeli posvetno.[50] V Braslovčah se je razširila nova verska ločina celo med duhovščino, da je delila sv. obhajilo pod obema podobama.[51] Od tod se je nova vera zanesla na Vransko in v Ojstrico, s katerima je bil Motnik v ozkih stikih. Vranski vikar Egidij Ziperle (v začetku 17. stoletja) ni molil brevirja in ni znal opravljati zakramenta sv. pokore. Eden od njegovih dveh kaplanov ni znal niti čitati.[52] V koliko se je Lutrov nauk razširil tudi v Motniku, ne vemo. Vendar je značilno, da so tržani l. 1572. poudarjali, »da so verni katoličani«.[53] Tudi nastanek oziroma obnovitev motniškega vikariata konec 16. stoletja ni bila slučajna: imela je namen novi nauk iztrebiti ali vsaj preprečiti širenje.

Duhovniki, ki se vrstijo po Wolfu, so bili najbrž še vedno le začasni podvikarji. Zato so Motničani l. 1677. prosili ljubljanskega škofa, naj jim da stalnega duhovnika ali pa naroči enemu od vranskih kaplanov, da se preseli v Motnik. Prošnje so utemeljevali sledeče: kljub temu, da je soseska sv. Jurija v vranski župniji dokaj velika, opravljajo tu cerkvena opravila le vranski kooperatorji, a niso vedno na razpolago. Tako ni bilo v poletnem času po osem tednov sv. maše in pridige. Bolniki umirajo brez sv. popotnice, a otroci niso krščeni. Duhovnik z Vranskega tudi vedno ne more v Motnik, ker Bolska pogosto preplavi pota.[54]

Škofijski ordinariat je obljubil stalnega duhovnika pod naslednjimi pogoji: vranskemu vikarju ostanejo desetina in vse pravice nad Motnikom; če bi jih srenja ali kurat skušala kratiti, se cerkev v Motniku takoj zapre, kurat pa odpusti. Srenja mora v dveh mesecih zgraditi kuratu župnišče z gospodarskimi poslopji in mu izročiti v popolno last eno od treh njiv, ki jih bo škof predložil. Ko bodo vsi pogoji izpolnjeni, bo škof povzdignil cerkev v vikariat in postavil stalnega duhovnika. Za njegovo vzdrževanje mu določa vso biro in štolo, ki so jo doslej pobirali vranski kooperatorji.[55] Motničani so pogoje sprejeli in l. 1677. sklenili s škofom Jožefom pl. Rabatta pogodbo; v imenu zemljiške gosposke sta jo podpisala ojstriški in motniški graščak. Za zgraditev župnišča jim je ojstriški graščak prepustil kočo in vrt pri cerkvi v popolno last, toda brez sosedne njive. Motničani so še isto leto postavili župnišče in gospodarska poslopja ter kupili za cerkev predloženo njivo, nakar jim je škof postavil podvikarja Janeza Ignaca Lavriča.[56] Ta se je z vranskim župnikom Matijo Prešernom sporazumel, da pripada 60 mer pšenice, 60 hlebov sira in 60 povesem bire za l. 1677. vranskemu župniku, ker je sedem mesecev po svojih kooperatorjih opravljal dušno pastirstvo v Motniku. Ostanek bire pripade Lavriču.[57] Lavrič je ostal v Motniku le malo časa. Listine navajajo že pred njim in za njim podvikarja Jakoba Pereza, ki je bil najbrž le začasen duhovnik, a se ni hotel umakniti iz Motnika. Zato ga je motniški graščak l. 1681. tožil pri škofu, da se vmešava v dušno pastirstvo, čeprav je tu že podvikar Tomaž Sichel.[58] Nekaj mesecev pozneje ga je tožil pri škofu tudi motniški kaplan kurat Jurij Jamnik. Posebna od škofa imenovana komisija iz Gornjega grada je ugotovila, da je Jamnikova tožba upravičena: Perez se je vmešaval v dušno pastirstvo in se pogosto do onemoglosti opijanil, službo božjo in praznike je večinoma zanemarjal, tudi brevirja ni molil. Spor je trajal dlje časa.[59] L. 1682. je prosil podvikar Janez Laubinger škofijski ordinariat, naj prepove Perezu pobirati štolnino, ker je s tem sam znatno oškodovan, kajti podvikariat šteje le 55 domov.[60] Škof je zagrozil Perezu s suspendiranjem; to je najbrž zaleglo, ker ga odslej ne najdemo več v Motniku.[61]

Laubinger je bil v sporu tudi z vranskim vikarjem, ki si je lastil v motniškem podvikariatu desetino in biro. Škof je odločil, da se mora vranski vikar odreči te bire, ostanejo mu le takse.[62] Motniški podvikariat je bil še vedno več ali manj odvisen od vranske župnije. V samostojen vikariat se je razvil v drugi polovici 18. stoletja z nastopom Mihaela Debelaka, čeprav so se nekateri podvikarji že poprej podpisovali kot vikarji ali župni vikarji ali celo župniki. Vikariat se je sam po sebi razvil v župnijo, ker med njima vsaj v poznejši dobi ni bilo druge razlike, kakor zgolj naziv.

Patroni in odvetniki motniške župnije so bili isti kakor v braslovški prafari. L. 1237. je oglejski patriarh podelil patronatne pravice nad Braslovčami gospodom Žovneškim. Ti pa so jih l. 1332. dokončno prepustili gornjegrajskemu samostanu.[63] Od l. 1461. dalje izvršujejo patronat in odvetništvo ljubljanski škofje kot imetniki gornjegrajske gospoščine. Istega leta je bil Motnik, ki je spadal prvotno pod cerkveno nadoblast oglejskega patriarha, skupno s prafaro na Vranskem podrejen ljubljanski škofiji, čeprav je politično pripadal Štajerski. V času jožefinskih preosnov, ko se je uveljavilo načelo, naj se cerkvene meje ujemajo s političnimi, je bila motniška župnija l. 1787. priključena lavantinski škofiji.[64] Čez 46 let se je po istem pravilu župnija vrnila k ljubljanski škofiji (glej stran 63).

2. Imetniki zastavljenega trga in grajski posestniki

Motnik je spadal od 15. stoletja dalje med ono deželnoknežjo posest, ki so jo vladarji zaradi trajnih denarnih stisk zastavljali; imetnik zastavljenega trga je namreč nudil deželnemu knezu posojilo. Izročitev v zastavo se je vršila po določenih predpisih: najprej je deželni knez dal prosilcu dovolilno pismo (die bewillung vmb die ablösung), da sme prevzeti zastavno posest; prejšnji imetnik pa je predal izročilno pismo (abtretbrief) in vrnil staro zastavno listino. Nato je deželni knez imenoval komisarja, navadno celjskega vicedoma, ki je skrbel za pravilen prevzem gosposke. Obenem je pozval tržane Motnika s posebnim pismom (gechorsamb brieff), naj bodo pokorni novemu imetniku. Opozoril je pa tudi njega, naj spoštuje njihove stare svoboščine in jim ne naklada novih bremen. Šele nato je izdal pravo zastavno pismo (pfandtbrief, pfandtuerschreibung), nakar je zastavni upnik plačal določeno zastavnino.[65]

Motnik je bil že pred l. 1423., ko je postal trg, deželnoknežja zastavna posest. Prvi znani zastavni upnik je bil Friderik Ptujski.[66] Gospodje Ptujski so dobili od nadvojvode Ernesta mnogo deželnoknežjih posestev, po izumrtju gospodov Motniških so prevzeli najbrž tudi motniški grad. Od l. 1424.—1511. nam imetniki zastavljenega trga

niso znani; ni izključeno, da ta čas Motnik sploh ni bil zastavljen. Nejasen je tudi takratni pravni položaj gradu. Listine ga navajajo kot fevd (lehen), kot zastavno posest (pfandtweis) in kot pravo lastnino (eigenthumblich). Tudi njegovo razmerje do trga je nejasno; šele od l. 1511. dalje so bili imetniki zastavljenega trga istočasno tudi grajski lastniki.

Še preden so gospodje Ptujski l. 1438. izumrli, zasledimo na motniškem gradu rodbino pl. Gallov. Nikolaj Gall Motniški (Niclass der Gall von Maettnikh) je namreč l. 1426. prodal Doroteji Zbelovski, prednici studeniškega samostana, dve kmetiji v Češnjicah v moravški fari,[67] l. 1430. pa Katarini Rainer več imenj prav tako za studeniški samostan.[68] Grad so posedovali Galli le kot fevd, čeprav navaja Valvasor, da je bil po izumrtju gospodov Motniških deželnoknežji in da so ga imeli Galli več let v zastavi.[69] L. 1430. je namreč dobil Hans Slosberger v fevd več kmetij v Zgornjem Motniku in obenem tudi motniški grad (thurm Moettnikch).[70] Galli so bili l. 1467. zopet grajski posestniki. Takrat se omenja Jurij Gall Motniški (Georg der Gall zu Moettnigckh),[71] ki je imel verjetno le grad brez trga, ker je trške davščine ob koncu 15. stoletja užival Andrej Hohenwart.[72]

L. 1511. so postali Galli tudi imetniki zastavljenega trga; v zastavo ga je dobil Jurij Gall Motniški (Joerg Gall, Georg Gall zu Metnikh).[73] Iz rodbine Gallov se omenja okoli l. 1523. Andrej (Andre Gall de Moetnik),[74] l. 1533. pa Hans (Hanns Gall von Metnikh); ta je dobil v zastavo tudi grad in gospoščino Lož.[75] Morda je živel v Motniku tudi Jakob Gall, ki je l. 1533. prepustil Jobstu Limbarskemu desetino na Trojanah.[76]

Za Galli je dobil trg v zastavo Wolf pl. Lamberg in nato Avgust pl. Lamberg.[77] Grad je bil že zasebna lastnina Lambergov. Verjetno so ga kupili od deželnega kneza že Galli ob koncu 15. ali v začetku 16. stoletja, od teh pa Lambergi. Od Avgusta Lamberga je l. 1564. prevzel trg Hans Hallenberg, glavar v Hrastovcu; v Motniku je živela le njegova žena.[78] Grad si je ta kupil v pravo last, vendar je ostal pri deželnem sodišču še dalje vpisan na Lamberga. Zato si ga je Magdalena, sestra Avgusta Lamberga, prisvojila in ga kot doto prinesla Pankraciju Sauerju s Kozjaka.[79] Na ta način je po Hallenbergovi smrti (u. med l. 1568.[80] in l. 1574.)[81] ostal njegovima hčerama Magdaleni in Evi le trg brez gradu.[82] Sestri pa nista imeli nepretrgoma zastavljenega trga. L. 1574. se je potegoval zanj špitalski graščak Hans Kizelj (Khisl),[83] vendar ga je nadvojvoda l. 1576. izročil Pankraciju Sauerju za dobo 15 let.[84] Temu je sledil Hans Ludvik Sauer, ki je pozneje živel v Trebnjem. Oba sta posedovala tudi grad.[85] Spričo nasprotujočih si listin je odnos Hallenbergovih in Sauerjevih dedičev zelo nejasen. Vsekakor sta Hallenbergovi hčeri zopet dobili trg od Sauerjevih dedičev in ga l. 1592. prepustili

Imetniki zastavljenega trga:	Posestniki in lastniki gradu:
1423 Friderik Ptujski	1430, 1426 Nikolaj Gall Motniški
	1430 Hans Slosberger (kot fevd)
	1467 Jurij Gall Motniški
1492 Andrej Hohenwart	
1511 Jurij Gall Motniški	1511, 1517, 1519, 1521, 1527 Jurij Gall Motniški
	(ok. 1523 Andrej Gall Motniški)
	1533 Hans Gall Motniški (Jakob Gall)
	Jurij Gall Motniški
do 1564 Wolf Lamberg	Wolf Lamberg (pravi lastnik)
Avgust Lamberg	Avgust Lamberg
1564—1568/1574 Hans Hallenberg	Hans Hallenberg
Hallenbergovi hčeri: Magdalena in Eva	Magdalena Lamberg, por. Sauer
1576—1585 Pankracij Sauer	Pankracij Sauer
Hans Ludvik Sauer	Hans Ludvik Sauer
do 1592 Hallenbergovi hčeri	
1592—1618 Gregor Zurler	pred 1592—1618 Gregor Zurler
1618—1623 Elizabeta Hörner	1619— Adam Apfaltrern
1623— trški magistrat	

Gregorju Zurlerju, ki si je že poprej kupil grad od Hansa Ludvika Sauerja v popolno last.[86]

Zastavnina za Motnik je znašala v 16. stoletju 266 fl 40 kr (200 cekinov).[87] L. 1601. je bila zaradi povečanja državnih izdatkov zvišana na 566 fl 12 kr 1½ d, torej več kot podvojena. Ko je dobil Zurler l. 1602. trg za dobo 15 let, je moral plačati že povečano zastavnino.[88] Vendar mu je bila l. 1607. zopet znižana na 200 cekinov.[89] L. 1608. mu je bila sicer vrnjena razlika 300 fl in uradna pristojbina 22 gld 6 kr, ni pa bila povečana zastavnina odpisana v zastavnem pismu; zato se pozneje več-

krat zmotno navaja.[90] Po Zurlejevi smrti (l. 1618.[91]) je dobila Motnik v zastavo hčerka njegove žene Elizabeta Hörner, roj. Jacob. Ker je živela v Ljubljani, je že l. 1620. prepustila Motnik trškemu sodniku in svètu.[92] Na njeno vlogo jo je nadvojvodova pisarna l. 1623. osvobodila vseh zastavnih pravic do trga.[93]

Motnik se je že v Hallenbergovi in Zurlerjevi dobi skušal osvoboditi izpod oblasti imetnikov zastavljenega trga. Vendar tržani spričo svoje revščine niso zmogli tako visoke odkupnine.[94] Šele l. 1623. so zbrali in plačali 200 cekinov, nakar je bil trg njim samim prepuščen v zastavo (versacz vnd pfandtweiss).[95]

V začetku 18. stoletja je sledil nov poizkus, zvišati zastavnino in dajatve tržanov. Vendar sta celjski vicedom in komorni viceprokurator l. 1719. poročala, da je trg siromašen in da znašajo njegovi dohodki le 100, kvečjemu 150 fl letno. Zato bi ga vsako zvišanje uničilo.[96] S tem je zastavnina ostala nespremenjena, tržani so pa bili za vedno prosti tujih zastavnih upnikov.

3. Dajatve tržanov

Prvi podatki o dajatvenih obvezah Motničanov segajo v sredino 16. stoletja, t. j. v dobo, ko se je začelo sistematično delo za preosnovo urbarialnih dajatev na deželnoknežjih posestvih. Razlogi te preosnove so bili fiskalni: priti do novih denarnih virov, ki jih je potrebovala porajajoča se uradniška država. Posebne komisije so dobile za napravo novih urbarjev podrobna navodila.[97] L. 1542. so komisarji napravili tudi za Motnik cenilni seznam trških posestev. Njihova vrednost je znašala 613 fl in bila obdavčena s 6 fl 5 kr 1 d.[98]

L. 1542. je zahteval celjski vicedom, da se plača v trgu letno za vsako kmetijo po pol funta pfenigov vojne naklade in urbarialni davek do sv. Martina.[99] Od imetnika zastavljenega trga je 2 leti nato zahteval funt pfenigov za vsako kmetijo, skupaj 12 funtov pfenigov.[100] Prav toliko davka določa davčni predpis za l. 1549.[101] Hallenbergov seznam iz l. 1568. predpisuje 12 gld 30 kr dajatev (služnosti, opravil), sicer pa nikakih drugih davščin. Od domca (hofstet) je znašala dajatev 9 kr, od njiv in vrtov od 1 do 4 kr, največ 1 fl 8 kr.[102] Davčni predpis za l. 1574. določa 13 fl 16 kr 2 d letnih dajatev. Vidi se, da so že ločili zemljo, če že ne po kakovosti, vsaj po velikosti (največja dajatev od njive in 5 domcev je znašala 1 fl 47 kr 1 d).[103] Ta dajatev je bila le pravi zemljiški in hišni davek, ki so ga plačevali vicedomu.[104]

L. 1574. je vicedom naročil komisarjema Blažu Schädingerju in Danijelu Kupiču, naj sestavita urbar z vsemi dajatvami in dohodki od gozda in ribolova. Komisarja nista našla v trgu nikakega zemljiškodavčnega urbarja ali predpisa; zato sta vpisala dajatve za vsakega tržana

posebej v partikularni urbar. Zemljiška in hišna davščina je znašala 13 fl 16 kr 2 d. Od tega si je pridržal trški sodnik 46 kr 2 d, ostanek je izročil zastavnemu upniku. Ker ni bilo nikakih podložnih kmetov niti desetine, gozda ali ribolova, sta komisarja predlagala zvišati dajatve.[105]

L. 1585. sta komisarja Mihael Stainkirchner in Danijel Kupič prav tako ugotovila, da v Motniku sploh ni bilo urbarja, ker je bil le neznaten trg z revno srenjo in tržani, ki so bili večinoma usnjarji. Tržani so plačevali le 12 fl 30 kr pravega davka, a so to pozabili registrirati.[106]

Neposredno pred l. 1601. je bil davek podvojen, vendar je pozneje znašal zopet le 12 gld 30 kr. Predpisoval ga je tržanom sodnik, ki ga je tudi pobiral in izročal o božiču ali svečnici vicedomskemu uradu. Za pravočasna vplačila je skrbel tudi imetnik zastavljenega trga in nastopil z izvršbo (pfandtung) proti vsem, ki ne bi plačali.[107] Ker je bil reden davek pavšaliran, je mogel sodnik pobirati višje zneske in previšek porabiti za trške potrebe. Interesi trga so zahtevali, da je bilo davka prostih čim manj tržanov.

Konec 16. stoletja je Zurler zaradi povečanja zastavnine zahteval, naj se zvišajo tudi dajatve tržanov. V ta namen so po vicedomovem naročilu komisarji Krištof Huber, Andrej Tavčar, župnik v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu in Hans Ludvik Sauer, prejšnji motniški graščak, izdelali l. 1601. nov urbar.[108] Vanj so vpisali vse nepremičnine in za vsako označili višino davščin: za domec 9 kr 2 d, za njivo in vrt pa po velikosti in kakovosti, skupaj 20 fl 8 kr 3 d. Novost tega urbarja je bila uvedba tlake in naklade za točenje vina, za klanje živine ter nove rovte. Od domca je znašala tlaka 4 dni (od 50 domcev 20 dni), od njive 2 dni (od ok. 65 njiv ok. 130 dni tlake), od vrtov in mlinov 8 in od dveh tujcev 6 dni, torej skupaj 344 dni. Ker so dajatve v prirodninah in tudi osebno tlako že v 13. stoletju večinoma spremenili v denarne dajatve, naj bi tržani za 344 dni plačali 14 fl 20 kr, t. j. za en dan 10 belih denaričev. Davščine in tlaka bi torej skupno znašali 34 fl 28 kr 3 d. Od tega bi dobil trški sodnik 25 kr (od vsakega domca po 2 d). Uvedbo tlake so komisarji utemeljevali s tlako v drugih trgih, n. pr. v Mozirju in Braslovčah, kjer je znašala po 12 dni od domca ali od vseh 31 domcev 15 fl 30 kr. Motničanom pa zaradi slabih zemljišč niso določili tako visoke tlake, pač pa so bili dolžni po potrebi opravljati tudi nedoločeno tlako (vnbenandten robath).

Naklade za točenje vina dotlej ni nihče v Motniku plačeval. Ker je v vseh deželnoknežjih gospoščinah znašala gostilniška naklada (taferngelt) 8 kr letno, so vpisali v urbar 40 kr (torej za 5 gostiln).

S klanjem živine (viechsmeczigkhen) so se bavili v Motniku predvsem tujci in zlasti neoženjeni. Ker so mesarji povsod drugod odrajtovali gosposki (ins gericht) jezike zaklanih živali, so jih morali tudi v

Motniku poslej dajati imetniku zastavljenega trga. Urbar predvideva 30 kr letnih dohodkov od klanja živine.

Za nove krčevine in laze naj bi tržani plačali po 4 do 6 kr (letno 24 do 30 kr), za novo postavljene hišice na srenjski zemlji pa po 8 do 9 kr in 4 dni tlake. Tržanom je bilo prepovedano, da bi tudi v bodoče samovoljno odtujevali srenjsko zemljo, si v njej napravljali vrtove, na katere so sami naložili celo večjo davščino kakor na druga zemljišča. Na ta način je včasih siromašnejši plačal več kot tisti, ki je imel več zemlje. Dohodke od tega so sami uživali. Hiše in dvorce so smeli odslej postavljati na srenjski zemlji le z dovoljenjem srenje. V urbar so vpisane štiri nove hiše in dvorci.

Tujec je moral plačati letno 8 kr davka in opraviti 3 dni ročne tlake, če je ostal vsaj leto dni v trgu. Za tujce pa, ki niso bivali stalno v trgu, marveč so se selili vsako leto v drugo sodišče, so veljale posebne določbe.[109]

Proti temu urbarju so se tržani odločno uprli, sklicujoč se na svoje svoboščine. Plačevali so, odkar pomni ljudski rod, edino celjskemu vicedomu 12 fl 30 kr davkov, zato so povečane urbarialne dajatve, zlasti tlaka in davščine od novih rovtov, krivične. Ker so »tržani« z lastnim sodnikom in svètom, so z novim urbarjem okrnjene tudi njihove trške svoboščine.[110]

Po brezuspešnih prošnjah in pritožbah l. 1602. so se Motničani pričeli tajno shajati z gornjegrajskimi podložniki, ki so se prav v teh letih uprli proti pretiranim dajatvam in tlaki.[111] Ko jim je škof zaradi kuge l. 1603. prepovedal pokopavati mrliče pri cerkvi poleg graščine in določil pokopališče pri cerkvi sv. Magdalene, je izbruhnil upor, ki je trajal do l. 1607.[112] Kuga je takrat morila tudi v Motniku. Ker so imeli kmetje zaščitne odredbe proti širjenju kuge za neumestne, je uspelo tržanom naščuvati proti Zurlerju tudi zgornjemotniške podložnike. Upor je tajno podpiral celo celjski vicedom. Vrenje je bilo najhujše v letih 1603.—1604.[113] Zurler je prosil nadvojvodo nujne pomoči. »Glavni krivec, da so uporniki v svoji kljubovalnosti čisto otopeli za čut pokorščine, je celjski vicedom; k temu se namreč zatekajo po nasvete in pomoč.«[114] Nadvojvoda je l. 1603. naročil komisarjema Andreju Tavčarju in Krištofu Huberju, naj ugotovita upravičenost zahtev obeh strank.[115] Predložila sta za Zurlerja ugodno poročilo; zato je nadvojvoda naročil celjskemu vicedomu, naj prisili tržane h pokorščini, kolovodje in hujskače pa naj ostro kaznuje. Tržani so kljub temu vztrajali pri uporu.[116] Zato je nadvojvoda imenoval nove komisarje, ki so mu poročali, da urbarialnih dajatev res ni mogoče povečati: trški domci so majhni in merijo povprečno v širino in dolžino le po 4 do 6 sežnjev; razširiti se ne dajo, ker je trg v soteski. Nekateri tržani sicer posedujejo po več domcev,

večina pa jih je praznih, a so kljub temu obdavčeni. Poleg trškega ali remanenčnega davka in davka vicedomu plačujejo tržani tudi naklade za vzdrževanje poti in stez. Doslej so vedno prodajali svoja zemljišča, izdajali kupna pisma, oporoke in pogodbe, ne da bi imetnik zastavljenega trga zase zahteval kako pristojbino. Tržani nimajo mitnine, niti razkladalne pravice, nikakih pristav, preživljajo se le z rokodelstvom in trgovino, ki je pa neznatna. Vzdrževati morajo tudi župnika in cerkovnika.[117]

Nadvojvoda je l. 1607. — gotovo na podlagi tega poročila — oprostil tržane vseh novih dajatev kljub Zurlerjevi pritožbi, da mu v vseh 6 letih niso ničesar dali in da bo moral zaradi denarne stiske prodati motniški grad z vsemi imenji in posestvi.[118] Odslej so tržani plačevali le trški in remanenčni davek 12 gld 30 kr.[119]

Iz zgornjega je razvidno dosledno prizadevanje obremeniti tržane z novimi dajatvami in ponižati deželnoknežji trg v navaden zemljiško-gosposki urad. Zurler je imenoval Motnik dosledno le »urad«, kar kaže, da so se tržani morali boriti hkrati tudi za ohranitev trških svoboščin. Da so uspeli, je zasluga njihove samozavesti in vztrajnosti.

4. Grajski posestniki v odnosu do tržanov

V začetku 17. stoletja je postal grad last rodbine pl. Apfaltrern, ki je tu gospodarila s sorodniško rodbino Scarlichi (Skarlič) skoraj dve stoletji. Adam Apfaltrern se omenja že l. 1619. kot lastnik Zgornjega Motnika in Grmače.[120] Zato je Valvasorjevo poročilo, da je Sofija Valvasor, vdova po Adamu Apfaltrernu, kupila grad od Gregorja Zurlerja l. 1624., zmotno.[121] Sovražno razmerje med trgom in gradom je obstajalo tudi pod Apfaltrerni, kajti koristi zemljiške in deželnoknežje gosposke so se vedno križale. Tržani so v teh sporih iskali opore pri deželnih knezih, oziroma celjskem vicedomu, ki ni želel, da bi postali zemljiški gospodje preoblastni. Napetost je dosegla višek v 17. stoletju.[122] L. 1635. so se uprli kmetje v ojstriškem gospostvu proti Feliksu Schrattenbachu. Kljub porazu pri Gomilskem je izbruhnil nov upor v vsem celjskem okrožju. Kmetje so izropali in razdejali več gradov v Savinjski dolini, v vranski župniji pa Podgrad, Hekenberg in Ojstrico. Uporu so se pridružili gornjegrajski škofijski podložniki in špitalski tlačani, ki so skupno s kmeti iz Tuhinja in kamniškega gospostva izropali špitalski grad.[123] Takratno zadržanje zgornjemotniških podložnikov se ne da prav ugotoviti, vendar je bilo njihovo razpoloženje proti gradu vedno sovražno. Na to spominja motniški pregovor: »Graščinskega petelina ni dobro slišati!«[124]

Zgled upornih kmetov je opogumil motniške tržane, da so sedaj še bolj odločno odbijali poskuse graščakov, ki so jim hoteli okrniti trške

svoboščine.[125] L. 1620. je nadvojvoda opozoril trškega sodnika, naj brani srenjsko lastnino pred Adamom Apfaltrernom, ki si je skušal prisvojiti del trške zemlje in pravico do lova ter ribolova.[126] Vnela se je tudi dolgoletna pravda za srenjski gozd in kamnolom, kjer so tržani sicer dovoljevali grajskim kopati pesek in kamenje, a se niso nikdar odrekli lastninski pravici. Spor je razsodil l. 1630. cesar Ferdinand II., ki je graščaku naložil 500 fl odškodnine.[127] Po smrti Adama Apfaltrerna (u. l. 1630. ali l. 1631.)[128] je prevzela grad njegova vdova Zofija,[129] nato pa verjetno Ivan Jurij Apfaltrern, oče Valvasorjevega sodobnika Jurija Sigmunda pl. Apfaltrerna, ki je posedoval tudi Brežice in grad Podgrad pri Vranskem.[130] Tudi Jurij Sigmund se je pravdal s tržani. Pritoževal se je pri trškem sodniku, pri celjskem vicedomu in tudi pri dvorni komori, da mu tržani ubijajo celo grajske pse, mačke in kokoši, da zmerjajo in s kamenjem obmetavajo služabnike, ko jih pošilja v trg k obrtnikom, da mu odrekajo ribolovno pravico v Reki, kjer so že od zdavnaj lovili njegovi predniki, in da mu sekajo les na Jasovniku.[131] Predmet prepira je bila tudi stražnica, ki jo je postavil graščak pod gradom ob cesti na srenjskem svetu, a so jo tržani prevrnili. L. 1687. so posekali na grajskem hribu tri drevesa in jih odnesli v trg; pri grajskem ribniku so razdejali ograjo, tik pod gradom pa posekali hruške. Graščak je za vso škodo zahteval visoko odškodnino in kot gospod trškega pomerija najstrožjo kazen za krivce.[132]

Jurij Sigmund Apfaltrern je umrl l. 1710. v Motniku. V župni cerkvi imata on in njegova žena Regina Sidonija v severni steni presbiterija vzidano, sedaj že nekoliko poškodovano nagrobno ploščo iz črnega kamna.[133] Na njej je pod reliefnim dvojnim grbom napis: HIC IACENT ILLMI D. D. GEORGIUS SIGISMUNDUS L. B. AB APFALTRERN ETC. ETC. QUI OBIIT IN CASTRO SUO OBERMÖTTNIK 9. XBRIS 1710. AET: 74 ET PIA EIUS CONIUNX D. D. REGINA SIDONIA NATA A SAMBURG MORT: IBID: 5. APR. 1736. AET: 83. FUNDATRIX BETII SAMBURGIANI IN PAROLI ECCLA B. M. V. CIVIT: STAIN. — VIATOR PRECARE EIS PACEM.

Pred smrtjo je podaril motniški župni cerkvi srebrn kelih z renesančnimi okraski. V treh medaljonih so kladivo in križ, trije rombi ter bič in plamenica. Vozel je hruška s tremi glavicami.[134]

Grajski lastnik je bil že l. 1692. Ferdinand pl. Apfaltrern, ki je posedoval tudi brdsko graščino pri Lukovici.[135] Jurij Sigmund mu je najbrž spričo bolezni prepustil grad pod pogojem, da ga po njegovi smrti dobi vdova Sidonija. Ta je gospodarila polnih 26 let, ves čas nadaljujoč pravde s tržani. L. 1725. je zahtevala, da ji tržani plačajo odškodnino 1000 cekinov, ki jo je že zdavnaj prisodila komisija.[136] Spor

glede ribolova je razsodil l. 1727. vicedom takole: grad sme loviti ribe le v onem delu Reke, ki meji na grajsko posestvo, povsod drugod pa tržani.[137] Kljub jasni razsodbi sta obe stranki posegali v tuje območje, kar je zopet rodilo prepire.[138]

Po smrti Regine Sidonije je prešel grad na Maksa Henrika pl. Scarlichija, moža njene hčere Klare Terezije.[139] Neka gospa Scarlichi je živela v Motniku že l. 1730., Maks Henrik Scarlichi se pa prvič omenja l. 1735.[140] L. 1737. je podaril cerkvi v Zgornjem Tuhinju še danes ohranjen pozlačen kelih s posrebreno ornamentiko.[141] V špitalskih rojstnih knjigah je vpisan l. 1735., l. 1752., l. 1757. in l. 1758. skupno z ženo kot krstni boter,[142] v urbarju podružnice sv. Magdalene pa v l. 1742.—1751. kot član bratovščine živih bratov in sester in v l. 1754.—1755. kot pregledovalec cerkvenih računov (syndicus).[143] L. 1737. je skupno z ženo in Frančiškom Viljemom pl. Lichtentalom, župnikom na Vačah, ustanovil župnijo v Kresnicah.[144] Frančišek Viljem pl. Lichtental je od l. 1740. do l. 1745. posedoval tudi motniški grad, nakar ga je zopet prepustil Maksu Henriku Scarlichiju.

Tudi rodbina Scarlichi je živela s tržani v sovraštvu. Vicedomove razsodbe o razdelitvi ribolova v Reki iz l. 1727. se niso držali ne graščak ne tržani. L. 1739. se je graščak pritoževal, da ni več varen življenja in da bo moral zapustiti Zgornji Motnik (lechen guett Ober Mottnigg). Tožil je, da na Jasovniku pasejo in sekajo grmovje tržani, čeprav je hrib njegov. Motničane je nazival »tržanske kmetavzarje« (verpauerte purger, purgerliche pauer). Kljub vicedomovi odločbi so tržani obdelovali tri njive na grajskem griču in jih vsako leto povečavali.[145] Sporen je bil tudi lov, ki ga je l. 1761. graška vlada prodala graščaku, a le v kranjskem delu župnije; v štajerskem delu je bil po trditvah tržanov že od davnaj njihova last. Graščak je dokazoval, da je treba pod lovskim zakupom razumeti vso motniško župnijo, ki šteje komaj 21 kmetij, ker bi bila sicer zakupnina (50 fl in 20 fl stroškov) prevelika. Pritožbo je sicer dvorna pisarna l. 1761. odbila,[146] vendar je prepir pozneje nadaljeval Jožef pl. Apfaltrern.[147]

19. aprila l. 1760. je grad do tal pogorel.[148] Spomin na požar še danes živi med ljudstvom: tlačani so prav takrat, ko je začel grad goreti, orali na bližnji Šimončevi loki. Ko so zaslišali krik in jok grajskih, so mirno odšli domov, ne da bi se zmenili za požar.[149]

Po smrti Maksa Henrika Scarlichija (u. najbrž l. 1763.) je za silo popravljeni grad prešel na Jožefa Apfaltrerna, moža njegove hčerke Rozalije.[150] Bil je lastnik Zgornjega Motnika še l. 1766.,[151] 5 let nato pa že Jožef Ernest Scarlichi, ki je bil od l. 1762. do l. 1764. tudi posestnik mengeškega gradu.[152] Bil je zadnji stanovalec v motniškem gradu. Neke nedelje v postu l. 1771. se je namreč vdrla severna stena gradu, nakar

Grajski lastniki:

1619—1630/1631	Adam pl. Apfaltrern
1630/1631	Zofija pl. Apfaltrern
(1631— pred 1665	Ivan Jurij pl. Apfaltrern)
pred 1665—1710/1692	Jurij Sigmund pl. Apfaltrern
1692—1710	Ferdinand Ernest pl. Apfaltrern
1710—1736/1735	Regina Sidonija pl. Apfaltrern
1736/1735—1740	Maks pl. Scarlichi
1740—1745	Franc Viljem pl. Lichtental
1745—1763	Maks pl. Scarlichi
1763—1766/1771	Jožef pl. Apfaltrern
1766/1771—1778/1788	Jožef Ernest pl. Scarlichi
1778/1788—1798	Ana Marija Bardarini

---

ga niso več popravljali; njegovi lastniki so se preselili v Ljubljano.[153] Razvaline je kmalu prerasla trava in grmičevje, danes je vidna le še navpična stena nad Motniščico. V tlorisu meri grajsko zidovje ok. 30 m v dolžino in 15 m v širino. L. 1778. je bil lastnik še Jožef Ernest Scarlichi,[154] 10 let nato pa že Ana Marija Bardarini, roj. Scarlichi, zadnja motniška graščakinja.[155] Vendar je bil grad s posestvom v stanovski glavni imenjski knjigi šele 3. decembra l. 1800. prepisan na njeno ime.[156]

Tržani so bili v vednem sovraštvu tudi s špitalskimi graščaki Thallerji in Hohenwarthi. L. 1643. so napadli njihovega podložnika Gregorja Kožlakarja, ko je gnal živino na pašo. Vzeli so mu 2 para volov, 3 juničke, 5 molznih krav, 13 telet, 29 ovac in 1 gos, njega pa tako pretepli, da je moral nekaj tednov ležati. Jožef Ivan Thaller je s pričami dokazoval, da je bil ta pašnik vedno last tega podložnika in da drži do njega edina pot, po kateri je gonil. Zato je zahteval odškodnino 500 cekinov.[157] Šele l. 1664. je vicedom obsodil tržane na plačilo odškodnine in vseh sodnih stroškov, ki so znašali samo za prvi del pravde (1643.—1650.) 1550 fl.[158] Za ribolovno pravico v Motniščici so se tržani pravdali tudi s Thallerjevim dedičem Ivanom Ludvikom in Francem Erazmom Hohenwarthom.[159]

Nasprotno so motniški graščaki živeli s špitalskimi vedno v prijateljstvu. Tako zasledimo Marijo Regino Sidonijo Apfaltrern v špitalskih krstnih knjigah v l. 1724.—1725. kot krstno botro otrokom Leopolda Ludvika Hohenwartha.[160] Sidonija je pred smrtjo ustanovila za rodbino Samburg-Hohenwarth beneficij pri velikem oltarju kamniške župne cerkve. Ustanovno pismo je podpisala l. 1736. njena hči Klara Terezija (u. l. 1753.), ker je ustanoviteljica umrla že poprej.[162]

Razmerje med zgornjemotniškimi kmeti in tržani ni bilo prijateljsko. Razlike v načinu življenja so rodile tudi razlike v njihovi miselnosti. Tržani so se hoteli v vseh ozirih razlikovati od sosedov in so jih prezirali. Kmetje so se zato posmehovali trški ošabnosti in domišljavosti. Tudi po noši so se kmetje ločili od tržanov. Zgornjemotničani so nosili kratke hlače iz temnorjavega blaga ali črnega platna, bogatejši tudi iz črne irhovine. Hlače so segale od sklepa kolen do kolčnic. Nad kolkom so jih tesno spenjali s hlačnim robom, ker so smatrali uporabo naramnic za nepotrebno navado. Ta hlačni rob v nenavadni legi je oviral prosto gibanje in se kmalu raztegnil, tako da ni mogel več držati hlač. Zato so všili nekaj gub. Obnošene hlače so dobile na ta način celo vrsto takih gub, ki so jih zaradi podobnosti v šali imenovali šobe (pri vrču). Telovnik je bil iz rdečega sukna. Pozimi so si ovijali život z več vatlov dolgim in do ¾ vatla širokim volnenim pasom. Pas je bil živordeče barve; na strani je bil zvezan v pentljo, ki je mahala ob levem stegnu do kolen. Kratek suknjič, prav tako iz škrlatnordečega blaga, s prav kratkim stoječim ovratnikom, ali tudi brez njega, je pokrival roke, prsi in zgornji život. Spredaj na suknjiču sta se svetili dve vrsti velikih kovinskih gumbov. K praznični obleki je spadala tudi dolga vrhnja suknja iz kot kava rjavega blaga, brez ovratnika in z rdečo podlogo. Imela je sicer rokave, vendar je niso oblačili, marveč le ogrinjali čez rame. Klobuk je imel široke okrajce, ki so bili s 4 do 8 ozkimi svilenimi trakovi pripeti na kopo. Če je bil veter, je bilo treba držati klobuk, suknjo in hlače, za kar sta dve roki komaj zadoščali. Izpod klobuka je visel okrog glave venec dolgih las, dočim je bil ostali del glave z ovčjimi škarjami na kratko in stopničasto ostrižen. Nosili so škornje, ki so segale čez meča, drugi zopet lesene cokle in volnene nogavice. Čevlji z lesenimi podplati, ki so se sicer dolgo držali po drugih gorskih krajih, so med Zgornjemotničani spričo razvitega strojarstva in usnjarstva v trgu kmalu izginili.[163]

Približno tako je bila oblečena tudi služinčad tržanov. Dekle so namreč v trgu dobivale namesto plače (14—18 fl letno) večinoma obleko, in sicer: naglavne rute, navadne avbe, ošpetlje (oplečke), lodnaste jopice, platnena krila in predpasnike, navadne pasove, mezlanasto suknjo, črnoplatnene predpasnike, templance za čevlje in usnje za sprednji del čevljev. Tudi hlapci so namesto plače (24—40 fl letno) večinoma dobivali le obleko: usnjate ali platnene hlače, srajce, klobuk, lodnaste suknje, čevlje, templance za čevlje in usnje za sprednji del čevljev.[164]

Ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja so pod silnim vplivom takratne mode Zgornjemotničani začeli opuščati domačo kmečko nošo. Vendar ni popolnoma izignila niti v sredi prejšnjega stoletja.[165] Razlike v načinu življenja, v noši in miselnosti so začele izginjati, ko so postali Zgornje-

motničani svobodni kmetje in je začel trg izgubljati trško lice. Kljub temu se je do danes ohranila razlika ne le med Zgornjemotničani in tržani, marveč tudi med tržani spodnjega in zgornjega dela trga, kjer so živeli bogatejši trgovci in obrtniki. Teh se še danes sramujejo in jih imenujejo »gospodo«.

5. Trška uprava in sodstvo do Napoleonove Ilirije

Tudi v novem veku je ostal Motnik avtonomen trg.[166] Vendar so oblasti zanj tako malo vedele, da so skozi vse 17. in 18. stoletje poizvedovale o njegovi pripadnosti in o trških pravicah.[167] Sodnika so volili tržani sami, trško sodno območje je ohranilo stare meje in tudi pristojnost sodnika je ostala v bistvu ista. Položaj trškega sodnika ni bil zavidljiv. L. 1601. navaja urbar, da je ugled sodnika v Motniku neznaten. Tržani so bili baje ošabni, nepokorni in divji. Večkrat napravijo iz dneva noč in obratno ter opuščajo službo božjo. Sodnik se boji zlikovcev in nikogar ne kaznuje s primerno kaznijo.[168] Morda je bilo to poročilo deloma pristransko ter naj bi dajalo imetniku zastavljenega trga možnost, da krepkeje poseže vmes in nadzira delovanje trškega sodnika. Kajti nekaj desetletij kasneje se pritožujejo tržani, da njihov sodnik Andrej Novak, ki vrši že šest let zaporedoma to službo, naravnost neznosno ravna z njimi. L. 1633. je vzel Juriju Sajevicu dve kravi, tržanu Matiji Markoviču njivo, Juriju Novaku 6 fl, Matijo Markoviča je v njegovem stanovanju pretepel in ga nagega gnal v ječo. Tržani so ga celo obtožili uboja. Obdolženi se je branil, češ da je tržane kaznoval zaradi nepokornosti. Ker so komisarji ugotovili, da so tržane k tožbi naščuvali Apfaltrerni, jih je nadvojvoda l. 1633. pozval h pokorščini. Odločba poudarja, da trg prav po zaslugi tega sodnika ni prišel v graščakovo popolno odvisnost.[169] Prav takrat je Motnik preživljal hudo gospodarsko stisko; izselilo se je toliko tržanov, da preostali niti niso mogli prevzeti vseh trških funkcij. To so skušali izrabiti graščaki in si podrediti trg.[170]

Trški sodnik in svèt sta izdajala javno-pravne listine, potrjevala pobotnice, kupna, ženitovanjska in dolžna pisma.[171] Ženitovanjske pogodbe (Heiratsbrief, Heyrathscontract, Heyratsquitung, Übergab und Respect Verglich Contract, Verständnusbrief) so navadno navajale višino nevestine dote, ženinovega poročnega darila (jutrnja, Morgengabe oder Frey Donation) ter užitek staršem v denarju in prirodninah. Pismo se je končalo z običajno klavzulo jamčenja pri deželni obvezi za škodo,[172] nakar slede podpisi in pečati ženina, neveste, njunih prič in trškega sodnika kot zemljiške gosposke.[173] Če se je tržan priženil v Zgornji Motnik, je moral ženitovanjsko pismo odobriti zgornjemotniški graščak kot zemljiška gosposka.[174]

Sodnik je dajal tudi stavbna dovoljenja in opravljal trško premoženje ter ga dajal v najem. Smel je tudi prodati trške nepremičnine. Kupec je postal pravi lastnik: svobodna last zemljišča je bila namreč bistveni znak trške naselbine, ki se je s tem bistveno ločila od kmečke podložne zemlje. Prodajne listine je sodnik opremil tudi s trškim pečatom.[175]

Pravni značaj svoje zemlje so morali tržani braniti v 16. in 17. stoletju, ko so nastopile zemljiško-pravne preosnove. L. 1547. je deželni knez določil komisarje, da prevedejo zakupne kmetije v kupne na zastavljenih državnih gosposkah. Prišli so tudi na Vransko. Sem so povabili motniške tržane in jim naročili, naj prineso s seboj vse listine in privilegije. Tržani so namreč zatrjevali, da so njihova posestva dedni zakup po kupnem pravu (kauffrechtsweis).[176]

L. 1568. so tržani ugovarjali, da niso njihova posestva niti zakupna,[177] niti kupna,[178] marveč da so že od davnaj njihova svobodna lastnina.[179] Posebno pereče je bilo to vprašanje v začetku 17. stoletja. Urbar iz l. 1601. namreč navaja, da je bil Motnik že od davnaj urbarialno podrejen nadvojvodi samemu, a tržani so si sami napravili zemljo za svobodno lastnino. Prosto so jo prodajali, oddajali, zapuščali v oporoki ali z ženitovanjskim pismom. Izdajali so celo pisma, katerih pristojbine so si sami pridržali brez vednosti imetnika zastavljene gosposke. Na ta način so odtujili komori veliko zemlje, ne da bi plačali deseti denarič. Zato urbar prepoveduje prodajo zemljišč brez posebnega dovoljenja komore, čeprav so jih tržani dobili od nje po kupnem pravu. Ob vsaki posestni spremembi morajo plačati vicedomu deseti denarič. Komisarji, ki so sestavljali urbar, so se pri tem sklicevali na Braslovče in Mozirje, ki sta tudi plačevala te pristojbine, čeprav sta uživala trške svoboščine in si prisvajala pravico do svobodne lastnine. Kljub temu nista smela izstavljati kupnih pogodb. Motničanom so predlagali plačilo sumarične kupne vsote 200 gld, kar pa so ti odbili, češ da se ne dajo ponižati v kmečki stan in svoja svobodna zemljišča v kmečke hube.[180] Tržani so tudi v bodoče mogli prosto razpolagati z vsemi nepremičninami. Plačevali so le davke in tržnino na dan sv. Urbana.

Avtonomijo mest in trgov so v živo zadele terezijanske in jožefinske preosnove. Deželnoknežja mesta in trgi, dotlej podrejena le vicedomu, so prišla pod nadzorstvo okrožnih uradov ali kresij, te pa so bile podrejene l. 1743. ustanovljenemu deželnemu guberniju v Gradcu kot najvišji politični in finančni oblasti.[181] Okrožni uradi so se začeli mešati v trško poslovanje.

Dalekosežnejše so bile preosnove Jožefa II., ki je ne oziraje se na stare svoboščine ustvaril centralistično uradniško državo. Zdaj naj bi sodno oblast obdržala le mesta in večji trgi, ki bi zmogli plačati letnih

300 gld za sindika ali justiciarja. Ta je moral biti po razpisu Marije Terezije iz l. 1751. jurist, izprašan pred državno oblastjo.[182] Sindik je postal trški svetovalec in poleg sodnika najvažnejša osebnost v trškem svètu. Trg bi moral nastaviti tudi kanclista s plačo 100 gld in slugo s plačo 50 gld. Najmanjši stroški za vzdrževanje magistrata bi bili 450 gld letno. Sodnika in sindika bi postavljal gubernij na predlog kresije in sporazumno z apelacijskim sodiščem. Ker gospodarsko šibka mesta in trgi niso zmogla predpisanih izdatkov, so zdaj povečini izgubila lastno sodstvo, ki je prešlo na najbližjo zemljiško gosposko.[183]

Kljub temu je obdržal Motnik lastno sodstvo,[184] čeprav si ni uredil popolnega magistrata. L. 1762. so nastavili le trškega pisarja (kanclista) s plačo 80 gld brez odbitkov za davke, ker jih je bil oproščen.[185] L. 1786. in l. 1788. je bil trški pisar Franc Alliäsch.[186] Nastavili so tudi slugo,[187] medtem ko je sindik (Anton Müller) listinsko izpričan šele l. 1794.[188] Zato je v dnevih, določenih za sodne razprave, prihajal v Motnik sindik iz Ojstrice. Ti sodni dnevi so bili za tržane prava slovesnost. Trški svet se je zbral v hiši trškega sodnika in obšel nato peš trški pomerij. Pred sprevodom je nosil trški pisar (notar) vse privilegije z velikimi pečati v okroglih lesenih škatlicah na vrvicah. Ob njihovi tihi in hitri hoji se je slišal ropot pečatnikov gori v grad, kjer so se norčevali iz teh ceremonij.[189]

Kanclist in pozneje sindik je pisal trški delovodnik,[190] v katerega je beležil prispele dopise in odposlane vloge. Tako je ta delovodnik zrcalo takratnega birokratičnega upravnega aparata, ki se je vrival v delovanje avtonomnega trga. Sindik je sestavljal sodne odloke in uradna pisma, prošnje in pritožbe proti deželni gosposki, vicedomu in drugim. Njegova plača je znašala le 100 fl in ne 300 fl, kot je bilo predpisano. Sindike moremo v Motniku zasledovati do francoske zasedbe: l. 1795. Ignac Fust,[191] l. 1802.—1807. Ignac Oblak,[192] l. 1808.—1809. Gobočnik[193] in l. 1809. Jernej Mulley.[194]

Sodnika so tržani v tej dobi volili pod nadzorstvom od državne oblasti imenovanega komisarja, ki pa ni bil dolžan, osebno se udeležiti volitev. Oblast je predpisovala volilni postopek, zahtevala zapisnik o volitvah in odločala o potrditvi izvoljenega sodnika.[195] Od srede 18. stoletja so volili sodnika na tri leta, kot je določala nova uredba o volitvi sodnikov in razpis iz l. 1762.[196] Celjsko okrožje je imelo pravico odstaviti sodnika že pred pretekom te dobe in ga za vedno izključiti od službe. Taka kazen je zadela l. 1782. sodnika Matevža Kajbiča, ker je zakrivil nepravilnosti in ostal dolžan na davkih.[197] Kljub prošnji tržanov in predlogu celjskega okrožja, naj ostane, ker je kot sodnik odpravil vse nepravilnosti prejšnjih sindikov, je komora razpisala volitve in l. 1783. predpisala volilni postopek: novi sodnik mora dobiti večino

glasov, po volitvah je napraviti komisijsko poročilo; za njegovo potrditev morajo prositi vsi tržani.[198] Izvoljen je bil Matija Kajbič, kar je okrožni urad potrdil.[199]

Delokrog sodnika je ostal tudi v prosvetljeni dobi v bistvu nespremenjen. Sodnik je podpisoval in pečatil javno-pravne listine, ženitovanjska pisma,[200] oporoke, kupoprodajne listine,[201] pobotnice, potrdila o vplačanem davku, o kupnini in izplačani doti (Verzicht, Verzichtbrief, Vergleichscontract).[202] Listine je poleg njega navadno podpisal tudi sindik, ki jih je bil sestavil.[203] Posestne spremembe v trškem pomeriju je potrjeval magistrat.[204] V spornih zadevah je odločal sodnik,[205] ki je skupno s svètom dovoljeval netržanom tudi nakup trških nepremičnin.[206]

Obstajala je tudi formalna podelitev tržanstva. Na novo naseljeni Motničan, ki si je kupil v trgu nepremičnino, je moral prositi za sprejem v tržanstvo[207] in za zaščitno pismo. Izstavil mu ga je trški svèt kot zemljiška gosposka. Z njim je priznal njegovo posest za pravo lastnino, vendar se je smela posestna sprememba izvršiti le s privoljenjem trške gosposke, ki mu je obljubila vso zaščito in varstvo.[208]

Prav tako je sodnik poleg pupilarnega komisarja in dveh varuhov podpisoval tudi zapuščinske listine in jih vpisoval v trški delovodnik.[209] V smrtnih primerih tržanov je v navzočnosti svojcev popisoval njihovo imovino.[210] Bil je skupno s svètom tudi varuh mladoletnikov. Kot pupilarna instanca je izplačeval dediščino po starših tudi zgornjemotniškim podložnikom.[211] Na prošnjo prizadete zemljiške gosposke, ki je bila preoddaljena, je pogosto popisoval imovino v soseščini umrlih podložnikov.[212]

Kot kazensko sredstvo je sodnik uporabljal zapor, denarno kazen in privezovanje k sramotilnemu stebru. Zapori so bili v magistratni hiši. L. 1763. so bili tržani kaznovani z zaporom, ker so se pritožili proti sodniku, da je krivično razdelil med revne in bogate doklado na tobak in dotlej skupne pašnike.[213] V 18. stoletju so zapirali tudi v zgornjeceljskem gradu.[214] Za privezovanje k sramotilnemu stebru sicer nimamo podatkov, vendar je gotovo, da si je trg l. 1793. omislil nov »pranger«. Tudi ustno izročilo še pomni to vrsto kazni. Pranger so postavili sredi trga pred Tumpovo, sedaj Grabnarjevo hišo na nekoliko vzvišenem prostoru. Visok je bil blizu 2 m, širok 25 cm; imel je okrogel, za seženj prostoren tlak iz obdelanega kamna. Baročno profilirani podstavek je bil debelejši. V njem je bil vdelan železen drog, ki je držal štirioglat, 1 m 55 cm visok steber z letnico 1793. Na vrhu stebra je bila kamnitna krogla.[215]

Sodnik se je tudi v 18. stoletju podpisoval navadno kot sodnik ali trški sodnik, včasih tudi kot sodni upravitelj (Marktrichter und Amtsverwalter, Gerichtsverwalter und Richter),[216] kot sodnik in predstojnik

(Richter und Vorsteher)[217] ali le kot trški predstojnik. [218] Tako je obstalo do francoske zasedbe.

Plača trškega sodnika in magistratnih uradnikov se je večkrat menjala.[219] Honorar za sodnika zasledimo v trškem preračunu šele v pojožefinski dobi. Izkaz o uradniškem osebju za l. 1806.—1807. in l. 1808.—1809. navaja, da je imel sodnik 4 fl letne plače, sindik 100 fl, svetovalci pa niso prejemali nikake nagrade.[220] K sindikovi plači so prispevali vsi tržani sorazmerno imovinski moči (1—9 fl).[221]

V 18. stoletju so v deželnoknežjih mestih in trgih pobirali davke in kontribucijo posebni agenti, ki so opravljali tudi javnopravne posle. L. 1765. so tržani poverili agencije dr. Gotfridu Vogllu in mu plačevali letno 12 fl, l. 1775. pa po naročilu gubernija pravemu agentu Jožefu Hammerju.[222]

Trško hišo, ki se je imenovala magistrat,[223] sodna ali posvetovalna hiša (Gerichtshaus,[224] Rathhaus[225]), so uporabljali za poslovne prostore, za zapore in za prostore carinarnice ter mitnice. Po naročilu graške bankoadministracije jo je ljubljanski bankoinspektorat l. 1795. prodal tržanu Luki Kajbiču. Vzrok prodaje je bilo najbrž propadajoče trško gospodarstvo, ki ni zmoglo več hišnih popravil. Hiša je postala tudi nepotrebna, ker je mitnica prenehala, a delokrog trškega magistrata se je zmanjšal. Bankoinspektorat si je pridržal pravico ponovnega odkupa.[226] Kljub tej prodaji je trška gosposka, tako zvani magistrat, še obstajala. Hiša je postala ponovno trška last v času francoske zasedbe, a jo je nato znova kupila Kajbičeva rodbina, p. d. pri Ledrarju.[227]

Meje trškega pomerija so bile pogosto nejasne, zato so nastopili prepiri z graščaki. L. 1736. in l. 1739. sta reševala tak spor deželnoknežja komisarja grof Welz in grof Herberstein.[228] Niti o deželni pripadnosti Motnika si niso bili na jasnem. Graščak Scarlichi je zatrjeval, da pripada trg in vsa župnija Kranjski in ne Štajerski, čeprav je trg davčno podrejen Celju oziroma Gradcu. To je utemeljeval s sodno pripadnostjo starograjskemu sodišču nad Kamnikom. Celjsko okrožje je l. 1761. dokazovalo, da pripada trg Štajerski, ker plačuje davek, kontribucijo in vojašnično naklado štajerskemu vrhovnemu prejemnemu uradu.[229] L. 1778. je dvorna pisarna zahtevala od gubernija podatke o nekdanji in sedanji pripadnosti Motnika, o višini remanenčnega davka in o številu imenj ter podložnikov. Podobne poizvedbe o številu hiš, posestev, tržanov, o obrti in trgovini imamo tudi pozneje (n. pr. l. 1781.).[230] To veliko zanimanje državne oblasti je obenem dokaz za naraščajoče nadzorstvo nad trškim poslovanjem.

6. Gospodarsko življenje

Gospodarsko propadanje

V 16. in 17. stoletju je težka gospodarska stiska zajela južnoštajerska mesta in trge. Vzrokov za to je bilo več: izguba tržišč, katoliška obnova, razmah kmečke trgovine in nove naklade. Ko so Turki v 15. stoletju zavzeli Balkanski polotok in naslednje stoletje Ogrsko, je bila trgovina s temi deželami otežkočena. Isti čas so velika odkritja preusmerila trgovska pota. Protireformacija je povzročila izselitev večjega števila bogatih trgovskih in obrtniških rodbin. Kmečka trgovina se je prav v dobi gospodarskega zastoja močno razmahnila. Ferdinand II. je sicer izdal l. 1602. generalni patent, ki je dovoljeval kmečkemu prebivalstvu le trgovanje s pridelki kmetijstva in z izdelki domače obrti,[231] a niti številne poznejše obnovitve tega patenta niso zavrle kmečke trgovine. Občutno škodo je imela komora sama, ker meščani niso bili več zmožni plačevati davkov, ki so postajali vedno večji.[232] Rednemu davku so se namreč pridružile še kontribucija, obrtni, telesni in premoženjski davek ter razne izredne naklade. Obubožani meščani so se izseljevali in po štajerskih mestih in trgih so stale prazne hiše.

Tudi Motnik je propadal. Poročilo celjskega vicedoma iz l. 1626. navaja: trg ima malo zemlje, obrt je neznatna, trgovine ni, zato vlada tu skrajna revščina.[233]

Motniško gospodarstvo so skušali oškodovati tudi Schrattenbachi iz Ojstrice, ki so zahtevali, da kupujejo tržani grajsko vino edino od ojstriške gosposke. S tem so skušali navezati Motničane na svoje vinske pridelke, da ne bi tuje vino spodrinilo njihovih tržišč. Obenem so se prizadevali, da bi napeljali vso motniško uvozno in izvozno trgovino mimo Vranskega, da bi s tem povečali dohodke svoje mitnice.[234] Motničani so nasprotno trdili, da nimajo nikakih obvez do ojstriške gosposke, saj so vino doslej lahko kupovali kjerkoli so želeli in ga tovorili na Kranjsko, plačati so morali le mitnino na Vranskem. Po triletni pravdi je celjski vicedom l. 1570. razsodil v korist Motničanov: Schrattenbachi so morali poravnati vse pravdne stroške in dovoliti tržanom prost prevoz vina po svojem ozemlju.[235]

Tudi morska sol je bila važen trgovski predmet. Iz Trsta so jo tovorili po Tuhinjski dolini mimo Motnika. Trgovina je bila prvotno prosta in je donašala lepe dohodke. L. 1536. so vpeljali monopol trgovine s soljo, kar je izzvalo splošen odpor mest in trgov.[236] Toda monopol je ostal in uvajali so celo nove naklade. Zaradi tega se je silno razpaslo tihotapstvo in tovorjenje po prepovedanih potih; zato so že l. 1561. oprostili obmejne kraje: Motnik, Vransko, Ojstrico, Gornji grad in Žovnek te naklade. Ker so pa to pravico zlorabljali, so jo že l. 1569. in

znova 1585. preklicali. Odslej so morali plačevati naklado tudi ti kraji, sol pa so smeli tovoriti le po deželni cesti na Vransko, Gornji grad ali Luče.[237] Deželna vlada je l. 1571. opozorila posebej Motnik, naj plača naklado. Motničani so prosili za oprostitev in to utemeljevali takole: trg razpada spričo neznatnih dohodkov od trgovine in rokodelstva, poleg tega je kraj hribovit in manj rodoviten in ne drži skozenj nikaka večja cesta. Nove naklade na sol trg ne zmore. Tedenski tržni dan bo kmalu propadel, ker ga tovorniki zaradi te naklade ne obiskujejo več.[238] Pozneje so tržani omejili svojo prošnjo na prosto kupovanje soli za domače gospodinjstvo.[239]

L. 1587. je vranski mitniški prejemnik Krištof Huber predlagal nadvojvodi, naj se ta prošnja odkloni, kot sta to predlagala že l. 1570. in l. 1577. prejšnja prejemnika. Navajal je, da ima večina Motničanov dovolj dobre zemlje, da se bavijo z rokodelstvom in vinotoči in da drži skozi trg na Kamnik deželna cesta. Ker ni bil nihče na Štajerskem oproščen te naklade, bi postal Motnik zatočišče tihotapcev. Zato je treba tržane prisiliti, da plačajo naklado in da vpeljejo tedenski tržni dan, ki je propadel le zato, ker niso hoteli iz kljubovalnosti več kupiti niti zrnca soli.[240] Gotovo je, da sta obe stranki pretiravali vsaka v svojo korist. Ugotovitve celjskega vicedoma so bile l. 1587. objektivnejše: tržani se niso uprli plačevanju naklade, marveč so le prosili, da se oproste naklade na sol za domače gospodinjstvo. Podobno je poročal l. 1589. Maks Schrattenbach iz Ojstrice. Nadvojvoda je še isto leto odločil, da morajo Motničani v bodoče plačevati naklado in pospeševati tržni dan, oproščeni pa so zaostankov.[241] Tihotapstvo v Motniku in soseščini tudi pozneje ni prenehalo kljub nadvojvodovi strogi prepovedi l. 1626.[242] in večkratnim opominom dvorne komore.[243] Temu so bili krivi tudi vranski mitniški nakladničarji, ki so včasih zahtevali veliko večjo naklado, kot je bila predpisana. Tujci in tovorniki so zaradi tega izostali, letno so prišli v trg le 3 do 4 tovori soli. Zato so tržni dan za nekaj let opustili in dobavljali sol iz Kamnika.[244] Tihotapstvo je prenehalo šele v začetku 19. stoletja, ko je bil l. 1819. monopol odpravljen in so proglasili prosto trgovino s soljo.[245]

Tudi pobiranje mitnine od drugega blaga je rodilo pogoste prepire z vranskimi mitniškimi prejemniki. Ko jim je vranski nakladničar (Mitteldings Einnember) l. 1644. zaplenil blago, so se tržani pritožili, nakar jih je nadvojvoda oprostil mitnine.[246] Proti temu so nastopili okrožni delegati, češ da so v teh kritičnih časih (t. j. 30letni vojni) ugasnili vsi privilegiji, zato tudi Motnik ne sme dobiti izjemnega položaja.[247] Znova je nadvojvoda Motničane oprostil mitnine l. 1719.[248]

Čez mejo so tihotapili tudi živino. S pomočjo tržanov so jo kranjski in italijanski trgovci spravljali ob sejmskih dnevih pri Motniku čez

mejo, ne da bi plačali kako pristojbino. Zato je oblast l. 1652. zaprla prehod na Kranjsko in l. 1656. predlagala, da se Motničanom prepove čuvati sejem z lastnimi stražniki.[249]

Glavna prometna pot med Podonavjem in Primorjem je tudi v novem veku držala po Tuhinjski dolini. Po njej je šla tudi pošta med Ljubljano in Gradcem, odkar so jo l. 1599. zaradi kuge premestili iz Ljubljane v Kamnik obenem z drugimi uradi in sodiščem.[250] Šele konec 17. stoletja so trgovino in pošto zopet preusmerili v Črni graben. Tako je ostal Motnik ob strani, tem bolj, ker so v l. 1720.—1727. popravili staro cesto čez Trojane. Po tej popravljeni »Dunajski cesti« je potoval cesar Karel VI. l. 1728. Na kranjsko-štajerski meji so ga v motniškem Zajasovniku sprejeli kranjski deželni stanovi. Tu so pozneje postavili spominsko piramido iz črnega marmorja s prigodnim napisom.[251] Piramido je ljudstvo nazvalo konfin in bližnjega kmeta Konfinarja (Pibernik Jože); tako ga še danes imenuje.

Preložitev poti je imela usodne posledice. Propadel je Kamnik,[252] ugašalo je gospodarsko življenje Motnika. L. 1763. ni bilo v trgu naseljenih večjih trgovcev ali rokodelcev. Edini dohodek je bila stojnina od dveh sejmov; dohodki mitnice so skoraj povsem usahnili.[253]

Mitnico moremo zasledovati v Motniku od 17. stoletja. Bila je tu seveda že poprej.[254] L. 1633. je bilo tržanom naročeno, da naj mitnico obnove in plačajo komori tretjino prejemkov.[255] Pogosto se mitnica javlja v listinah 18. stoletja.[256] L. 1795. je bila sicer trška mitniška hiša prodana, vendar se mitnica naslednja leta (1796.—1802.) zopet omenja kot obmejni carinski in mitniški urad.[257] Podrejen je bil vranski mitnici (ust. pred l. 1492.), ki se je v začetku 16. stoletja razvila v vrhovni mitniški ali nakladniški urad.[258]

Tržni dan, ki je v drugi polovici 16. stoletja popolnoma propadel, se je mogel v 17. stoletju le počasi uveljaviti. Vendar so tržani zdaj pazili, da ga ne zapravijo. Zato so prosili vsakega novega vladarja za potrditev. L. 1597. je tržni dan potrdil nadvojvoda Ferdinand s pripombo, naj bo sejem na četrtek, kakor je določil njegov oče Karel.[529] Na prošnjo tržanov je cesar Ferdinand III. l. 1639. ponovno odobril sejem, ko mu je celjski glavar sporočil, da temu ne ugovarjajo sosedni trgi in mesta.[260] Tržne pravice so potrdili tudi cesar Leopold I. l. 1673.,[261] Jožef I. l. 1708.[262] in Karel VI. l. 1718.[263]

V 18. stoletju je tržni dan za nekaj časa prenehal.[264] Za časa Marije Terezije je vlada zahtevala, da morajo vsi trgi predložiti izvirne privilegije. Trgi, ki se niso odzvali naročilu, so izgubili sejme. Zato so motniški sodniki skrbno hranili ustanovno pismo in privilegijske listine, da jih lahko vsak čas pokažejo. Na prošnjo Motničanov je Marija Terezija l. 1750. potrdila tržni dan.[265] Tudi cesar Jožef II. je zahteval predložitev

vseh izvirnih privilegijev. L. 1783. je obnovil tedenski sejem, izrecno si je pa pridržal pravico, da sme svoboščine povečati, zmanjšati ali celo popolnoma odpraviti.[266] Znova in menda zadnjič je bil potrjen tržni dan l. 1791.[267]

Mesta in trgi so imela tudi letne sejme s posebnimi svoboščinami, katerih tedenski tržni dnevi niso uživali. V času letnega sejma in teden dni pred sejmom in po njem so uživali udeleženci »knežjo svoboščino«, t. j. posebno zaščito življenja in imetja v pomeriju. Proti sejmskim udeležencem so v tem času ustavili vsa javna postopanja v civilnih in nižjekazenskih zadevah. Pričetek svoboščine so slovesno razglasili in na vidnem kraju pritrdili tržno roko z mečem. Knežjo svoboščino je užival tudi Motnik. Na trški hiši so razobesili zastavo, v pranger pa vtaknili leseno roko, držečo meč, znamenje nižje sodne pravice in tržnega varstva.[268]

L. 1610. so tržani prosili za dva letna sejma ali cerkveni proščenji: na nedeljo pred sv. Antonom in na dan sv. Jere.[269] Nadvojvoda Ferdinand je vprašal poprej za mnenje sosedne trge. Ugovarjal je le Gornji grad, češ da bi sejem na dan sv. Jere škodoval njegovemu sejmu, ki je le tri dni poprej; predlagal je, naj bo sejem v Motniku 14 dni pred godom sv. Jere ali 14 dni po njem.[270] L. 1613. je nadvojvoda dovolil Motniku sejem 14 dni ali 3 tedne (kakor bo prikladnejše) po prazniku sv. Antona, drugega pa na tretjo postno nedeljo. Privilegij poudarja, da Motnik dotlej še ni užival onih svoboščin kakor drugi trgi. Tržani smejo na teh sejmih trgovati z živino in z vsem drugim blagom ter obiskovati druge sejme z vsemi svojimi izdelki in živino. »Če bi bil čas teh sejmov na škodo sosedov, se morata preložiti na druge dneve, ali pa celo odpraviti. To zadnje bo pridržano odločitvi nadvojvode samega.« Dohodke od novih letnih sejmov naj bi porabili tržani za odplačilo dolgov, v katere so zabredli, in za popravilo cest in potov v svojem pomeriju.[271]

Sejmski red za Motnik je ohranjen šele iz 19. stoletja. Ta navaja od tržnih pristojbin stojnino, ne omenja pa tržne mere, ki so jo najbrž takrat že opustili. Trški stražniki so jemali merico od prodanega blaga, preden je bilo postavljeno na trg. Zato je imel Motnik trško tehtnico.

Obrt

V seznamih trških posestev 16. stoletja srečamo precej pogosto obrtniška imena (l. 1542.: Jernej, Pankracij, Jurij in Tomaž Weber, Anton in Pankracij Schuester, Matevž Schneider, Tomaž Schmid;[272] l. 1549.: Jurij Weber, Pankracij, Boštjan in Anton Schuster, Matevž Schneider, Florijan Fleischakher;[273] l. 1568.: Tomaž in Blaž Fleischackher, Andrej in Matevž Schneider, Anton Schuster;[274] l. 1574.: Anton

Schuster, Andrej Schneider, Blaž Novak Vleischakher);[275] ne da se pa ugotoviti, v koliko gre že za lastna imena, ki so nastala iz nekdanjih poklicnih označb. V 17. stoletju se že uveljavijo stalna rodbinska imena, ki ne kažejo več na obrtno zaposlitev.[276] Značilno pa je, da srečamo v gornji vrsti največ imen, ki merijo na tkalstvo in usnjarstvo kot najvažnejši obrtni panogi tega kraja. Ako smemo verjeti davčnemu predpisa za l 1574., v Motniku ni bilo krepkeje razvite obrti. Obrtniki so se bavili deloma tudi s kmetijstvom in so v začetku 17. stoletja napravljali tudi nove rovte.

Med obrtnike v ožjem smislu niso spadali gostilničarji, mlinarji in mesarji. Mnoge hiše so imele vinotoče. Kot drugod, je bila tudi v Motniku gostilna v župnišču. Tu so postregli župljanom, ki so prišli od daleč h krstu, oklicem, poroki ali zaradi plačila desetine. Pozneje so se farovški vinotoči spremenili v gostilne za vsakogar. Zoper to so nastopili gostilničarji ter cerkvena in svetna gosposka. Ob vizitaciji l. 1696. je bilo naročeno podvikarju Majetiču, da sme točiti vino le botrom in pri porokah.[277] Popivanje botrov in cerkovnika v župnišču je odpravil podvikar Fakin (1761.—1778.).[278] Pozneje sta imela gostilno tudi župnika Paglovec (1816.—1819.) in Kos. Slednjega je l. 1831. in l. 1833. pozval ljubljanski škof, naj jo takoj opusti. Kos se je branil, da ni v župnišču gostilne.[279] Podobno prepoved je dobil l. 1868. župnik Žust.[280]

V 18. stoletju se opaža med Motničani močno prizadevanje, zatreti vse nepoklicne obrtnike v trgu in podeželski soseščini. Kmečka obrt je takrat precej naraščala. V podeželju je cvetelo zlasti lončarstvo in tkalstvo. Vse zaščitne odredbe proti obrti v podeželju so bile brezuspešne; vladarji so morali celo priznati kmetom nekatere obrtne panoge in jim dovoliti trgovanje z domačimi izdelki.[281]

Konec 17. in v 18. stoletju se javlja prva državna gospodarska politika — merkantilizem, ki je skušala ustvariti trgovsko in industrijsko državo. Država naj bi razvila z raznimi ukrepi obrt do take mere, da bi mogla obrtniške izdelke v čim večji meri izvažati. V ta namen je zahtevala državna oblast poročila o stanju obrti. Motniška občina je l. 1763. poročala, da v trgu ni tovarn, rudokopov, niti poklicnih obrtnikov, razen enega tkalca in kovača; ostali rokodelci izvršujejo obrt le pozimi in brez vajencev, poleti pa se bavijo s kmetijstvom ali hodijo na dnino.[282] Poročilo je gotovo netočno, ker ne omenja niti usnjarjev, ki so imeli celo svoj ceh.

Motniški usnjarski ceh je užival pravico trgovanja z usnjem po sejmih in cerkvenih shodih. Večkratne prošnje za obnovitev tako zvanega usnjarskega patenta je podpiral celjski vicedom, češ da je treba Motnik kot deželnoknežji trg rešiti propada in podpreti njegovo na novo se razvijajočo obrt, zlasti usnjarstvo.[283] L. 1640. je cesar Ferdinand

motniškim usnjarjem obnovil svoboščine, ker so jim prejšnje pri nekem požaru zgorele.[284] Vendar jim je na zahtevo celjskih usnjarjev, ki so neljubo občutili njihovo konkurenco, že l. 1642. vzel patent, češ da so ga zlorabljali.[285] Svoj odlok je kmalu preklical, kajti celjski obrtniki so se l. 1648. zopet pritoževali, da motniški usnjarji zaradi deželnoknežjega patenta ne plačujejo pristojbin in dajatev.[286] Tudi v 18. stoletju (n. pr. l. 1753.) so ponovno dobivali pravico trgovanja z usnjem na sejmih doma in po cerkvenih shodih drugod.[287]

Svoje pravice so morali usnjarji braniti tudi proti tržanom, ki niso bili obrtniki in člani ceha. Na njihovo zahtevo je celjsko okrožje l. 1762. prepovedalo prodajo usnja vsem, ki nimajo usnjarskih in cehovskih pravic.[288] L. 1763. je bil kaznovan z globo sodnik Matija Kajbič, ker je prodajal usnje: kot dokaz so navedli, da je omenjeni l. 1762. plačal motniški mitnici pristojbino od dveh kož.[289] Izključna pravica trgovanja z usnjem je bila usnjarjem priznana tudi pozneje (n. pr. l. 1784.). To seveda ni bilo všeč celjskim usnjarjem; na sejmu v Braslovčah so napadli Jurija Sajevica in mu vzeli balo usnja. Celjsko okrožje je l. 1762. razsodilo, da morajo usnje vrniti in plačati stroške.[290] Konkurenčna borba s celjskimi usnjarji priča, da je bilo v 18. stoletju usnjarstvo v Motniku precej razvito.

Cehovstvo se je v Motniku tudi v 18. stoletju še obdržalo. L. 1732. so ga skušali preosnovati s patentom o rokodelstvih, vendar je cehovska obveza in zapora vsaj formalno še ostala. Po l. 1755. niso več dovoljevali novih cehov. Cesar Jožef II. jih sicer ni odpravil, a jih tudi ni hotel na novo potrditi, proglasil je l. 1787. le svobodo obrti. Po njegovi smrti so se cehi še nekaj časa držali.[291]

L. 1800. so motniški usnjarji vpisali v knjigo cehovska pravila, vendar osem let nato niso imeli več lastnega ceha, bili so včlanjeni v celjskem cehu.[292] Ker niso imeli več opore v monopolskih cehovskih predpisih, so poklicni obrtniki polagoma izginili. Iz davčnih predpisov za l. 1794—1810.[293] je razvidno, da je bila obrt med tržani še dobro zastopana, vendar so postavke za ta davek v primeri s hišnim in zemljiškim davkom malenkostne (glej tabelo na str. 59); neznatno so se povečale v začetku 19. stoletja. Obrt je torej životarila le kot stranski poklic.

Kmetijstvo

V prvi naselitveni dobi so živeli Motničani v glavnem od obdelovanja zemlje. Ko je kraj v poznejšem srednjem veku dobival bolj obrtni in trgovski značaj, se je kmetijstvo sicer še vedno obdržalo, vendar je pridobivanje novih obdelovalnih zemljišč prenehalo. Šele, ko sta začela v novem veku obrt in trgovina nazadovati, so se tržani zopet bolj obračali k zemlji. Ne le gozdovi in pašniki, tudi travniki in deloma celo obdelo-

valno zemljišče so ostali še vedno pretežno srenjska last. Pravilno izkoriščanje srenjskih gozdov so nadzirali gozdarji; nadzorstvo nad krčenjem je imel sodnik s svètom, ki je na novo napravljene rovte (laze) delil med tržane.[294]

Kultiviranje zemlje je le počasi napredovalo. Le kadar je nastopila gospodarska stiska in zastoj v obrti in trgovini, so tržani odhajali v gore in si tam v srenjskem svetu napravljali nove rovte. Toda obdelovanje se tu ni izplačalo, ker niso mogli do njih z gnojem. Zato so jih zopet opustili.[295] V urbarjih, seznamih trških posestev in v davčnih predpisih od 16. do 19. stoletja srečavamo te male obrtnike (glej tabelo na str. 59), ki so se periodično zatekali h krčenju gozda in pridobivanju obdelovalnih rovtov. Njihov položaj bi bil podoben kočarjem, ki so bili brez zemlje ali pa so si priborili le borne koščke obdelovalnega zemljišča.

Kmetije tržanov so bile vedno neznatne. L. 1542. je bilo izmed 24 tržanov 6 brez zemlje, 3 so imeli le malo vrta in 3 poleg vrta še njivico. Cenilna vrednost vseh nepremičnin je znašala le 613 fl: en tržan je imel posest v vrednosti 130 fl, eden 100 fl, trije po 50 fl, eden 35 fl, eden 30 fl, dva po 25 fl, trije po 20 fl, eden 15 fl, eden 12 fl, ostalih deset pa le po 1—10 fl.[296] L. 1568. so bili izmed 22 tržanov 4 brez zemlje, 2 sta imela le majhen vrt, 2 po eno njivo in malo vrta.[297] L. 1574. je bilo 7 tržanov brez zemlje, ostali so pa imeli le malo ozkih njivic. Da bi se mogli preživljati, jih je odšlo več v gore; tu so si napravili rovte in laze, ki so merili v dolžino in širino po 6 sežnjev.[298]

Iz navedenega se vidi sistematično pridobivanje nove obdelovalne zemlje: v času od l. 1542.—1568. je nastalo 17 novih njiv, čeprav je število tržanov padlo (glej tabelo na str. 59). To potrjuje tudi urbar iz l. 1601., ki strogo loči stare njive od novih krčevin v skupnem srenjskem svetu; tako navaja nove njive pri 6 in nove vrtove pri 7 posestnikih. Predvideva letno 5—7 novih lazov. Od 29 tržanov jih je bilo 5 brez zemlje, 2 sta imela le majhen vrt in 4 po eno njivo in vrt.[299]

Kljub temu je bil obseg motniškega kmetijstva še vedno malenkosten. Zato so tržani l. 1603. precej upravičeno tožili: »V vsej Štajerski ni trga, ki bi imel tako malo njiv kakor Motnik; vso zemljo lahko obdelamo v 26 dneh.«[300]

Majhen obseg kmetijstva izkazuje tudi urbar iz l. 1782. Večina njiv je bila majhna, saj so bile povprečno obdavčene le z 10 kr (od 1—40 kr). Povprečni davek za vrt je znašal 4 kr, za travnik 8.5 kr. Skupaj je znašal zemljiški davek le 13 fl 53 kr, celo manj kakor hišni. Od 44 davčnih obvezancev jih je bilo brez zemlje 12, le po eno parcelo jih je imelo 13. Teh 13 parcel je bilo skupno obdavčenih z 1 fl 14 kr, t. j. le s 7 % celotnega zemljiškega davka.[301] Gozdov in pašnikov urbar še ne izkazuje kot privatno lastnino. Bili so vedno skupni, toda ne več vsi. V drugi polovici

Stanje obrti in kmetijstva:

Leta	Davkoplačevalcev	Od teh malih obrtnikov kočarjev	Obrtni davek plača		Obrtni davek		Hišni davek		Zemljiški davek		Njiv	Vrtov	Travnikov
			hiš	%	fl	kr	fl	kr	fl	kr			
1542	24	12	—	—	—	—	—	—	—	—	51	12	—
1568	22	8	—	—	—	—	—	—	—	—	68	37	—
1574	22	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1601	29	11	—	—	—	—	—	—	—	—	65	34	—
1782	44	25	—	—	—	—	14	54	13	53	71	13	9
1794—96	38	23	29	76	9	2½	60	—	59	29	—	—	—
1805	44	23	27	61	33	15	63	—	61	15	—	—	—
1807—11	44	22	28	64	37	15	63	—	61	15	—	—	—

18. stoletja je namreč vlada ukazala razdeliti srenjske pašnike med hišne posestnike, ker je pod vplivom fiziokratizma imela stare »gmajne« za oviro racionalnega gospodarstva; ni pa upoštevala velikih koristi, ki jih je dajala skupna posest vsem.[302] Tudi v Motniku je trški sodnik začel deliti pašnike. Ker jih je razdelil pristransko, so se tržani l. 1761. pritožili pri celjskem okrožju. To je razsodilo, da se pašniki razdele sorazmerno s številom goved pri hiši in z dohodki posestva.[303]

Če primerjamo ta urbar z urbarjem iz l. 1601., vidimo, da se je število davkoplačevalcev močno povečalo, dočim je število njiv le neznatno poraslo. (Glej tabelo zgoraj.) Te nove njive so na novo napravljene krčevine, deloma pa grajske parcele, ki so jih tržani neposredno pred l. 1754. precej pokupili. Toda dejanski površinski prirastek je gotovo mnogo večji, kajti njive, ki jih izkazuje urbar iz l. 1601., so le majhni koščki obdelane zemlje, dočim so po urbarju iz l. 1782. gotovo že večje parcele.

Iz poznejših davčnih predpisov celjskega okrožja je razvidno, da je bil zemljiški davek še vedno manjši od hišnega. (Glej tabelo zgoraj.) V l. 1794—1796. ni plačevalo 5 tržanov nikakega zemljiškega davka, 7 jih je plačevalo po 30 kr in manj, 11 po 31 do 50 kr, ostalih 15 pa po več kot 1 fl. Davek od hiš in dvorcev je nasprotno znašal pri vseh enako — po 1 fl 30 kr.[304] L. 1805. izmed 44 tržanov 12 ni plačevalo zemljiškega davka, 11 jih je plačevalo po 30 kr, 5 po 45 kr do 1 fl in 16 po več kot 1 fl.[305] Davčni predpis za l. 1806. izkazuje od 44 davkoplačevalcev le enega celega gruntarja, 3 tričetrtgruntarje, 6 polgruntarjev, 12 četrtgruntarjev, 11 osminogruntarjev in 11 kajžarjev, ki so skupno posedovali le tričetrt grunta, torej povprečno en kajžar šestnajstinko grunta. Vsa zemlja je skupno merila 11 celih gruntov.[306]

Za novejšo dobo nimamo neposrednih dokazov za pridobivanje novih obdelovalnih tal. Le listina iz l. 1788. govori, da so Zgornjemotničani krčili gozd in skušali na novo pripraviti opuščeno njivo v Dolini, ki jo

je l. 1598. Gregor Zurler podaril motniški cerkvi. Njivo je v začetku 17. stoletja opustil kmet Lovre spričo velike nadloge medvedov, jelenov in risov, ki so mu vsako leto uničili posetev in poljske pridelke.[307] L. 1612. je bil tu že pašnik, po katerem so pasli trije zgornjemotniški podložniki in plačevali cerkvi po 10 kr in po 1 hleb sira.[308] L. 1754. so ga uživali Lovrenc Sedmak/[309] Andrejčeč, Matija /Jakob Sedmak in Jožef Koprivšek/ Anžetovec.[310] Ker je bila zemlja dolgo zanemarjena, je postala divjina in končno gozd. L. 1788. je gornjegrajska gospoščina svetovala motniškemu župniku, naj se zadovolji z dosedanjo najemnino, dokler užitniki ne preobrazijo gozda, ki so ga prav takrat krčili, v njivo. »Sedaj se namreč ni več bati divjadi, ker je že popolnoma zatrta.«[311] Vsi viri govore o njivi »v Dolini«.[312] Tudi jožefinska katastrska mapa iz l. 1825. ima v katastrski občini Zgornji Motnik označeno ledinsko ime »U Doll«. Parcele, pripadajoče temu kompleksu (parc. št. 373—384), so posedovali kmetje p. d. Andrejček, Sedmak in Janžetovec, kar je v popolnem soglasju z navedbo v urbarju iz l. 1754.

V Motniku so sejali največ pšenico in rž, dočim se oves, ječmen in proso omenjajo le redko. Značilna je tudi močno razvita gojitev lanu, kar dokazujejo dajatve prediva motniškemu vikarju. Lan, oziroma turek, t. j. zimski lan (ozimec), so gojili tudi v začetku 19. stoletja povsod po Tuhinjski dolini. Iz njega so izdelovali obleko, še več pa so ga prodali nepredelanega. V drugi polovici prejšnjega stoletja so začeli opuščati pridelovanje te za kmeta nekdaj tako važne rastline.[313]

Vrtnarstvo je bilo v Motniku močno razvito, kajti zaradi pomanjkanja rodovitne zemlje so jo skušali čim intenzivneje obdelati. Na prelomu 18. in 19. stoletja se je zaradi slabih letin začel udomačevati krompir.[314] Da je uspevala v Tuhinjski dolini, morda tudi v Motniku, vinska trta, sklepamo iz listine, s katero je bilo špitalsko gostišče l. 1229. obdarovano z »dvema deloma desetine od vinogradov«.[315]

Ovcereja se je obdržala še v 19. stoletju. Vendar so gledali le na število ovac in ne na kakovost volne.[316] Na razvito perutninarstvo kažejo pogoste dajatve v jajcih, goséh in kapunih, kar velja zlasti za Zgornjemotničane. Bolj kakor danes je bilo nekdaj razvito čebelarstvo, saj so tržani cehovske kazni in najemnino za cerkveno njivo plačevali v vosku.

Motnik v 19. stoletju

1. Francosko medvladje

Važen mejnik v razvoju motniške trške avtonomije je doba francoskega medvladja. Prvič so korakale francoske čete po Črnem grabnu proti Celju v aprilu l. 1797., čez mesec dni so se vračale po isti poti nazaj v Italijo. Za njimi je prodirala l. 1799. ruska vojska. L. 1805. so Francozi vdrugič korakali po tej poti na Štajersko in kmalu zopet nazaj. L. 1809. so zasedli tretjič slovenske dežele.[1] Že l. 1797. in l. 1805. so Motničani čutili težo francoskih vojn: vojne naklade v denarju, prirodninah in živinski pripregi.[2] L. 1806. so morali plačati 95 fl 18 kr kontribucije in oddati žito v treh obrokih, skupaj 66 mernikov rži, 66 mernikov pšenice, 12 mernikov ječmena, 18 mernikov ovsa in 14 mernikov ajde.[3] Tudi Zgornjemotničani so hudo občutili vojne s Francozi. L. 1793. so morali dati 20 konj ali v denarju 1 fl namesto vsakega konja, l. 1797. pa 9 konj ali 22 fl 30 kr.[4] L. 1804. so vaščani najeli Andreja Starèta iz Podreč in mu za vsako priprego dveh konj plačali 2 fl 36 kr. L. 1805. so mu plačali 41 fl 45 kr, l. 1809. 143 fl 9 kr, l. 1810. celo 252 fl 20 kr in prav toliko tudi l. 1813.[5] L. 1811. in l. 1812. je moralo 12 Zgornjemotničanov dati 18 pešcev in 35 vprežnih voz, v prihodnjih letih pa 36 pešcev in 71 vprežnih voz. Zglasiti so se morali pri cestarju na Ločici.[6]

V juniju l. 1809. je sprejel Motnik prvo francosko posadko. V duhu idej revolucije so Francozi uvajali socialne, kulturne in verske preosnove. Najbolj pa je zadela Motnik dalekosežna upravna in teritorialna preureditev. Te novotarije so čez noč prelomile s preteklostjo in deželnoknežji trg s starodavnimi privilegiji je bil ponižan v navadno vas. Francozi so odpravili trški magistrat[7] in sodstvo (trški sodnik se omenja še l. 1811.),[8] vojaško prostost (izgubili so jo vsi privilegiranci), tedenski tržni dan in oba letna sejma.[9] Ni čuda, da so ostali Francozi tržanom do danes v živem spominu.

Ustanovitev Ilirskih pokrajin l. 1809. je zahtevala poleg politično-upravnih tudi teritorialne spremembe. Priključitev štajerskega Motnika Kranjski je postala pereča v decembru l. 1809., ko so začeli delati na razmejitvi med Avstrijo in Ilirijo. Francoski komisar general Guille-

mont je zastopal stališče, da dela Motnik štajersko enklavo v Kranjski in da zato tu nima Avstrija po odstopu Kranjske ničesar več iskati. Avstrijski komisar baron Zach je trdil nasprotno, da je Avstrija z dunajskim mirom prepustila Francozom le Kranjsko in nič štajerskega ozemlja. Zato naj ostane Motnik še vnaprej štajerski oziroma avstrijski.

Komisarja sta se sporazumela tako, da je Avstrija odstopila Francozom štajersko ozemlje na desnem bregu Save, t. j. vas Zasavje pri Krškem, nekaj ozemlja pri Brežicah in motniško enklavo. Dobila je pa zato ob meji ojstriške okrajne graščinske gosposke kranjsko občino Zgornji Motnik in Zaplanino s kraji: Spodnje in Zgornje Lemovce, Podlesnik, Mlakar, Konšek, Brezovica, Vrh, Bela in Kokole. Ilirija in s tem Kranjska je pridobila 2065.98 oralov zemlje (od tega je odpadlo na Motnik 547.98 oralov) s 66 hišami in s 362 prebivalci, Štajerska pa je prejela od Kranjske 2360 oralov tal z 287 ljudmi in 41 hišami. Razmejitveni zapisnik je bil podpisan v Zagrebu 22. marca l. 1811. Ta navaja točno mejo od Velike planine čez Planino in Jelenov rog do križišča ceste v Lemovce in ceste v Št. Gotard-Črni vrh. Cesta v Lemovce je bila meja do vhoda v vas (vas je pripadla Iliriji). Od tu je šla v ravni črti do križišča ceste v Jesenovo in ceste Ljubljana-Celje ter dalje do hiše in križa, kjer se cesta najbolj približa motniškemu ozemlju. Od tod se je ujemala s staro mejo do izliva potoka Sv. Miklavža (t. j. Bele) v Motniščico in ob njem navzgor do cerkve sv. Miklavža (cerkev in mlin sta ostala Iliriji). Končno se je meja vzpela na vrh Jasovnika. Po razmejitvi je bil Motnik z »Oznanilom«, izdanim v Celju 9. aprila l. 1811. v slovenskem in nemškem jeziku, priključen Iliriji.[11] S tem je prenehala njegova dotakratna dvodelna sodna pripadnost kamniškemu in ojstriškemu deželskemu sodišču.[12]

Po dokončni organizaciji l. 1811. je bila francoska Ilirija politično-upravno razdeljena v 6 provinc. Motnik je pripadel kranjski provinci, ki se je delila na 20 distriktov. Podrejen je bil gorenjskemu distriktu s sedežem v Ljubljani. Ta distrikt je bil razdeljen na 6 kantonov ali sodnih okrajev: Ljubljano, Kamnik, Gamberk, Kranj, Škofjo Loko in Radovljico. Kantonska sodišča so l. 1812. prevzela sodno oblast zemljiških gospodov, ki so jo Francozi odpravili. Izvrševala so torej le nižje sodstvo, dočim je višje civilno in kazensko sodstvo izvrševal tribunal prve stopnje v Ljubljani. Javna varnost je bila poverjena kantonski žandarmeriji. Francozi so odpravili tudi deželska in privilegirana sodišča ter povsod uveljavili državno sodstvo. Kamniškemu kantonu je bilo podrejenih 6 mêrij ali glavnih občin (arrondissement communal): Kamnik, Šmartno v Tuhinju, Motnik, Križ, Kaplja vas in Mengeš. Te so bile sestavljene iz več podobčin, t. j. jožefinskih davčnih občin. Motniška mêrija (Mairie Möttnig, arrondissement de Möttnig), tudi velika župa-

nija imenovana, se je raztezala skoraj po vsej Tuhinjski dolini do Kavrana blizu Kamnika. Vanjo so spadale katastrske občine Motnik (kraji Motnik, Zg. Motnik in Zajasovnik), Špitalič (Špitalič, Sv. Miklavž, Okrog in Češnjice), Hrib (Mali in Veliki Hrib, Cirkuše, Črni vrh, Golice in Liplje), Zgornji Tuhinj (Zg. Tuhinj, Sela in Laze), Znojile (Znojile, Sela, Žubejevo, Trobelno, Bela peč, Poljane in Sovinja peč) in Podhruška (Podhruška, Srednja vas, Rožično, Markovo in Studenec).[13] Z ozirom na to, da je obsegala mêrija Šmartno v Tuhinju med drugim tudi katastrske občine Šmartno, Hruševko in Loke, sta bili obe mêriji razcepljeni v dva ločena dela. Ker taka politično-upravna razdelitev ni utemeljena ne zemljepisno, ne gospodarsko in ne zgodovinsko, ni razumljiva.

Mêrijam so načelovali mêri; ti so razglašali vladne odredbe in skrbeli za javni red in mir v občini, za kar so imeli poleg upravne tudi policijsko oblast. Žandarmerija je bila v Motniku nastanjena v pritličju župnišča.[14] Motniški mêr je bil tržan Jožef Korošec, vsekakor Francozom naklonjen človek.[15]

Cerkveno -politične preosnove, ki so jih uvajali Francozi, so vznemirjale verno ljudstvo: 15. aprila l. 1811. so pri nas vpeljali revolucijski koledar ter odpravili veliko praznikov in procesij, 1. januarja l. 1812. so uvedli civilno poroko, 17. maja so pa župnikom vzeli vodstvo matičnih knjig.[16] Poslej je motniški mêr sklepal civilne poroke in vodil matice; vpisal je le tri rojstva, sicer pa je bila večina krščena in pokopana v Špitaliču ter vpisana v tamošnje knjige.[17] Motniški vikariat prav v teh letih (1810.—1816.) ni bil zaseden. Po smrti vikarja Debelaka (u. l. 1810.) je francoska vlada podredila trg l. 1811. špitalskemu vikariatu, štajerski Zgornji Motnik pa je prišel pod vransko župnijo. Zato je lavantinski ordinariat tega leta odstopil Motnik ljubljanskemu škofu, dobil pa je od njega dele šentgotardske župnije.[18] Pod ljubljansko škofijo je spadal le do odhoda Francozov l. 1814., ko je bil zopet dodeljen lavantinski škofiji, čeprav je ostala še stara politična meja.

Vikarske posle je do konca septembra l. 1811. opravljal v štajerskem delu župnije vranski kaplan Gašper Remec, vranski župnik dr. Jožef Šavli pa se je podpisoval kot provizor motniške župnije.[19] V tamošnjih krstnih knjigah je od 14 decembra l. 1811. do 25. septembra l. 1814. vpisanih 11 novorojencev iz Zgornjega Motnika, v mrliški knjigi od 13. januarja l. 1812. do julija l. 1814. pa 9 Zgornjemotničanov, od katerih je dosegla starost 112 let Marija Pirnat.[20] Vikariatno desetino s kranjskega dela župnije je pobirala francoska vlada.[21]

L. 1811. je bil v Motniku nastavljen le začasen duhovnik, provizor Tonelli, ki je tu ostal do l. 1814. Bil je Italijan, a se je naučil za silo slovenski.[22] Motničani so v teh letih večkrat prosili ljubljanski ordina-

riat stalnega duhovnika; bili so pripravljeni podvojiti biro. Sklicevali so se na starost fare, ki naj se obnovi v prejšnjih mejah, in na veliko oddaljenost od sosednih cerkva.[23] Vse prošnje je ordinariat odklonil, češ da se je dolžan ozirati le na trg, ki spada pod Ilirijo, a ta je oddaljen od Špitaliča le ¾ ure.[24] Tudi prošnja, ki jo je l. 1813. naslovil mêr Anton Korošec, da naj ljubljanski ordinariat vsaj za velikonočne praznike in praznik sv. Jurija pošlje duhovnika, je bila zavrnjena.[25] Prav tako je škof odklonil prošnjo intendanta za Kranjsko l. 1812. in l. 1813., češ da Motničanom zaradi 228 duš ne more postaviti stalnega duhovnika. Glede njihove pritožbe, da špitalski župnik pobira pretirano štolnino in biro, je škofijska komisija l. 1814. razsodila, da mu ne pripada bira, marveč le nagrada za vsako opravljeno službo božjo v Motniku.[26]

Po davčni preosnovi je pobiranje davkov prevzela v francoski dobi država. Zemljiški davek so odmerili po jožefinskem katastru. Uvedli so vojno kontribucijo, francoske davke (»fronke«), patentni davek za izvrševanje obrti in trgovine, zemljiški in hišni davek ter davek od premičnin. Vpeljali so tudi javno tlako z vprežno živino, kar je bilo za tržane novo, dotlej neznano breme. Ta tlaka je zadela predvsem kmete iz šentožbaltske, šentgotardske in motniške okolice. Prevažati so morali blago in ljudi čez strmi trojanski klanec od Krašnje do Vranskega.[27] Francoske čete so morali tržani preskrbovati tudi s hrano, krmo in vinom.[28] Proti tem neznosnim bremenom se je ljudstvo začelo že l. 1809. upirati. Posebno znani so napadi na francosko vojsko v Črnem grabnu med Št. Ožbaltom in Trojanami. Duša odpornega gibanja je bil šentožbaltski župnik Anton Rozman, ki je navduševal kmete za boj proti tujcem. V maju l. 1809. so korakale po Črnem grabnu proti Celju Macdonaldove in prihodnji mesec Marmontove čete; 19. junija je 30 oboroženih mož iz zasede napadlo 6 francoskih častnikov in jih oropalo ter pomorilo. Istega dne so v bližini trojanskega klanca ujeli častnika in nekega Dalmatinca, ki je nesel poročila Marmontu, a so ga kmetje imeli za Turka. Francosko vojno sodišče je nastopilo neusmiljeno proti uporni-kom, občinam pa je naprtilo odgovornost za napade. A miru ni bilo. Pri Št. Ožbaltu pod Trojanami je bilo še isto leto ubitih več častnikov in vojakov, ki so spremljali blagajno iz Celja v Ljubljano. Med njimi sta bila generalni pobočnik maršala Marmonta kapetan Boissac in njegov tajnik ter tolmač Vernazz (pofrancozeni Brnač). Napada je bilo obdolženih 38 kmetov iz Trojan, Učaka, Zidov, Št. Ožbalta in Hrastnika, med njimi tudi šentožbaltski župnik, šentgotardski učitelj in sodnik gamberške graščine. Dne 30. januarja l. 1810. je stalo 11 upornikov pred vojnim sodiščem v Ljubljani. Pet kmetov iz Št. Ožbalta, Trojan in Učaka je bilo naslednji dan ustreljenih za pokopališkim zidom pri Sv. Krištofu. Sodba je bila tiskana v 600 izvodih v francoskem, nemškem in sloven-

skem jeziku in razdeljena med ljudstvo v svarilen zgled. Slovenski prevod je oskrbel Valentin Vodnik. Šentožbaltski župnik Anton Rozman, šentgotardski učitelj Pavle Zorè, prejšnji učitelj Zuchiatti in sodnik gamberške graščine Ignac Fajenc so se rešili z begom v avstrijsko Štajersko, a so bili v odsotnosti obsojeni na smrt.[29] Zaradi teh napadov so Francozi Črni graben imenovali »Krvavi graben«. L. 1813. so Motničani napadli v »Babi« v Zajasovniku pri Konfinarju oddelek francoske vojske. Nekaj vojakov so pobili, oropali njihove blagajne, trupla pa pokopali po bregu. Podobnih napadov na francoske blagajne je bilo več: v Krašnji, pri Krištofcu v Blagovici in drugod.[30]

V francoski dobi so se spremenile tudi gospodarske razmere. Francoska ilirska uprava je odpravila cehovstvo, proglasila obrtno svobodo in uvedla patentni davek. S tem je bila močno prizadeta tudi motniška obrt. L. 1811. so tržani poudarjali, da je v Motniku le malo tržanov, ki bi mogli živeti od zemlje, marveč so le marljivi obrtniki, ki so se pa z družinami že večinoma izselili in prodali svoje hišice.[31]

Zaradi celinske zapore je bil ustavljen promet po Jadranskem in Sredozemskem morju. Francija je trgovala odslej z vzhodom le po suhem skozi Ilirijo. Slovensko ozemlje je spričo tega prometno in trgovsko oživelo. Za vzdrževanje dobrih cest so Francozi pri nas uvedli prisilno delo. Skrbeti so morali za javno varnost, zlasti po Črnem grabnu in okolici Motnika ter Trojan, kjer je bilo leglo rokovnjačev. Vojna sodišča so skušala s smrtnimi kaznimi iztrebiti rokovnjače. Proti pretepačem pa je bil izdan ukaz, da razen mesarjev nihče ne sme imeti koničastega noža.[32] Trgovina z avstrijsko Štajersko ni popolnoma prenehala. Sicer je večji del prometa šel po Dunajski cesti, vendar ni zamrla trgovina po Tuhinjski dolini. Carino so pobirali mitniški uradi v Podpeči pri Lukovici, v Krašnji in na Trojanah. Glavna finančna straža na Trojanah je pazila, da ne bi tihotapili italijanskega blaga (riža, sira, kave ali sladkorja) v Avstrijo. O obsegu takratne trgovine priča lepa vsota 150.000 frankov, ki jih je pobral trojanski urad l. 1812.[33] Tudi Motnik je kot obmejni kraj postal trgovsko-prometno zopet pomemben. Zato so Francozi obnovili carinsko postajo in jo oskrbeli s finančno stražo. Carinski urad se je naselil v poslopju prejšnjega trškega magistrata, v l. 1795. prodani trški hiši. Francoski mitničarji pa so stanovali v zgornjem nadstropju župnišča.[34]

2. Motnik zopet pod avstrijsko upravo (1814.—1918.)

Po odhodu Francozov l. 1814. je Avstrija s cesarskim patentom 3. avgusta l. 1816. ustanovila Ilirsko kraljestvo, ki je trajalo po imenu do l. 1849.[35] Kranjska je bila razdeljena na tri kresije ali okrožja, ki so se delila na sekcije in te na okrajne gosposke. Ljubljansko okrožje je vsebovalo 5 sekcij. Drugi sekciji, Križu pri Kamniku, je pripadalo 5 okrajnih gosposk (št. 4 do 8): Križ, Mekinje,[36] Krumperk, Brdo pri Podpeči in Ponoviče. Okrajne gosposke so postale težišče celotne uprave, ki jo je vlada poverila vodilnemu dominiju. V njihov delokrog niso spadali le politični posli, marveč tudi sodstvo, razen civilnega nad duhovniki in plemiči ter kazenskega vobče; tega je izvrševalo združeno mestno in deželno sodišče v Ljubljani. Vlada ni namreč obnovila deželskih in podložniških (patrimonialnih) sodišč, marveč je namesto njih ustanovila na sedežih okrajnih gosposk okrajna sodišča. 1. avgusta l. 1814. so bili odpravljeni vsi pomeriji mest in trgov in so njihovo sodstvo prevzela okrajna sodišča.[37]

Okrajnim gosposkam so podredili glavne občine, t. j. prejšnje nedeljene mêrije, in tem po več davčnih občin, ki so se odslej imenovale podobčine. Mekinjska okrajna gosposka s 1330 hišami in 7468 prebivalci je obsegala tri glavne občine: Kamnik, Šmartno in Motnik. Slednja je štela 2036 prebivalcev in je obsegala 6 podobčin: Znojile, Podhruško, Zgornji Tuhinj, Hrib, Špitalič in Motnik. Imela je torej isti obseg kakor v francoski dobi in bila prav tako razcepljena v dva dela. Motniški podobčini so pripadali kraji: Zajasovnik, Zgornji Motnik in trg Motnik.[38] Glavni občini je načeloval nadsodnik kot organ mekinjskega okrajnega sodišča, podobčino pa je zastopal občinski sodnik.[39] Motnik je torej z deli Zgornjega Motnika, Zajasovnika in Bele ostal še vnaprej politično in sodno pod Kranjsko, čeprav so štajerski deželni stanovi l. 1824. zahtevali vrnitev ozemlja, ki so ga l. 1809. odstopili Kranjski. Zahtevo je odbilo deželno knjigovodstvo v Ljubljani, ker je že napravilo zemljiški kataster za vse ilirsko ozemlje.[40] Selišča občine Zgornji Motnik so ostala pod Štajersko in bila skupno z Zgornjimi in Spodnjimi Lemovci šele l. 1845. prepisana iz zemljiške knjige kranjske gamberške graščine v štajerski kataster.[41]

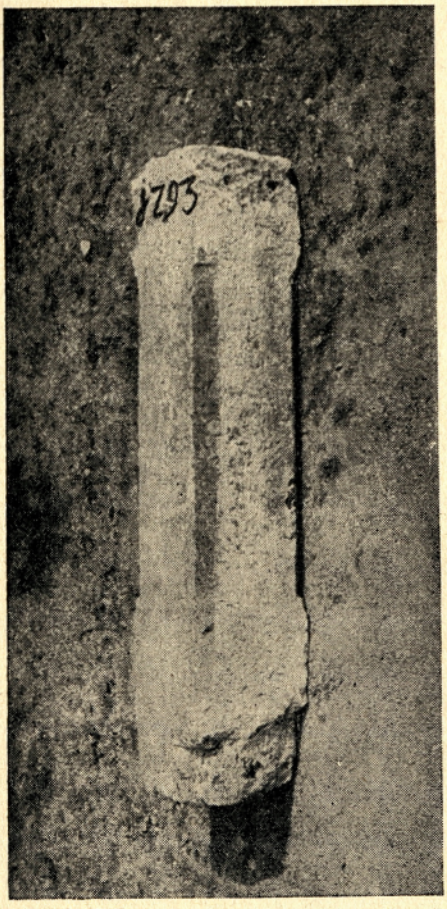
Motniški tržani so po odhodu Francozov napeli vse sile, da si obnove trško samoupravo. Skušali so doseči vsaj delno vojaško prostost: da se oproste rekrutacije posestniki ter posestni nasledniki in da se takoj odpustita iz vojaške službe že službujoča tržana.[42] L. 1819. so prosili deželni gubernij za obnovitev naslednjih privilegijev: da si izvolijo trški odbor, ki ga naj sestavlja magistrat, sestoječ iz sodnika, sindika in 6 magistratualov. Za prvega magistratnega svetovalca naj odbor izvoli

rednega sindika, ki pozna zakone in administracijo. Magistrat naj izvršuje sodstvo in druge pravice brez vpliva mekinjske gosposke. Obnovita naj se letna sejma in se naj jima dodasta še dva namesto tedenskega tržnega dne. Trgu naj se vrne pravica do lova in ribolova. Deželni gubernij je l. 1819. in l. 1821. prošnjo odklonil z utemeljitvijo, da ni samostojno sodstvo dovoljeno niti magistratu glavnega mesta Ljubljane. Za letne sejme morajo znova prositi, ker vsi privilegiji po smrti vladarja ugasnejo. Le pravico do lova in ribolova je gubernij priznal v celoti.[43] Kljub odklonilni rešitvi so si tržani uredili avtonomen magistrat s sodnikom, pisarjem in 5 odborniki.[44]

Ilirska uprava je šele v l. 1845.—1849. začela poizvedovati, ali je Motnik deželnoknežji ali municipijski trg. Celjska kresija je l. 1845. poročala, da je bil Motnik deželnoknežji trg in samostojen politični okraj do l. 1807., ko je bil priključen ojstriškemu okraju.[45] Podobna poročila sta poslali l. 1846. tudi ilirska komorna prokuratura[46] in ljubljanska kresija. Slednja je poročala, da je Motnik deželnoknežji trg z lastnim sodnikom in svètom, ki ga voli sam in o tem le obvešča okrajno gosposko. Ima svoj zemljiško-knjižni urad, kjer so vpisane trške nepremičnine.[47] Dvorna pisarna je l. 1846. in l. 1847. poročala, da ima motniška trška občina svojega sodnika in svèt ter lasten zemljiško-knjižni urad. Nikomur ne plačuje davščin v znak odvisnosti in ne priznava zaščitništva kake gosposke. Od davnaj izvršuje vse sodstvo, razen onega, ki je bilo l. 1807. prepuščeno ojstriški okrajni gosposki. Vpisan je v deželni deski kot deželnoknežji trg.[48] Po vseh teh poizvedbah je bil Motnik šele 23. decembra l. 1849. vpisan v imenjsko knjigo in v kranjsko deželno desko pod št. 6.[49] Takrat je po novih določbah prenehal njegov zemljiško-knjižni urad.

Uradni naziv za Motnik je bil v prvi polovici 19. stoletja še vedno deželnoknežji trški magistrat (landesfürstlicher Markt Magistrat Mötnikg) ali le trški magistrat.[50] Po l. 1837. se imenuje trška občina (Marktgemeinde)[51] ali občina (1842.) oziroma krajevna občina (1851. Ortsgemeinde).[52] Tudi trški sodnik je do l. 1850. ohranil svoj stari naziv, vendar se je začel imenovati tudi načelnik srenje (Gemeindevorsteher l. 1875.)[53] ali župan (Bürgermeister l. 1851.).[54] V svojstvu trškega sodnika ali srenjskega načelnika je pazil na trške pravice, skrbel za sirotinske zadeve in upravljal srenjsko premoženje; z njim je jamčil za depozite, ki so bili v trški upravi. Obdržal je pravico podeljevanja trškega prava (Bürgerrecht), odobraval prenos trških nepremičnin, pobiral dominikalni davek in sejmske pristojbine.[55] Delokrog trškega sodnika je bil torej bistveno zmanjšan, ker je izgubil sodno oblast. V svojstvu župana občine je skrbel za izvrševanje policijskih predpisov in za javni red in nravnost.

Nastajajoča politična občina se v Motniku pojavi l. 1850., ko so bile prve volitve župana in svetovalcev po novi marčni ustavi in občinskem zakonu iz l. 1849.[56] Takrat se je motniška trška občina razdelila v politično občino z županom na čelu in v trško korporacijo s sodnikom ali trškim predstojnikom na čelu. Vsaka je imela strogo ločen delokrog, kljub temu, da je večkrat obe službi združevala ista oseba.[57] Ločeni sta seveda bili tudi blagajni. Zato je morala občina za kritje svojih stroškov naložiti občinske doklade (prvič l. 1873.), dočim so si dohodke trške korporacije upravičenci poslej med seboj razdeljevali. Od l. 1873. obstaja torej v Motniku stvarno in formalno ločena politična občina in zasebna trška korporacija. Prvi župan je bil Luka Brvar l. 1874., trški predstojnik pa Jakob Kajbič istega leta.[58] S tem so prenehali zadnji formalni sledovi trške avtonomije. Občinsko uradovanje je bilo do l. 1881. nemško, z oblastjo tudi pozneje.[59]

Motniški pranger Fot. St. Aparnik, Kamnik

Sredi Motnika pred Grabnarjevo hišo stoječi pranger je že l. 1855. nekdo razbil, ker je bil predmet splošnega zasmehovanja, češ da so imeli Motničani pri njem privezanega polža. Trški sodnik je zato vložil protest pri županu.[60] Podstavek prangerja je do nedavnega ležal na župnijskem vrtu, steber so pa l. 1872. vzidali v prag znamenja tik hiše posestnika Bregarja (p. d. pri Tončku). Ko so znamenje ok. l. 1910. podrli, so steber položili ob zidu te hiše, kjer leži še danes. (Glej sliko zgoraj.) Dolžnost tržanov bi bila, da kamen postavijo na primeren kraj in ga s tem obvarujejo propada. Na nekdanjo trško avtonomijo spominja tudi trška korporacija in služba trškega sodnika (»rihtarja«), ki pa zdaj oskrbuje le trško skrinjo s privilegiji in listinami.[61]

Trška korporacija (uradno: »Ustanova gospodarskega urada«) uživa po statutu, ki ga ji je predpisal l. 1930. komisar za agrarne operacije v

Ljubljani, skupno srenjsko zemljo. Občni zbor upravičencev, ki se sestane vsako leto v marcu, izvoli za dobo treh let gospodarski odbor treh odbornikov in dveh preglednikov računov. Ti si izvolijo predsednika ali načelnika (»rihtarja«) in blagajnika. Odbor oskrbuje skupno premoženje, nadzoruje skupni svet, izvršuje sklepe občnih zborov in naloge komisarja za agrarne operacije, skrbi za redno plačevanje davkov, vodi račune o prejemkih in izdatkih ter sestavlja preračun za naslednje poslovno leto. Račune predlaga občnemu zboru v odobritev.[62]

Iz donosov zemljišča krijejo skupne stroške (n. pr. davek ok. 250 din letno), določeni odstotek gre v rezervni fond, pribitek si pa razdele upravičenci med seboj (l. 1883. so si razdelili 76 fl, l. 1885. pa 35 fl 50 kr.[63] l. 1924. je dobil vsak po 200 din).[64] V skupnem trškem gozdu ima župnik pravico sekati drva za svojo potrebo, vendar dobiva namesto drv odškodnino v denarju. Pogodbo iz l. 1879., ko so priznali župniku 20 fl za drva, so l. 1934. obnovili in župniku določili 400 din letno.[65]

Trška korporacija (ne občina!) je tudi lastnica letnih sejmov. Zato skrbi za pregled živine, za postavljanje stojnic in za les ter pobira stojnino in druge sejmske pristojbine. Vendar ima od sejmov izgubo zaradi majhnega obiska in velikih izdakov za živinozdravnika in za spravljanje stojnic. Korporacija skrbi tudi za razsvetljavo v trgu.[66]

Redno pošto je dobil trg l. 1873. Dovažal jo je dnevno iz Kamnika (25 km) poštni voz, ki je mogel sprejeti tudi do 3 potnike. L. 1929. se je poštni voz umaknil poštnemu avtobusu (Ljubljana)-Kamnik-Celje. Od l. 1903. ima trg brzojav in od l. 1937. tudi telefon. V trgu je od l. 1884. žandarmerijska postaja. Finančna kotrola za Motnik je na Vranskem (7 kilometrov).

Motnik je pripadel mariborski oblasti 1. junija l. 1924., vendar so ga že 17. julija l. 1927. priključili ljubljanski oblasti in kamniškemu okrajnemu glavarstvu ter sodišču. Temu je podrejen poslej upravno, sodno in davčno.

3. Cerkveno življenje

Motniška župnija v 19. stoletju

Po odhodu Francozov je imel Motnik še 2 leti le provizorja (Luko Knipica),[67] čeprav se je zopet združilo staro farno ozemlje. Od l. 1816. dalje si pa tu slede stalni duhovniki, ki jih je postavljal lavantinski ordinariat sprazumno z ljubljanskim škofom kot župnijskim patronom.

L. 1833. je Motnik znova menjal cerkveno pripadnost. Povod je dal razpis dvorne pisarne iz l. 1831., naj se meje škofij ujemajo z deželnimi

mejami. Mekinjska okrajna gosposka in lavantinski ordinariat sta predlagala, naj se štajerski Zgornji Motnik z Zajasovnikom, Brezovico in Belo oddeli od motniške fare in priključi vranski župniji. Toda predlogu so se uprli župljani, ker bi imeli do vranske cerkve dvakrat do šestkrat dlje. Sklicevali so se, da so že 219 let pod motniško župnijo in da so vedno sorazmerno prispevali k popravilom cerkve in župnišča.[68] Ljubljanski škof je predlagal, naj se motniška fara ne okrne, ampak naj se vsa priključi njegovi škofiji, ker mu je možen prehod iz Tuhinjske doline v svoji fari Št. Gotard in Št. Ožbalt edino skozi Motnik. Da ostane kljub temu tretjina (169) duš pod celjsko kresijo, ni nobena novost; isto je s štajersko Zaplanino in Lemovci v šentgotardskem vikariatu.[69] Predlog je osvojil lavantinski ordinariat in l. 1833. odstopil te kraje.[70] Ilirski gubernij je pa naročil, naj poslej motniški župnik spise rojstev, porok in umrlih pošilja kranjskim in štajerskim oblastem, kateremu delu pač pripada župljan. Motniška župnija se je torej raztezala v dveh gubernijih, dveh okrožjih in dveh okrajnih gosposkah, a vsa v ljubljanski škofiji. K dopolnilni kongrualni plači je prispeval ⅓ štajerski, ²/₃ pa kranjski verski zaklad, kar je bilo v skladu s številom župljanov.[71] Cerkene pripadnosti Motnik poslej ni več menjal.

V Motniku so bili pogosti prepiri med dušnimi pastirji in tržani. Slednji so v svoji samozavesti hoteli kljubovati vsem, svetni in cerkveni gosposki. Škofijski arhiv se je začel polniti s tožbami tržanov že v 17. stoletju, ko so l. 1650. tožili podvikarja Županiča in nato Adama Primožiča.[72] Pritožbe proti podvikarju Perezu so bile že omenjene. L. 1817. sta sodnik Anton Korošec in cerkovnik Gašper Grabnar tožila župnika Paglovca pri lavantinskem ordinariatu in pri ljubljanskem okrožju zaradi nerednega opravljanja službe božje. Paglovec je zanikal obtožbe in se zagovarjal s sovražnim razpoloženjem tržanov, ki mu nočejo popravljati župnišča.[73] L. 1818. je prišlo do poravnave, vendar pa je bil Paglovec prihodnje leto prestavljen v župnijo sv. Antona na Pohorju; od tu je nadaljeval tožbe s tržani za dolžno desetino.[74] Prepire z župljani je imel tudi provizor Franc Kozoglav, ki je l. 1837.—1840. nadomeščal obolelega župnika Kosa. Na veliko nedeljo so zaradi njegovega zmerjanja vsi verniki zapustili cerkev, cerkveni ključarji in cerkovnik pa so odložili službo. Ordinariat je končno prestavil Kozoglava v Žabnico za ekspozita.[75] Hude očitke so navajali tržani v svojih tožbah tudi proti Žustu, Zupancu in Majdiču, kljub temu, da so bili skrbni duhovniki.[76]

Nekateri dušni pastirji so se pa tudi znali vživeti v motniške malenkostne razmere. Župnik Debelak se je pri faranih za časa 33 letnega službovanja zelo priljubil: učil jih je umnega gospodarstva, zlasti čebelarstva, v čemer je bil pravi strokovnjak.[77] Prav tak je bil župnik Braucher, ki je l. 1842. sezidal sedanje župnišče.[78] V dobrih odnošajih s farani

je bil tudi župnik Gašperlin, ki pa je moral predčasno (l. 1861.) v pokoj, ker si je l. 1858. zlomil roko in nogo. Splošno spoštovanje sta uživala blagi župnik Golob in župnik Plahutnik, ki je ustanovil Marijino družbo, tretji red, župno knjižnico, izobraževalno društvo in spisal župno kroniko.[79]

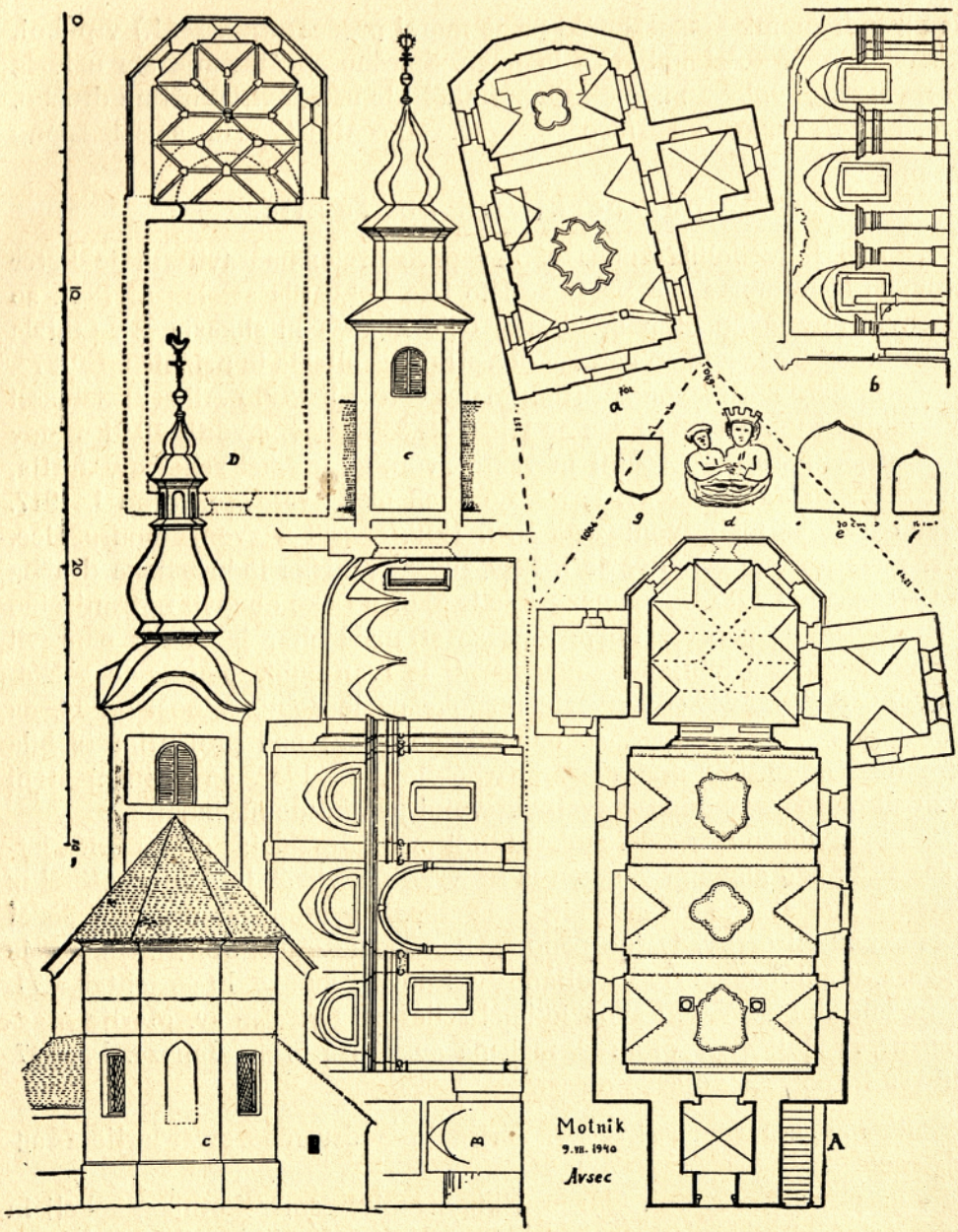
Župna cerkev in podružnica[80]

L. 1831. je dobila župna cerkev prve orgle; napravil jih je Peter Rumpel iz Kamnika,[81] a jih je še isto leto pokvarila strela. L. 1846. so nabavili nov veliki oltar sv. Jurija, delo kiparja in slikarja Al. Götzla iz Kranja.[82] Tega leta so naročili oba stranska oltarja in prižnico. L. 1873. so dali preliti stare zvonove (tudi mali zvon iz l. 1550.) Albertu Samassi v Ljubljani. Nov veliki zvon je tehtal 24.35 stotov, srednji 10.91 stotov in mali 7.10 stotov. Srednji in veliki zvon, ki je imel relief sv. Jurija, sv. Petra in Pavla ter sv. Križa, so vzeli med svetovno vojno l. 1917. Ostal je le še mali zvon; tega so l. 1919. obesili v zvonik podružnice. Tri nove jeklene zvonove je l. 1919. ulila Kranjska industrijska družba na Jesenicah. L. 1884. je Janez Šubic iz Škofje Loke obnovil notranjščino in zunanjščino cerkve. Nove kipe za stranski oltar je takrat napravil Franc Zajec iz Ljubljane; prenovil jih je Ivan Šubic. Potres je poškodoval cerkev l. 1840.;[83] še večje razpoke pa je dobila v noči od 14. na 15. april l. 1895. L. 1902. so nabavili nov tlak; pod prejšnjim je bila grobnica motniških graščakov Scarlichijev. L. 1922. so v južni steni vzidali ploščo v spomin v svetovni vojni padlim domačinom.

Popravila so bila v 19. stoletju tudi pri podružnici;[84] o tem priča letnica 1828. nad glavnim vhodom in na vratih. L. 1862. je Alojzij Götzl iz Kranja izdelal dva nova oltarja. L. 1898. je motniški organist Jožef Brvar podaril cerkvi lastnoročno izdelane male orgle. Stara zvonova je l. 1872. prelil Samassa v Ljubljani v tri nove zvonove, ki so tehtali 5.71, 3 in 1.67 stotov. Veliki zvon je imel relief sv. Križa in sv. Marije Magdalene, srednji sv. Notburge, mali pa sv. Križa in sv. Janeza. L. 1917. je vse tri pobrala vojaška oblast.

K narisu farne cerkve sv. Jurija in podružnice sv. Marije Magdalene:

Farna cerkev (A. B. C.): pravilne stranice osmerokotnika, zokelj in vidni sledovi reber kažejo na zidavo ok. l. 1450. Sklepniki so deloma ohranjeni in so vzidani v hrbet velikega oltarja. Glavni sklepnik (d) je običajna Mati božja s krono in s slabo uspelim Detetom; drugi veliki sklepnik na temenu (e) je prazen ščit (30 × 32 cm); prav tako so prazni ščiti (16 × 22 cm) tudi drugi manjši sklepniki (9); kamnosek ni bil namreč likovni umetnik; ohranjena sta le dva (f, g) za vzorec. Rozet ni bilo. Rebrovje je slonelo v štirih kotih okoli oltarja na služnikih s

Naris župne in podružne cerkve

tremi stranicami; dva sta ohranjena, od dveh so pa sledovi. Nekdanjih štirih konzol ni več. Vzhodno ostroločno okno je zazidano, druga okna so pravokotna. Ladja je vsa na novo zidana od veščega mojstra. Enostaven pravokotni tloris, okrašeni pasovi in robovi na oboku, kot nado-

mestilo za rebra, kažejo na nedavno gotiko; polno in neprekinjeno ogredje ter lična izdelava pa na vladajočo renesanso ok. l. 1650. Debel zid in velika vdolbina v severni steni izključujeta ostanke prejšnje gotske ali romanske ladje.

D: risba kaže predhodnico sedanje cerkve. Ladja je bila gotska ali morebiti romanska z ravnim stropom, svetišče pa romansko s polkrožno apsido ali kvadratom. Zvonik so začeli graditi istočasno z ladjo, zidali so ga pa po takranem običaju postopoma in ga dovršili najbrž šele l. 1724. Arhitektonskih poudarkov nima in je od blizu malo viden; portal pri glavnem vhodu iz trga je bogatejši.

Podružnica (a, b, c): sedanja stavba je enotno delo, zidano neposredno pred l. 1684. Valvasor jo je narisal s pilastri na pročelju. Od prejšnje cerkvice ni sledu. Sedanja stavba je manj posrečena kopija farne cerkve, le da je nižja in nima prostora za dve vrsti oken nad ogredjem in pod njim. Okna prekinjajo glavno ogredje. Zvonika obeh cerkva sta že večkrat menjala streho; delata pa slikovito skupino obenem z grajskimi razvalinami.

Tako je nastala današnja oblika župne in podružnične cerkve. Po Fr. Stelètu[85] obstaja glavna stavba župne cerkve iz pravokotne ladje in ožjega s tremi stranicami osmerokota zaključenega presbiterija. Na zahodni strani je sredi fasade prizidan zvonik, ki pa ne kaže sledov stare arhitekture. Na jugu se naslanja na presbiterij zakristija, na severu pa prostor, ki služi za mrtvašnico. Ker se nadaljuje pritlični zidec za arhitekturo zadnjega prizidka, mora biti ta mlajši kakor presbiterij sam. Presbiterij je v zunanjih zidovih precej povišan; zaključna stranica na vzhodu ima zazidano šilasto okno. Tudi stene ladje so povišane in nimajo podstavka. Izgleda, da je vhod pri severnem prizidku presbiterija prenesen od drugod. Pod zvonikom, ki ima izrazito baročno obliko strehe, pelje v cerkev nov kamnitni portal.

Ladja ima dolžino 11.70 m, širino 6.90 m in je prekrita z banjo na močnem ogrednem vencu vrh sten. Na svodu so okviri in pasovi z rastlinsko ornamentiko iz štuka. Ob vhodni steni se boči cerkveni kor, ki sloni na dveh kamnitnih stebrih. Presbiterij ima dolžino 6.70 m in 5.25 m širino in je ohranil prvotni gotski obok. Dasi so rebra stolčena, odseva še izpod beleža prvotna mreža svoda. Tvorila je dve zvezdi z velikimi sklepniki. Podobna je mreži v presbiteriju cerkve v Beli. Le za oltarjem ob vzhodni steni sta še vidna dva gotska služnika.

Pri podružnični cerkvi je na južni strani presbiterija prizidan zvonik, čigar pritličje služi za zakristijo. Presbiterij zaključujejo tri stranice nepravilnega osmerokotnika. Notranjščina meri v dolžino 11.25 m, v širino 5.40 m. Med ladjo in presbiterijem je razlika v širino 30 cm; poslednji je za eno stopnico dvignjen. Obok je banjast s sosvodnicami.

Ob stenah so pilastri s kapiteli. Ob vzhodni steni se dviga kor, ki sloni na dveh kamnitnih stebrih.

Motniški duhovniki

1. Danijel Kunstokh, vikar 1581.[86]
2. N. N., vikar, 1597., Hrvat-glagoljaš.[87]
3. Andrej Fischer, župnik, 1610.[88]
4. Andrej Žagar, kurat, 1609., 1617. — po 1631. (s presledki), r. v Škofji Loki.[89]
5. Andrej Novak, vikar, v Motniku je bil le malo časa, l. 1623. je bil ekskomuniciran zaradi neubogljivosti.[90]
6. Jurij Wolf, podvikar, 1640.—1644., r. v Kranju.[91]
7. Martin Gabler, podvikar, ok. 1644.—1646., r. 1594. v Naklem.[92]
8. Janez Županič, podvikar, 1650.— po 1652., r. ok. 1621. v Laškem.[93]
9. Janez Klemenčič, vicevikar, 1652.[94]
10. Janez Tavčar, podvikar, 1658.—1662., r. 1597. v Rečici.[95]
11. Jakob Žargaj (Shergai), podvikar, 1662.—1665., r. 1625. v Škofji Loki.[96]
12. Adam Primožič, podvikar, 1666.—1674., r. na Kranjskem.[97]
13. Janez Ignac Lavrič, podvikar, 1677.[98]
14. Jakob Perez, vikar, 1674.—1682., r. 1610. v Naklem.[99]
15. Tomaž Sichel, podvikar, ok. 1680.—1682.. r. 1651. v Gornjem gradu.[100]
16. Janez Laubinger, vikar, 1682.—1690., r. 1630. v Kamniku.[101]
17. Jurij Jamnik, vikar, 1681., 1690.—1693., r. 1648. v Lučah.[102]
18. Janez Nikolaj Majetič, vikar, 1696.— po 1700., r. 1668. v Kamniku.[103]
19. Nikolaj Janez Pogačnik, podvikar, 1707.—1719,, r. 1678. v Kranju.[104]
20. Mohor Fortunat Keber, vikar, 1719.—1721., r. v Šoštanju.[105]
21. Jakob Klemenčič, 1722.—1735.: 1722.—1723. podvikar, 1723.—1724. vikar in od 1724. župnik, r. 1691. v Škofji Loki.[106]
22. Jurij Martin Glavatič, podvikar, 1735.—1736., r. v Motniku, v mašnika posvečen 1726., sprva je kaplanoval pri Sv. Frančišku v Stražah, od tod je prišel v Motnik, kjer je 1736. umrl nagle smrti.[107]
23. Luka Žalostnik, podvikar ali lokalni vikar, 1736.—1741., r. v Kranju.[108]
24. Jožef Anton pl. Hohenwarth, podvikar ali lokalni kurat, ok. 1741. do 1751. (1741.—1744. kot provizor), r. 1711. v graščini Spodnje Perovo pri Kamniku; bil je svak motniškega graščaka Henrika Scarlichija; po novem letu 1746. je imel subsidiarija Martina Modrijana.[109]
25. Jurij Andrej Križner, podvikar, ok. 1751.—1761., r. v Kranju.[110]
26. Danijel Jurij Križner, podvikar, v Motniku je bil le malo časa, u. 1772.[111]

27. Avgust Jožef Fachin, podvikar, 1761.—1777., r. 1709.[112]
28. Mihael Jožef Debelak, župni vikar, 1777.—1810., r. 1742., v Mošnjah, u. 1810. v Motniku za sušico, tu je tudi pokopan.[113]
29. Janez Tonelli, provizor, 1811.—1814., r. 1770. v Formo di Sotto v Italiji.[114]
30. Luka Knipic, provizor, 1814.—1816., r. v Šenčurju pri Kranju.[115]
31. Gregor Paglovec, vikariatni župnik, 1816.—1819.[116]
32. Blaž Čibašek, provizor, 1819.—1820.[117]
33. Ignac Avsec, župnik, 1820.—1826., r. 1784. v Višnji gori.[118]
34. Gregor Kos, župnik, 1826.—1841.: 1826.—1828. provizor, nato župnik, r. 1783. v Železnikih, 1837.—1841. je imel bolezenski dopust, nakar je bil upokojen, u. 1854. v Jerasovi hiši v Motniku.[119]
35. Franc Kozoglav, župni upravitelj, 1837.—1840., r. 1798. v Dolenji Težki vodi.[120]
36. Mihael Braucher, župnik, 1840.—1853., r. 1802. Šenčurju pri Kranju, l. 1853. so ga našli v podstrešju obešenega — omračil se mu je um.[121]
37. Janez Gašperlin, župnik, 1853.—1861., r. 1805. na Polici pri Cekljah.[122]
38. Janez Proič, subsidiarij župnika Gašperlina, 1858.—1859.[123]
39. Janez Žust, 1859.—1879.: 1859.—1861. subsidiarij župnika Gašperlina, nato župnik, r. pri Sv. Treh kraljih.[124]
40. Janez Golob, župnik, 1879.—1893., r. 1841. v Stražišču pri Kranju.[125]
41. Jernej Zupanc, župnik, 1893.—1909., r. 1855. na Lancovem pri Radovljici.
42. Anton Zorè, župnik, 1909.—1910., r. 1871. v Šmartnu v Tuhinju.
43. Janez Plahutnik, župnik, 1910.—1914., r. 1878. v Ljubljani, u. 1914. v Motniku.
44. Anton Mezek, administrator, kot špitalski župnik je upravljal Motnik l. 1914. šest mesecev, r. 1868. v Trati pri Poljanah.
45. Franc Dimnik, župnik, 1914.—1919., r. 1867. v Jaršah ob Savi.
46. Franc Pavlič, administrator, 1919.—1921., r. 1886. na Lokah v Tuhinjski dolini.
47. Franc Majdič, župnik, 1921.—1933., r. 1874. v Čemšeniku.
48. Anton Mezek, administrator štiri in pol meseca, sicer pa špitalski župnik.
49. Anton Rovtar, župnik, 1934.—, r. 1885. v Spodnji Idriji.

Župnikovi dohodki

Motniška župnija je bila malo dotirana. Najstarejši izvirni urbar, ki našteva duhovnikove prejemke, je nekako iz l. 1609., ko so njegov posnetek potrdili trški sodnik in trije tržani. [126] Nov urbar so izdelali l. 1612.[127] Tega je l.1754. na novo priredil župnik Križner.[128] Med temi urbarji ni bistvenih razlik, le da je oni iz l. 1612. nekoliko popolnejši

od starejšega posnetka. Zato navajam na kratko predvsem njegovo vsebino:

V Motniku je 49 tržanov in tujcev, ki so do l. 1612. dajali 19 polovnikov pšenice, nato pa 24.5 polovnika.[129] 20 grajskih podložnikov izven trga[130] dá letno po pol polovnika pšenice, vsak župljan (skupaj jih je 69) pa po en hleb sira in po dve povesmi prediva.[131] Če kdo nima sira, plača 1 repar. Duhovnikov osebni podložnik Matija Pečnik[132] plača letno 48 kr davščin, 6 polovnikov pšenice, 6 mešanega žita, 9 ovsa, 25 jajc, 1 hleb sira in dela 12 dni tlako. Za pašnik na Griču, ki ga uživajo trije podložniki, plačajo po 10 kr in po 1 hleb sira. Od krsta prejme duhovnik 3 kr in brezplačno hrano za oni dan; ko odhaja z botrine, pa še hlebec belega kruha. Krst nezakonskega otroka stane 1 fl, oklici in poroke pa po dogovoru z ženinom. Za pogreb tržana se plača 18 kr, za pogreb kmečkega gospodarja ali gospodinje pa ovca na dan sv. Boštjana. Iz cerkvene puščice pripada duhovniku 18 kr.

V cerkvi sv. Antona in sv. Miklavža v Špitaliču mora duhovnik opraviti letno 52 sv. maš.[133] Vsakokrat dobi kosilo pri špitalskem graščaku Thallerju; če ga ni doma, pa pri cerkvenih ključarjih. Zidano župnišče v trgu vzdržujejo tržani. Duhovnik poseduje tudi tri vrtove, njivo in sadni vrt. Tega ima v najemu občina. Po urbarju iz l. 1754. poseduje duhovnik tudi gospodarsko poslopje; zanj plača trgu 8 kr letnega davka.

L. 1722. so urbar iz l. 1612. prepisali in overovili v Gornjem gradu.[134] Ujema se popolnoma z izvirnikom, ima pa dostavek, potrjen s pečatom špitalskega graščaka Thallerja: v Špitaliču je 50 hišnih posestnikov; ti dajejo motniškemu vikarju letno po pol polovnika pšenice, pol ovsa ter po 1 hleb sira in po 2 povesmi prediva. Pristojbine za krste, botrine in pogrebe so iste kakor v Motniku. Pri graščaku ima duhovnik brezplačno hrano, kadar tam mašuje.

Motniški duhovniki so dobivali od župljanov tudi ⅓ snopnine (desetine). Za njo so plačevali vranskemu župniku 4 fl letne zakupnine. Tudi drugi $^2/_3$ snopnine, ki sta pripadali gornjegrajski graščini, so navadno jemali v zakup.[135] Tržani so dajali desetino le od posetve, ne pa od detelje, zelja in repe, Zgornjemotničani pa desetino od vsega žita, razen prosa in ječmena; poleg tega še malo pravdo (kokoši, jagnjeta in purane) in vsaka kmetija po 10 kodelj lanu namesto desetinskega lanu. Od graščinskih njiv, ki so jih pred leti pokupili tržani, so dobivali duhovniki 13½ škafa prosa, 4½ ječmena, $16^1/_2$ kokoši, 8 jagnjet, 17 puranov in 165 kodelj.[136]

Podrobnejši seznam dohodkov navajajo poznejše fasije,[137] matrikule[138] in dodatna tabela Križnerjevega urbarja iz l. 1755. Dohodki so se le malenkostno povečali. Pač pa so dajatve v prirodninah deloma že

pretvorjene v denar;[139] tako je krščenčev oče plačal za krst 42 kr, botri pa 21 kr: za vikarja 10 kr, za cerkovnika pa 2 ali 4 kr.

Za sveče so dajali župljani v žitu, ki so ga pobirali koledniki okoli božiča. Nabrano žito so v cerkvi javno prodali. Po l. 1871. so namesto žita pobirali denar.

K tem župnikovim dohodkom pridejo v 18. stoletju še volila za 70 ustanovljenih sv. maš. Podvikar Klemenčič je l. 1737. volil cerkvi njivo »Na vrteh« za 8[140] in tržan Anton Sajevic l. 1749. »Farovško njivo« za 8 sv. maš. Za ustanovljene sv. maše na nedelje in praznik sv. Jurija naj se najame duhovnik z Vranskega; za to naj dobi 1 gld in kosilo. Cerkvi je pripadalo od tega volila letno 1 fl 18 kr, cerkovniku 24 kr, trgu pa 7 kr kot davek.[141] Ker so te sv. maše začeli pozneje opuščati, je župan Gašper Sajevic l. 1875. tožil župnika Žusta in zahteval, da se mu vzame od Sajevica legirana njiva. Ljubljanski škofijski ordinariat je še isto leto razsodil, da ni treba opravljati tistih sv. maš, za katere je bil župnik dolžan najeti duhovnika, češ, »ker ni več sejmov, ni ljudi in zato ni potrebna sv. maša«.[142] Nadaljnje sv. maše so ustanovili: l. 1764. graščak Maks Scarlichi (5), l. 1840. tržanka Uršula Novak (1), l. 1856. ljubljanski škof Alojzij Wolf (5), l. 1860. Janez Piskar in Andrej Kropivšek (po 1), l. 1862. Anton Mežner (1), l. 1869. Jurij Drobeš in Katarina Podbregar (po 8) in Matija Pečnik (3), l. 1910. Valentin Grabner (4) in Jurij Reberšek (5), l. 1911. Martin in Neža Orehovec, Jurij Reberšek, Neža Avbelj, Resnik, Martin in Marija Toman, Piskar in Simon Vodlan (vsi po 1), l. 1915. župnik Plahutnik (2) in l. 1916. Luka Cencelj (1).[143]

4. Gospodarstvo od 19. stoletja do danes

Trgovina in letni sejmi

V začetku 19. stoletja je Tuhinjska dolina močno pridobila, ko so izpeljali vozno cesto od Kamnika do Ločice. Načrte za njo so izdelali že l. 1775. Ker pa je oblast odlagala z delom, so l. 1818. začeli graditi cesto domačini sami. Sodeloval je tudi mekinjski in brdski okraj, znatno je pa prispevala mekinjska okrajna gosposka. Izgotovili so jo v treh letih, večinoma s tlako, zato je stala le 1895 fl 33 kr. Cesta je olajšala gospodarski položaj 49 vasi po Tuhinjski dolini.[144] Kljub temu se je moral Motnik zadovoljiti tudi sedaj pretežno le s krajevnim in medkrajevnim prometom, kajti pretežni del prometa med Kranjsko in Štajersko je šel tudi zanaprej po Črnem grabnu.

Za tedenski tržni dan, ki ga je odpravila francoska vlada, se Motničani niso več potegovali. Pač pa so l. 1819. prosili ljubljanski gubernij za obnovitev letnih sejmov. Ta jih je napotil na vladarja, vendar so šele 11 let nato vložili prošnjo, nakar jim je cesar Franc II. l. 1832. podelil

dva letna sejma: na tretji ponedeljek v postu in 2. junija na dan sv. Erazma. Če bi padla sejma na praznik ali na nedeljo, jih morajo preložiti na naslednji delavnik.[145] Oba sejma sta še danes ohranjena.

L. 1837. je trška občina prosila še za 5 sejmov, vendar jim je cesar Ferdinand šele l. 1842. dovolil 3 letne sejme: 12. februarja, 22. aprila in 7. oktobra.[146] Tudi ti sejmi so še ohranjeni, zadnji na sredo po rožnovenski nedelji. Poznejši privilegiji niso ohranjeni.

Sejme so poleg domačinov in sosedov obiskovali tudi tujci. Tako so zadrečki lončarji donašali sem svojo glinasto robo. Z vozom so pripeljali kuhinjsko posodo na Trojane, od koder so jo raznašali naokrog in jo prodajali večinoma le za žito. V Motniku je Fr. Baš še l. 1938. našel zadrečko lončarsko posodo. V drugi polovici 19. stoletja zadrečkih lončarjev ni bilo več, njihovo robo so izpodrinili kovinski izdelki.[147]

Za letne sejme je veljal do najnovejšega časa poseben red. Zadnjega, ki je ohranjen, je izdal l. 1842. trški sodnik Janez Prešern. Najboljši prostor so zavzeli usnjarji; ti so si postavljali stojnice na senčni strani od lipe pri hiši št. 22 do hiše št. 25; v tej vrsti so imeli stojnice tudi trgovci in večji kramarji. Na sončni strani so postavljali blago drugi manjši kramarji in obrtniki. Prostor okrog lipe je bil določen za govejo živino in dalje proti hribu za drobnico, prostor pri sramotilnem stebru pa za posodo. Stojnice niso smele ovirati prometa z vozovi. Tudi vhodi v hiše in gospodarska poslopja so morali biti prosti. Tržne pristojbine so bile različne: tuji trgovci so plačevali določeno pristojbino za stojnice; če stojnice niso pripeljali s seboj, pa še posebno pristojbino za les. Prav tako so plačevali pristojbino za vse vrste prignane živine.[148] L. 1880. je trška občina spremenila sejmski red tako, da so imeli vsi sejmarji enake pravice. Le tujci so morali za vsak predmet, ki so ga prinesli na prodaj, plačati določeno tržnino. Na sejme so smeli prinašati vse vrste blaga. Koncesionirano blago so smeli prodajati le obrtniki, ki so se izkazali s to pravico. Prepovedano je bilo točenje pijač in kuhanje jedi na prostem.[149]

Dohodki letnih sejmov so v 19. stoletju močno upadli, ker je ostala le še stojnina in sejmske pristojbine. L. 1834. so znašali dohodki od stojnic in živine 19 fl, l. 1835. od stojnic 13 fl in l. 1881. od sejmov in stojnic 88 fl. Dohodki so komaj še krili stroške za prirejanje sejmov, ki niso bili majhni: za objavo sejmov, za les, za shranjevanje in postavljanje stojnic, za živinozdravnika in sejmskega nadzornika, ki je pobiral stojnino. Zato izkazuje trško gospodarstvo večkrat občuten primanjkljaj.[150]

V 19. stoletju navajajo trški računi tele dohodke: obresti od obveznic, pristojbino za prenos nepremičnin, za pečatenje listin, za sprejem v tržanstvo, sv. Urbana davek, stojnino letnih sejmov, najemnino od

lova, ribolova in trških zemljišč. Izdatki so bili: davek od občinske zemlje, plače in potnine sodniku, nagrada svetovalcem in trškemu pisarju, pisarniške potrebščine in stroški za letne sejme.[151]

Prometno-trgovsko je bil Motnik hudo prizadet z otvoritvijo železnice Dunaj-Trst (1846.—1857.) in z izgraditvijo nadaljnjega železniškega omrežja. Prevozništvo je večinoma prenehalo, železnica je pa pustila Motnik daleč vstran (do Kamnika je 25 km, do Celja 33 km in do najbližje postaje v Št. Petru 21 km). Zamisel, speljati železniško progo po Tuhinjski dolini, se ni izpolnila do danes, čeprav se je pojavil tak načrt že l. 1836. Z nameravano progo Dunaj-Celje-Vransko-Motnik-Tuhinjska dolina-Kamnik-Ljubljana-Trst bi se namreč radi izognili težkemu terenu po savski soteski.[152] Misel na železnico po Tuhinski dolini je znova oživela, ko je bil l. 1869. v Ljubljani ustanovljen konzorcij za gradnjo železnic na jugu države. Ta je izdelal načrt proge Trst-Žiri-Škofja Loka-Kranj-Jezersko-Koroško; od te naj bi se odcepila železnica Kranj-Kamnik-Motnik-Celje.[153] Neposredno pred svetovno vojno je bila v ospredju misel zveze savinjske železnice s kamniško in gorenjsko progo. Pojavili sta se dve inačici: proga iz Polzele na Motnik in Kamnik in druga iz Št. Petra v Savinjski dolini na Vransko in Trojane ter po Črnem grabnu v Domžale. Ker bi s to progo imeli korist premogovnik v Motniku, gozdno bogastvo Tuhinjske doline in hmeljarstvo v Savinjski dolini, je l. 1910. kranjski deželni zbor pozval osrednjo vlado, naj nemudoma začne graditi to železnico. Vendar je osrednja vlada predlagala zgraditev lokalnih železnic: Domžale-Blagovica in Polzela-Motnik. Za železnico od Polzele skozi Tuhinjsko dolino na Kamnik in Kranj se je zavzemal zlasti kranjski dekan A. Koblar.[154] To progo so zahtevali tudi zborovalci na velikem shodu v Kranju 20. februarja l. 1911.[155]

L. 1914. je vladni svetnik Franjo Župnek zagovarjal na ministrskih sejah progo: Šmartno ob Paki-Mozirje-Gornji grad-Nova Štifta-predor v Tuhinjsko dolino-Kamnik-Kranj.[156] Svetovna vojna je onemogočila vse te načrte. V svobodni Jugoslaviji so v Motniku ustanovili železniški odbor; ta je predložil prometnemu ministru v Beogradu podrobne načrte in dobil zagotovilo, da se bo proga gradila, ko bodo dopuščala denarna sredstva.

Motnik ima potrebne pogoje, da se razvije v letovišče. Ti so lepa gozdnata okolica, zdravo podnebje in možnost kopanja v Motniščici. Obenem je izhodišče izletov na Menino (2½ do 3 ure), ki je privlačna turistična in smučarska postojanka z banovinskim planšarskim domom na Bibi. Koča je oskrbovana tudi za turiste in smučarje. Trg ima dnevno avtobusno zvezo s Kamnikom in Celjem, oziroma dvakratno dnevno zvezo s Celjem in Ljubljano na državni cesti od Ločice (5 km) ali od Konfinarja (2 km).

Obrt

Obrtna svoboda je ostala tudi po odhodu Francozov. Vendar avstrijska vlada ni branila, da so nekateri obrtniki obnovili svoje cehe. Ti pa niso poznali obveznega članstva. Dovoljenje za izvrševanje obrti je odslej izdajala državna oblast. Vprašala je sicer poprej za mnenje občino, a je le redko upoševala krajevne potrebe. Popolna obrtna svoboda je bila uzakonjena l. 1859.[157]

Z odpravo cehovstva je bil zadan končni udarec obrtniškim privilegijem, ki so jih uživali tržani skozi stoletja. Že itak šibka obrt je v Motniku odslej le še životarila kot stransko delo. Njeno hiranje je pospešila industrijska in tehniška revolucija: ročno delo je izpodrinil strojni obrat s svojimi cenejšimi izdelki. Začel se je težek boj za obstanek malih obrtnikov.

V začetku 19. stoletja se je v Motniku še obdržalo barvarstvo, tkalstvo in klobučarstvo.[158] Barvarstvo in klobučarstvo je v drugi polovici 19. stoletja prenehalo, kmalu nato tudi tkalstvo. Od barvarjev pomni ustno izročilo le enega (p. d. Firbar), od tkalcev 2: pri Korunu (Gril) in pri Udamcu (Štor). Za železarsko obrt iz te dobe ni podatkov. Vendar starejši Motničani še pomnijo zadnjo kovačnico (»Fužine«). Stala je še l. 1880., po smrti zadnjega kovača Piskarja je razpadla.[159] Kasneje sta kovačnico pri isti hiši (Piskar-Firbar) nasledili žaga in mlin in zraven majhna zasilna kovačnica, ki po malem še vedno obratuje.

Edina stara obrt, ki se je v kontinuiteti ohranila do današnjih dni, je strojarstvo in usnjarstvo. V listinah so izpričane mnoge usnjarske hiše, ki jih pomnijo starejši tržani. Po ustnem izročilu je bila skoraj vsaka druga hiša usnjarija; bilo je nekaj tudi krznarij in izdelovalnic irhovine. Obratujeta še dve usnjariji: Hribovškova (p. d. pri Jernejku) in Sajevičeva (p. d. pri Marku).

L. 1825. je imela četrtina hiš obrtniška imena, ki spominjajo na nekdanjo obrt: Šlosar (Kajbič), Flegar (Sajevic), Zgornji mlinar (Cene), Firbar (Piskar), Glažar (Križnik), Mehač (Štor), Tišlar (Kropivšek), Klobučar (Sajevičevi dediči), Tišlar (Stropnik), Irhar (Weissgärber, Konšek), Kovač (Piskar), Mlinar (Škerbe v Zajasovniku) in Malnar (Hacin v Zgornjem Motniku).[160]

Župne matice izkazujejo v 19. stoletju poleg naštetih obrtniških hišnih imen še tale imena: l. 1822. Mlinarček (Helma Brvar). l. 1823. Klobučar (Ignac Schwab) in l. 1831. Klobučar (Ivan Prešern). L. 1837. sta bivala v Motniku krznar Jakob Slivca in privatni kirurg Kaspar Wilfan; l. 1848. okrajni ranocelnik Julij Mayer, irhar in kočar Matevž Malliss ter Jožef Belš, potujoči muzikant, p. d. Cigan iz Ogrske (na Beli v Zgornjem Motniku); l. 1849. strojar (Rothgärber) Škerbic Martin; l. 1852. kramar Matija Svetic; l. 1853. žagar in mlinar Jožef Stant in klobučar Ivan Tram-

puš; l. 1860. usnjar Jožef Štukelj in l. 1871. trgovec Jožef Šporn.[161] Večina teh rodbinskih imen je nova in se tudi pozneje ne javlja več. Župne matice izkazujejo namreč v teh letih v trgu in Zgornjem Motniku veliko tujcev.

Obrtniška hišna imena, ki so še ohranjena, so: Mehač (Štor), Šuštar (Konšek), Špenglar (Reberšek), Ledrar (Brvar), Flegar (Grabnar). Mlinar (Piskar), Kramar (Korošec), Glažar (Mejač), Šuštar (Lahajnar), Kovač (Primc), Šlosar (Hribernik), Klobučar (Prešern), Firbar (Piskar), Urbanovčeva žaga (Grabnar) in Mlinarjeva koča (Spitznagel). Pri večini je obrtna stroka označena že v hišnem imenu (pri 11 od 16 hiš), pri nekaterih se je menjala v sorodno obrt, le pri poedinih je že opuščena. Trških hiš, ki se bavijo z obrtjo, a nimajo obrtne oznake v hišnem imenu, je le 5; ena za rokodelsko in 4 za policijske obrti.

L. 1911. je bilo v Motniku 6 žag, 4 mlini, 6 gostiln (od teh ena le ob sejmih), dve usnjariji, ena kovačija, ena ključavničarska delavnica in ena mesarija.[162]

L, 1939. je plačevalo 20 tržanov obrtni davek. Ta je bil celo večji od zemljiškega in približno dvakrat manjši od hišnega davka. Po stroki so obrtniki: 2 usnjarja, 2 kovača, 3 čevljarji, 3 krojači, 2 trgovca (1 z gostilno), 3 gostilničarji (1 z mesarijo), 2 mlinarja, 5 žagarjev (1 z mlinom) in 1 mesar. Nekateri so poklicni obrtniki, večina pa ima tudi nekaj zemlje, s katero se preživljajo.

Premogovnik Bela-Motnik

Motniška okolica hrani bogate premogovne sklade. L. 1831. so bila odkrita ležišča premoga v hribu Planinščici pod Kropivškovim gričem.[163] Rudna plast ima obliko kadunje in pripada staroterciarni oligocenski formaciji z razvitimi socka-plastmi, ki so v naših krajih tipične za ležišča svetlega premoga. Kadunja je na severu in vzhodu omejena od triadnih werfenskih škrilavcev in temnih apnencev, na jugu pa od karbonskih ziljsko-dolskih plasti. Doslej je odkrito le severno in južno krilo kadunje. Talnino premoga tvorijo laporni škrilavec, peskovec in konglomerat, krovnino pa bitominozni laporji, peskovci in apnenčevi konglomerati, ki dosegajo 100 m debeline.[164]

Rudniška posest obsega danes 5 jamskih polj, 1 osredek in 79 prostosledov. Prvemu lastniku rudarskih pravic, vranskemu notarju Francu Walterju, so bila l. 1852. podeljena 4 jamska polja: Franc, Ernestina, Izidor in Barbara. Ta merijo po 45.000 m^2 in tvorijo sklenjen premogovni revir. Posest je bila l. 1875. povečana s sosednim jamskim poljem Adelo (361.000 m^2) in l. 1894. z 1 osredkom (11.700 m^2), ki leži med navedenimi jamskimi polji. Površina vseh jamskih polj znaša ok. 55 ha in je večinoma v motniški katastralni občini, le malo sega v katastralno občino

Posestniki			Stavbišča				Vrtovi				Njive			
Kraji	število	%	ha	a	m²	%	ha	a	m²	%	ha	a	m²	%
Motnik	48	88.5	1	54	98	74.5	—	17	48	40.5	56	70	80	81
Zgornji Motnik .	3	5	—	15	18	7.5	—	10	21	24	1	64	91	2.5
Zajasovnik . . .	7	12	—	37	44	18	—	1	4	2.5	9	16	39	13
Spodnje Lemovce .	1	1.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Srenjska zemlja .	—	—	—	—	—	—	—	14	14	33	2	35	65	3.5
Skupaj . . .	59	100	2	7	60	100	—	42	87	100	69	87	75	100

Zgornji Motnik. Prostosledi motniškega premogovnika segajo na zahod v podobi 800—3000 m širokega pasu 20 km daleč po Tuhinjski dolini, na vzhod pa se vlečejo proti Vranskemu. Ti so v naslednjih katastralnih občinah: na Vrhpoljah (3), v Gozdu (3), v Podhruški (6), v Znojilah (8), na Lokah (3), v Hruševki (9), v Šmartnu (6), v Zgornjem Tuhinju (4), v Velikem Hribu (7), v Špitaliču (13), v Motniku (3), in v Sv. Jeronimu (14), skupaj 79 prostosledov.[165]

Vidljiva količina premoga v motniškem rudokopu znaša ok. 3000, verjetna ok. 160.000 ton.[166]

Premog je začel kopati ok. l. 1855. takratni lastnik baron Ludvik Grutschreiber iz Nemčije; v rudnik je vložil vse svoje premoženje in pri tem obubožal. Zaposloval je 70 do 80 rudarjev, ki so delali kljub skrajno neugodnim prometnim razmeram do l. 1873. Poslej je delo dve desetletji večinoma počivalo. Vršila so se le preiskovalna dela.[167] Kasneje razlikujemo nekaj časa 2 premogokopni okrožji: Motnik in Bela-Motnik. Prvo je l. 1868. prevzela Motniška premogokopna združba, l. 1877. dr. Anton pl. Hoffer iz Gradca in l. 1883. dr. Oskar Pongratz z Dunaja. Lastnik premogokopa Bela-Motnik je bil od l. 1875. do l. 1892. dr. Anton pl. Hoffer. L. 1892. je obe okrožji prevzela Premogokopna združba Bela-Motnik, po kateri se je poslej imenoval združeni premogovnik.[168]

L. 1893. se je delo v rudniku obnovilo. Vodil ga je oblaščeni inženir dr. Anton pl. Hoffer, pravi ustanovitelj motniškega premogovnika (u. l. 1898. v Motniku). V l. 1901.—1903. je bil obrat v največjem razmahu. Delalo je 100 delavcev, večinoma domačinov, deloma tujcev iz Nemčije. Premog so odvažali z vozmi v tekstilno tovarno v Št. Pavel, na postajo v Št. Peter, v tovarne v Domžalah in v tovarno kaolina v Črno. L. 1901. so nakopali 1638 ton, l. 1902. 4839 ton premoga. Zaradi prevelikih stroškov so delo l. 1904. omejili, l. 1912., ko je premogokop kupil celjski lesni trgovec Štefan Lokar, pa popolnoma opustili. Od naslednjega lastnika, domačina Srebotnjaka, sta prevzela rudnik Westen in Oswatitsch iz

občine Motnik l. 1825.

Travniki				Pašniki				Gozdovi				Neplodna tla		Pota in vode			Skupaj			
ha	a	m²	%	ha	a	m²	%	ha	a	m²	%	a	m²	ha	a	m²	ha	a	m²	%
27	76	94	65	3	51	97	11	7	2	28	3.5	—	—	—	—	—	96	74	45	25.5
3	8	95	8	—	24	13	0.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	23	38	1.5
10	10	62	23.5	13	84	10	40	14	21	87	6.5	98	44	—	—	—	48	69	90	13
—	6	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	15	—
1	60	41	3.5	16	72	34	48.5	194	8	64	90	—	—	7	88	64	222	79	82	60
42	63	7	100	34	32	54	100	215	32	79	100	98	44	7	88	64	373	53	70	100

Celja, ki sta l. 1933. znova začela delati in zaposlila 40 do 50 rudarjev-domačinov.[169] Produkcija premoga je znašala:

l. 1933.	144 ton	l. 1936.	8074 ton
l. 1934.	2242 „	l. 1937.	3675 „ [170]
l. 1935.	6168 „		

L. 1937. je združba popolnoma prenehala z delom in rudnik zaprla. L. 1939. je bil z vsemi rudniškimi prostoslednimi pravicami, pritiklinami in parcelami prodan na dražbi za 455.721 din. Kupil ga je ing. Evgen Rustja iz Ljubljane; prevzel je tudi vsa rudniška poslopja z inventarjem.[171]

Motniški premog ima črn sijaj; njegova kalorična vrednost znaša ok. 5000 kalorij. Premog vsebuje 5 % — 15 % pepela, 13 % — 17 % vode in le 0 % — 2.3 % žvepla. V jami ni posebnega pritiska, niti eksplozivnih plinov, tudi dotok vode je majhen. Povoljna je tudi velika oddaljenost od drugih premogovnikov, ker mu ne morejo konkurirati pri prodaji. Neugodno pa vplivajo na razvoj rudnika strma lega sloja in občutni prevozni stroški spričo oddaljene železnice.[172] Od premogovnika pričakuje Motnik še zelo veliko: vsi stanovi upajo, da jim bo obnovljeni obrat prinesel dela in zaslužka.

Kmetijstvo

Tudi v 19. stoletju je bil v Motniku obseg obdelovalne zemlje neznaten. Ok. l. 1820. je bilo med 44 tržani 11 kočarjev, 12 osminogruntarjev, 12 četrtgruntarjev, 5 polgruntarjev, 3 tričetrtgruntarji in le 1 celi gruntar.[173]

Franciscejski kataster iz l. 1825.[174] (glej tabelo zgoraj) navaja razdelitev motniške zemlje v posamezne kulturne vrste. Prevladoval je gozd, ki je zavzemal 58 % površine. V koliko se je velikost obdelovalne zemlje v teku 17. in 18. stoletja spremenila, se ne da ugotoviti, ker urbarja iz

Primerjava posestnega stanja motniške

	Trg Motnik						Zg. Motnik						Zaja-	
	1825		1869		Več oz. manj		1825		1869		Več oz. manj		1825	
	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha
Stavbišča . . .	56	1.55	78	2.58	+ 22	+ 1.03	6	0.15	4	0.05	— 2	— 0.10	11	0.37
Vrtovi	6	0.17	57	4.84	+ 51	+ 4.67	2	0.10	—	—	— 2	— 0.10	1	0.01
Njive	162	56.71	140	58.96	— 22	+ 2.25	12	1.65	14	6.43	+ 2	+ 4.78	31	9.16
Travniki[177] . .	207	27.77	107	31.41	—100	+ 3.64	6	3.09	9	1.89	+ 3	— 1.20	29	10.17
Pašniki . . .	25	3.52	24	5.31	— 1	+ 1.79	2	0.24	3	0.31	+ 1	+ 0.07	23	13.84
Gozdovi . . .	24	7.02	149	171.26	+125	+164.24	—	—	8	10.23	+ 8	+10.23	5	14.22
Neplodna tla, pota in vode .	—	—	5	0.24	+ 5	+ 0.24	—	—	2	0.15	+ 2	+ 0.15	2	0.98
Skupaj	480	96.74	560	274.60	+ 80	+177.86	28	5.23	40	19.06	+12	+13.83	102	48.75

l. 1601. in l. 1782. površin ne navajata. Pač pa se je silno povečalo število njivskih parcel (l. 1601. jih je bilo 65, l. 1782. 71, zdaj 219) spričo diferenciacije zemljišč, ker se navaja vsak košček obdelovalnih tal posebej. Brez dvoma pa so nekatere parcele tudi nove krčevine in kosi prejšnje srenjske zemlje, ki so jo medtem razdelili med tržane. Ti so imeli v posesti le četrtino ozemlja katastralne občine. Največ so posedovali obdelovalne zemlje ($^2/_3$) in sicer relativno največ njiv (81 % vseh v občini) in nekaj manj travnikov (65 %). Na vsakega tržana je prišel povprečno dober ha njiv, ki so pa merile povprečno le po 35 a. Tudi travniki so bili nenavadno majhnega obsega in so predstavljali le ozare njiv (povprečno je meril travnik le 13 a). Obdelovalna zemlja se je raztezala večinoma na prisojni, položnejši strani doline, dočim je bila druga bolj strma stran pod gozdom. Zadaj za hišo je bil le sadovnjak ali vrt, ponekod ni bilo niti zanj prostora. Šest tržanov-kočarjev je imelo le malenkost zemlje: trije po 1, dva po 2 in eden 3 male parcele. V Zgornjem Motniku pa trije (50 %!) sploh niso imeli nikake zemlje, eden 1 majhno parcelo, ostala dva pa nekaj več zemlje. Pašnike in gozdove so v drugi polovici 18. stoletja razdelili med tržane le v toliko, kolikor so to zahtevali najnujnejši gospodarski oziri. Zato so ti posedovali le 11 % pašnikov in komaj 3.5 % gozdne površine. Pašnik je meril povprečno le 14 a, gozdna parcela 29 a.

Skupna srenjska zemlja je merila 215 ha. Če ji prištejemo še pota in vode, je znašala skoraj 223 ha, t. j. 60 % občine. Obsegala je zlasti gozd (90 % vseh gozdov!) in pašnike (skoraj polovico), nekaj pa tudi obdelovalne zemlje in sicer relativno še največ vrtov (tretjino vseh vrtov).

Kulture tal navaja tudi parcelni zapisnik iz l. 1869.[175] V trgu je bilo takrat 61, oziroma 57 hiš, ker sta bili dve hiši podrti, ena je bila žaga in ena hlev s sobo. Če odštejemo še občinsko hišo, župnišče in mežna-

katastrske občine l. 1825. in l. 1869.

sovnik				Srenjska posest						Šest kmetov iz kat. obč. Zg. Motnik		Skupaj					
1869		Več oz. manj		1825		1869		Več oz. manj		1869*178		1825		1869		Več oz. manj	
parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha	parc.	ha
16	0.55	+ 6	+0.18	—	—	—	—	—	—	—	—	73	2.07	98	3.18	+ 25	+ 1.11
3	0.10	+ 2	+0.09	5	0.14	2	0.08	— 3	— 0.06	—	—	14	0.42	62	5.02	+ 48	+ 4.60
27	10.49	— 4	+1.33	14	2.36	—	—	—14	— 2.36	8	3.05	219	69.88	189	78.93	— 30	+ 9.05
30	10.50	+ 2	+0.33	11	1.60	1	0.02	—10	— 1.58	7	2.12	253	42.63	154	45.94	— 99	+ 3.31
12	5.27	—11	—8.57	39	16.72	10	3.25	—29	— 13.47	1	0.71	89	34.32	50	14.85	— 39	—19.47
13	21.73	+ 8	+7.51	4	194.09	2	0.94	— 2	—193.15	12	10.91	33	215.33	184	215.07	+151	— 0.26
3	1.18	+ 1	+0.20	10	7.89	43	8.93	+33	+ 1.04	—	—	12	8.87	53	10.50	+ 41	+ 1.63
104	49.82	+ 4	+1.07	83	222.80	58	13.22	—25	—209.58	28	16.79	693	373.52	790	373.49	+ 99	— 0.03

rijo, ostane 54 hiš. V Zgornjem Motniku sta bila še 2 posestnika in v Zajasovniku 8.

V času od l. 1825. do l. 1869. (glej tabelo zgoraj) so se površja posameznih kulturnih tal le malenkostno spremenila, velike pa so razlike v številu parcel. Stavbne parcele so narasle zaradi novih gospodarskih poslopij. Njivskih in travniških parcel je l. 1869. manj, čeprav je njihova površina celo za malenkost večja. Pašniške parcele so številčno in površinsko (za 19 ha 47 a 48 m²) nazadovale, skoraj za prav toliko (za 19 ha 13 a 3 m²) pa so narasle površine vrtov, njiv, travnikov ter neplodnih tal in potov. Obseg gozda je ostal isti, več je le parcel, ker so med l. 1850. in l. 1860. skoraj ves srenjski gozd razdelili med tržane.[176] S tem je prenehalo nad 1000 let staro skupno pašništvo in skupna izraba gozda.

Skupna srenjska zemlja se je le malenkostno ohranila. Če odštejemo pota, vode in zajetje studenca, je znašala le še 4 ha 28 a 56 m². Obseg kmetij tržanov, posestnikov iz Zgornjega Motnika in Zajasovnika, ki so jih imeli v motniški katastrski občini, se je od l. 1825. do l. 1869. le neznatno spremenil (glej tabelo zgoraj); bistveno so se kmetije povečale le s pridobitvijo prejšnjih srenjskih gozdov.

Posestno stanje iz l. 1869. obstaja še danes. Tudi skupna srenjska posest se je še ohranila. Upravlja jo poseben gospodarski urad. Vpisana je v zemljiški knjigi pod vl. št. 13, 83—85 in 6 dežel. deske kranjske pri okr. sod. v Celju. Ta zemlja je last vsakokratnih posestnikov h. št. 1—13, 15—48 in 50 ter tudi Lebarja s Trojan in obeh Fermétov iz Lemovc.[179]

Motnik je danes pretežno kmečki trg. Pogoji za poljedelstvo pa niso posebno ugodni. Žita pridelajo v občini sicer dovolj za domačo uporabo, vendar je trg sam navezan na kupovanje žita in moke. Sejejo največ pšenico, koruzo, ajdo, oves in proso. Sejanje lanu so v začetku tega

stoletja popolnoma opustili. Sadje sicer dobro uspeva, ni pa umne sadjereje, ki bi mogla biti res važen vir novih dohodkov. Za živinorejo so dani boljši pogoji; na Menini so dobri gorski pašniki, toda živinoreja še ni na primerni višini. Glavne dohodke daje gozd, ki obsega v sedanji občini (skupno s Špitaličem) 67 % površine. Iglast gozd prevladuje nad listovci. Izvoz hlodov in desak znaša v normalnih razmerah letno ok. 2500 kubičnih metrov.

Ribolovno pravico v Motniščici in njenih pritokih ima trška korporacija le v onem delu potokov, v kolikor teko po ozemlju nekdanje trške občine, povsod drugod pa špitalski Apfaltrerni. Ti imajo v najemu tudi ribolov trške korporacije v Motniščici, tako da uživa korporacija stvarno pravico ribolova le v pritokih Motniščice in v Mejačevem grabnu.[180]

Kraj so često obiskale vremenske neprilike in elementarne nesreče. Izredno slabe letine so bile l. 1740. in l. 1816.—1818. L. 1740. je bila zaradi toče taka draginja, da je mernik pšenice stal že v novembru 2 gld.[181] L. 1817. in l. 1818. je nastopila po vsej Gorenjski splošna lakota, ki še danes živi v ljudskem spominu (»aleluja 1817.«). Hacinovi so prodali Koroščevim za hlebec črnega kruha njivo Hacinko.[182] Izredno hude zime so bile l. 1826. (za grižo je takrat umrlo 40 tržanov), l. 1828. in l. 1885.[183] Zimo brez snega in poletja brez dežja so imeli l. 1836. (pogorel je hrib Smolnik), l. 1864., l. 1865. in l. 1882., ko so sredi januarja sejali ječmen. L. 1893. je v noči od 24. na 25. avgust bila po vsej Tuhinjski dolini do Vranskega velika povodenj, ki je odnašala les, mostove, zemljo in drevje. Pri Šlosarju konec trga je odnesla kozolec poln snopja.[184]

5. Likvidacija zgornjemotniške zemljiške gosposke

L. 1798. je graščakinja Marija Bardarini po kupni pogodbi prepustila zgornjemotniško posestvo z vsemi pravnimi in sodnimi pravicami zgornjemotniškim podložnikom v trajno last.[185] Kupci so se obvezali plačati 8000 nemških goldinarjev: ob sklenitvi pogodbe 3000 gld, počenši s 1. marcem l. 1799. skozi 5 let pa po 1000 gld. Do izplačila bodo plačevali 5 %-ne obresti, dolžni so bili plačati kupno pristojbino 150 fl, stare urbarialne zaostanke in vse denarne dajatve še za l. 1798. Prav tako so morali poslej plačevati vse dajatve, ki so ali bodo vezane na to posestvo. Nasprotno se je prodajalka obvezala poravnati vse dolgove, ki so vknjiženi v deželni deski.[186]

Da bi pravočasno izpolnili svoje obveznosti, so si kmetje izposodili denar pri tržanih. Odkupilo se jih je 40 in sicer iz vasi Srobotnega, Vrha, Koprivnice, Rebra, Brezovice in Bele, nadalje Lebar in Fermé iz šentgotardske župnije. Štiri kmetje iz okolice Mekinj niso hoteli prispevati h kupnini; zato so še dalje plačevali urbarialne dajatve. Na nje odpadli

delež je plačal Urbančič, posestnik dvorca Katzenberga pri Kamniku. Zato so mu bili odstopljeni ti kmetje kot podložniki.[187] Od Zgornjemotničanov se ni odkupil le eden; s tem je postal podložnik ostalih, imenoval se je še v drugi polovici 19. stoletja po zadnjem graščaku Skarlikijev kmet.[188]

Ker ni nobena stranka pravočasno izpolnila obvez, so nastale dolgotrajne pravde. Graščakinjo so kupci tožili zaradi dominikalnega mlina, ki ga je dobil Primož Konšek že l. 1777. na dosmrtno uživanje, a ga je ta kljub temu prodala Luki Kajbiču.[189] Tudi dolga 3.330 fl in 5 %-nih obresti za Scarlichijevo ustanovo ni poravnala. Pravda se je vlekla do l. 1807., ko je graščakinja plačala odškodnino za mlin in izknjižila v deželni deski obveznice Scarlichijeve ustanove. Takrat šele je prejela zadnji obrok 1.000 fl in 50 fl obresti.[190]

S tem so prenehale vse kmečke obveze. Po odkupu so kmetje na grajskih razvalinah postavili leseno barako; v njej sta stanovali dve šivilji, dokler ni baraka l. 1826. pogorela. Razvaline je l. 1834. kupil od kmetov Matevž Križnik za 150 gld,[191] od Franca Križnika pa Sokolsko društvo v Motniku l. 1935. Graščinske hleve na Beli sta prevzela kmeta Koprivšek in Grabnar (p. d. Tonač); v Tonačevem hlevu je še videti nekaj starega zidu.

Že pred likvidacijo zemljiške gosposke, ki je prenehala z odkupom, je bil Zgornji Motnik poseben upravni urad[192] z dvema »rihtarjema« na čelu (Richter, Richter als Grundobrigkeit, rihtar u Gornjim Mottnikou, Gemeinrichter der Bezirkosterwitzer Gemeinde Obermöttnig).[193] Volili so ju Zgornjemotničani, oblast ju je le potrjevala.[194] Kljub svojemu imenu nista imela nikake sodne oblasti, saj sta dvorna razpisa iz l. 1789. in l. 1802. prepovedovala, da bi si lastili srenjski načelniki kakšno koli sodno oblast nad občani.[195]

Sodnika sta nadzirala občino in pazila, da so se izpolnjevali policijski predpisi; pred oblastjo sta zastopala vaščane v spornih zadevah njihovih odkupljenih posestev. Zato ju listine navajajo tudi kot predstojnika ali načelnika (Vorsteher, Gutsvorsteher)[196] in kot pooblaščenca (Gewaltsträger, Machthaber, Deputirter)[197] ali odbornika (Ausschuss).[198] Skrbela sta tudi za novačenje in dajala nabornemu okraju gamberške graščine popis moštva; pobirala sta davek, kontribucijo in vojne naklade, skrbela za priprego in prisilno cestno delo, kadar je zahtevala okrajna gosposka.[199] Izdajala sta tudi javnopravne listine in posestne izkaze, podpisovala kupnoprodajne pogodbe, zadolžnice in intabulacije. Glavna njihova skrb pa je bila prepis posestev pri deželnem sodišču na zgornjemotniške rustikaliste, likvidacija patrimonialnega sodišča in po l. 1852. izbris starih vknjižb v deželni deski[200] Sodnika lahko ugotovimo do l. 1852.: 1798.—1807. sta bila Tomaž Konšek in Matija Kropivšek, 1812.—1813.

Jakob Kropivšek, 1813.—1819. Jakob Kropivšek in Tomaž Konšek, 1821. do 1822. Andrej Lokar in Blaž Kropivšek, 1826.—1831. Blaž Kropivšek in 1851.—1852. Jurij Konšek (za štajerski del Zgornjega Motnika) in Jurij Reberšek (za kranjski del).[201]

Pravni odnosi Zgornjemotničanov do gosposke pa z odkupom še niso bili urejeni in njihova posestva niso bila prepisana. Oblast jih je tudi za naprej imela za graščinske podložnike, čeprav sta sodnika Tomaž Konšek in Matija Kropivšek že 25. aprila l 1798. zaprosila stanovski odbor, da jih sprejme med svobodnike (Freisasse) in prišteje h kranjskim deželnim stanovom. Stanovski odbor je bil mnenja, da se upravičeno lahko vpišejo med deželsko-stanovske svobodnike in se za nje napravi posebna rubrika v deželnem katastru in glavni imenjski knjigi, če temu ne nasprotuje kupna pogodba. Naročil jim je, naj se začasno priključijo kakemu dominiju ali magistratu, ta naj jim izstavi potrdilo o njihovem sprejemu, da bodo prepisani pri deželnem sodišču in pri stanovskem odboru. Zgornjemotničani naročila niso izpolnili.[202]

Grajsko posestvo so upravljali že pred odkupom posebni administratorji, odkar njihovi lastniki po razdejanju gradu niso več stanovali v Motniku. Ti so morali biti vešči upravnih poslov, zato so Zgornjemotničani proti nagradi 100 fl večkrat najeli za to službo motniškega ali kamniškega sindika.[203] Administrator je že pred l. 1797. namesto odsotnega graščaka podpisoval in pečatil ženitovanjska pisma, zadolžnice in potrdila o izplačani dediščini.[204] Po l. 1798. je vodil tudi zemljiško knjigo,[205] zapisnik o posestnih spremembah,[206] od l. 1808. sodni in preiskovalni zapisnik[207] in od l. 1812. ubožno knjigo.[208] Skrbel je za čim znosnejšo odmero vojnih naklad in za odpis deželnih dajatev. Zastopal je vaščane v sporih s tržani. Zapisnike o požarih je podpisoval skupno s pogorelcem in dvema cenilcema.[209] Administrator je sestavljal tudi letne račune. Ti izkazujejo pogosto občuten primanjkljaj.[210] Dohodke so tvorili: prodaja sena s skupnih travnikov, najemnina od ribolova, pristojbine od prodanih posestev (laudemij), sodne pristojbine, odvetniška pravica, razredni, osebni in dolžni davek; izdatke pa: kontribucija, plača administratorju, nagrada sodniku, stroški za pošto, za spravljanje sena, za odkup cestne tlake in priprege, oziroma za vino in kruh pri tlaki in pripregi.[211] Davkov do l. 1855. še niso plačevali, ker niso bili odmerjeni.[212] Prvotno je bil le en administrator za vso zgornjemotniško posest: Maks Čerin (1788.),[213] Ignac Pezdirc (1798./1800.—1802.), Ignac Oblak (1802.—1807.) in Lovrenc Globočnik (1808.—1809.)[214] L. 1811. se je zgornjemotniški urad razdelil v kranjski in štajerski del. Od 31 posestnikov jih je 21 pripadlo upravno-politično in sodno celjskemu okrožju in ojstriškemu okraju (doslej so bili nad 400 let podrejeni kamniškemu sodišču),[215] ostali, ki so bili v Iliriji, pa celotno ali vsaj delno

ljubljanskemu okrožju ter mekinjskemu okraju. Štajerski del je takrat izročil upravo svojih posestev ojstriškemu okrajnemu komisarju Leopoldu Karlu pl. Ritterju. Ta je oskrboval tudi zemljiške knjige posestnikov v Iliriji, ki jim je l. 1811. postal administrator Anton Pibernik.[216] L. 1819. se je Ritter odpovedal upravi; kot administrator mu je sledil Jožef Tomšič, lastnik gradu Štravseneka.[217] Od l. 1824. do po l. 1831. je upravljal oba dela zgornjemotniškega dominija Primož Schmon iz Kaplje pri Vranskem.[218] Nadaljnji znani administratorji v štajerskem Zgornjem Motniku so bili: Edvard Schauer (pred l. 1842.),[219] Jakob Lastnik (1842.—1843.),[220] Edvard Schauer (po l. 1843.)[221] in Jožef Tomšič (1845.—1848.).[222] Poslej Zgornjemotničani verjetno niso imeli več administratorjev.

Prepis grajskih posestev na Zgornjemotničane se je izvršil šele l. 1842.—1843., ko je posebna komisija ukinila zgornjemotniški urad.[223] L. 1852. je tudi ljubljansko deželno sodišče prepisalo v deželni deski vse imetje z imena Bardarini na 41 posestnikov-rustikalistov.[224] Končno je l. 1855. graško višje deželno sodišče likvidiralo zgornjemotniško patrimonialno sodno upravo in kraj podredilo okrajnemu sodišču na Vranskem.[225] Podrejen mu je še danes, čeprav pripada od 1. decembra l. 1929. upravno-politično in davčno Kamniku.

Štajerski del Zgornjega Motnika je bil zaradi pomanjkanja izkazov prepisan šele v drugi polovici 19. stoletja iz gamberške zemljiške knjige v štajerski kataster (v zemljiško knjigo na Vranskem), čeprav je graški gubernij to naročil že l. 1845.[226]

Gospodarski urad se je obdržal tudi po ureditvi vseh pravnih odnosov. Načeloval mu je tričlanski gospodarski odbor, ki je pobiral davke, kontribucijo in vojne naklade ter jih izročal ojstriški gosposki. V poseben seznam je vpisoval posestne spremembe in davčne zadeve;[227] uradne odloke in naredbe pa v drug politični seznam.[228] Imel je svoj pečat z napisom: Amtssigill Gut Obermöttnig. Sredi pečata je figura: moški v suknji, na palico oprt, na glavi klobuk s širokimi okraji, nad njim je krona.[229]

Ta urad obstaja še danes in upravlja skupno bivše grajsko zemljišče. Večji del te zemlje je kupil posestnik Sedmak, skupna last sta ostala le še dva travnika (pred cerkvijo in za njo), obsegajoča 3 parcele, ki so vpisane v katastrski mapi pod Kropivšek Grga, parc. št. 298, 299 in 547 (40 soposestnikov). V najem jih dajejo navadno tržanom na 3 leta. Polovica najemnine se plača o sv. Juriju, druga o kresu za vsako leto naprej.[230] Z najemnino plačujejo davek od te zemlje, presežek si pa upravičenci (40 po številu) razdele sorazmerno velikosti svojih posestev.[231]

6. Prebivalstvo

Motnik je vedno spadal med manjše, a vendar ne med najneznatnejše štajerske trge. Najstarejše statistične podatke o številu hiš in domcev[232] v trgu vsebujejo urbarji in davčni predpisi;[233] ti pa ne upoštevajo razseljenih, neobdavčenih hiš. Zato je majhno število hiš in davkoplačevalcev v 16. in 17. stoletju gotovo posledica takratnega gospodarskega propadanja. To potrjuje n. pr. urbar iz l. 1612., ki navaja vse, tudi razseljene hiše, ki jih je bilo skupaj 49. S tem se skladajo navedbe tržanov l. 1603.: pred leti je bilo tu 48 imovitih hiš, a sedaj jih je 25 praznih.[234] Tudi med l. 1764. in l. 1810. imamo podatke le za število hiš in davkoplačevalcev.[235] L. 1771. so numerirali hiše po farah. Numeracija je bila dvojna: za vso župnijo skupaj in za vsako vas posebej.[236]

Urbar iz l. 1782. navaja 47 numeriranih hiš in 44 davkoplačevalcev, ker so bili župnišče, mitnica in trška hiša brez davka.

Podrobni podatki o trških hišah in domcih so zbrani v tej preglednici:

Leto	1542	1549	1568	1574	1601	1751	1754	1782	1785	1794–96	1798	1804–06	1810	1817	1831	1869	1880	1890	1900	1910	1937
Domci . . .	42	44	46	46	51	—	—	43	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hiše	25	23	22	22	29	36	40	47	40	41	40	45	47	47	48	52	53	57	56	58	61

Število tržanov v starejši dobi ni znano, a je najbrže precej kolebalo spričo elementarnih nesreč in epidemij. L. 1562. je Primož Trubar poročal baronu Ivanu Ungnadu, da razsaja kuga na Vranskem.[237] Vranski vikar Ziperle je l. 1600. tožil škofu Hrenu: »Strašna kuga se vnovič silno širi iz Vranskega proti Motniku. Graščak Zurler je zbežal z otroki na Trojane, njegova žena pa živi v Celju. V motniškem gradu je že nekaj ljudi pomrlo, pa tudi na Vranskem in v sosednih vaseh.«[238] Po Križnikovih zapiskih so takrat v spodnjem delu trga pomrli vsi, razen enega. Dvanajst Motničanov se je zaobljubilo, da bodo praznovali sv. Boštjana in mu v farni cerkvi postavili oltar.[239] L. 1646. je kuga pobrala polovico motniških župljanov. Vikar Martin Gabler je zblaznel in pobegnil neznanokam.[240] L. 1830. je razsajala griža in l. 1836. kuga.[241] L. 1721. (4. junija) je požar vpepelil Motnik z župniščem vred. Da bi si ga čimprej obnovili, so Motničani prosili ljubljanskega škofa podpore. Dobili so dovoljenje, da si izposodijo denar iz cerkvene blagajne.[242] Vdrugič je pogorelo župnišče l. 1739. Tudi takrat so si izposodili cerkveni denar.[243] Prav za ta čas elementarnih nesreč nimamo za Motnik nikakih statističnih podatkov.

Iz srede 18. stoletja imamo prva ljudska štetja, ki so jih izvršila cerkvena in svetna oblastva. Rezultati cerkvenega štetja po farah (status

animarum) so se ohranili za Motnik za čas od l. 1752 do l. 1764.[244] Podatke prvega civilnega, sicer precej nezanesljivega ljudskega štetja navajajo terezijanske rektifikacije iz l. 1754.[245] Nezanesljivo je tudi drugo ljudsko štetje iz l. 1761.[246] Zanesljivejši so podatki za l. 1785., ko so posebne komisije ugotavljale število prebivalstva zaradi odmere davka.[247]

Ko je bila Štajerska l. 1771. razdeljena v naborne okraje, je bil Motnik naborni okraj zase, ločen od Zgornjega Motnika. Ti naborni okraji so do l. 1750. vršili skupno z vojaškimi oblastmi ljudsko štetje (vojaške konskripcije) ter popisovali prebivalstvo in vprežno živino.[248]

Statistični podatki v Pircheggerjevi tablici štajerskih mest in trgov upoštevajo ponekod le meščansko območje, drugod pa tudi okolne zaselke: zato je vsaka primerjava nemogoča.[249]

Podatki o številu prebivalstva v 19. in 20. stoletju so ohranjeni v sodobnih listinah, cerkvenih letopisih[250] in podatkih o ljudskih štetjih. Ob upravni razdelitvi po l. 1848. so izšli posebni seznami prebivalstva občin na podlagi štetja l. 1850.[251] L. 1857. so politični okraji in občine izvedle prvo moderno štetje. Naslednja štetja so bila: konec l. 1869., l. 1880., l. 1890. in l. 1910.[252] Zadnji ljudski štetji l. 1921. in l. 1931. sta pritegnili k trgu tudi sosedne samotne kmetije Hrušice, Mejač, Zavrh in Strmec.

Gibanje prebivalstva:

Leto			1753	1761	1762	1764	1810	1812	1817	1825	1826	1827	1831	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1927	1931	1937
Trg Motnik	prebivalcev	moš.	97	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	162	—	143	158	146	—	—	—	—
		žen.	89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	163	—	169	179	162	—	—	—	—
		skupaj	186	178	—	—	248	228	243	—	—	—	267	—	325	293	312	337	308	—	299	—	314
Katastr. obč. Motnik	hiš		40	—	—	—	—	—	60	—	—	61	62	—	66	64	70	69	70	—	—	—	—
	prebivalcev	moš.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	207	—	178	192	176	—	—	—	—
		žen.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	210	—	203	213	195	—	—	—	—
		skupaj	—	—	—	—	—	—	320	—	—	—	354	438	417	375	381	405	371	345	—	371	—
Župnija Motnik	prebivalcev	moš.	199	—	186	195	—	—	—	236	265	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		žen.	173	—	178	188	—	—	—	233	247	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		skupaj	372	—	364	383	—	—	—	469	512	543	523	—	—	—	—	—	562	524	—	565	—

Kot je razvidno iz tabele, je bilo število tržanov v zadnjem stoletju najnižje l. 1812, najvišje l. 1900., nakar je nekoliko nazadovalo. Prirastek od l. 1810. do l. 1937. znaša 66 prebivalcev (26.5 %). V celotni katastrski občini je bilo najmanj ljudi l. 1817., največ l. 1850.; prirastek od l. 1817. do l. 1831. je še manjši, komaj 51 prebivalcev (16 %). V župniji je bilo najmanj duš l. 1825., največ l. 1931.; prirastek znaša 96 duš (20.5 %). Bolj je naraslo število hiš, ki se je od l. 1810. do l. 1937. povečalo za 14 (30 %). Povprečna hišna obljudenost znaša 5.5.

Prebivalstvo je bilo vedno skoraj izključno slovenskega rodu. Iz nemških rodbinskih imen, ki so v 15. in 16. stoletju označevala obrt kake rodbine, ne smemo še sklepati na njihov nemški izvor. Ta imena so takrat med Slovenci pač nemška, ker so bila v rabi v nemškem meščanskem kulturnem krogu, kot so med Nemci v tem času trgovsko-tehnična imena italijanska ali upravno-tehnična imena v novem veku francoska.[254] Priselil se je le redko kak tujec: Jakob Morocutti iz Benetk je imel v drugi polovici 18. stoletja v trgu hišo in gospodarsko poslopje.[255] Franciscejski kataster iz l. 1825. navaja hišno ime »Lahova hiša« (Glavatič h. št. 41). Na italijanski izvor namigujejo sedaj že popolnoma slovenske rodbine: Karo (v trgu), Albiani (v Lemovcih) in Kameiani (na Peterživcu). Ljudsko štetje l. 1910. je ugotovilo v trgu 4 Neslovence.

7. Šolstvo in prosveta

Motniško šolstvo lahko zasledujemo šele od prve polovice 19. stoletja, verjetno so pa tu poučevali zasilni učitelji že poprej. V 18. stoletju je Frančišek Paglovec (1705.—1759.), župnik v sosednem Šmartnu v Tuhinju, priredil župnišče za šolo in poučeval sam s kaplanom. Vzgojil je lepo število učiteljev, ki so delovali po Tuhinjski in Savinjski dolini in verjetno tudi v Motniku.[256]

S prvim znanim privatnim šolskim poukom je začel v Motniku l. 1829. učitelj Kešpret; poučeval je do l. 1839. in obenem opravljal cerkovniško ter oglarsko službo.[257] Ok. l. 1843. je poučeval Janez Pungartnik in ok. l. 1846. Matevž Srobotnik.[258] Od l. 1853.—1857. je bil šolski pouk v rokah župnika Gašperlina.[259] Zadnji zasilni učitelj je bil Tomaž Sajevic, ki je baje dovršil 6 ali 7 gimnazijskih razredov. Poučeval je od l. 1859. do svoje smrti l. 1887. Starši učencev so mu plačevali mesečno po 50 kr in ga podpirali z živili, od deželnega šolskega sveta pa je dobival 20 do 30 gld letne nagrade.[260] V tem času so Motničani začeli misliti na uvedbo kamniška okrajna gosposka poročala upravitelju gornjegrajske gospoščine, da bo ustanovila v Motniku redno ljudsko šolo. Ker je Gornji grad patron cerkve, bo tudi patron šole. Zato naj izjavi, kako bo kril stroške za zidavo šolskega poslopja. Upravitelj je prosil ljubljanskega škofa za navodila, češ da so bili patronati na Štajerskem odpravljeni že

l. 1864. Škof je sicer odgovoril, da po zakonu iz l. 1863. ni več patron Motnika, vendar je pozneje obljubil prispevek 4 fl 39 kr.[261] Tudi motniška občina je prispevala 8 fl 39 kr.[262]

Po smrti učitelja Sajevica je župnik Golob odklonil vse prosilce za mesto zasilnega učitelja. Nagovarjal je namreč župljane, naj si omislijo redno šolo s pravim učiteljem in šolskim poslopjem,[263] kot so jo imele takrat že skoraj vse sosodne župnije: Vransko (od l. 1806.), Čemšenik (od l. 1800.), Št. Gotard (od l. 1872.), Zgornji Tuhinj (od l. 1857.) in Šmartno v Tuhinju (od l. 1857.).[264] Za šolo je pridobil tudi župljane iz občine Sv. Jeronima, ki so izjavili, da raje pošiljajo otroke v Motnik kakor na oddaljeno Vransko. Na župnikovo prošnjo je deželni šolski svet dovolil enorazrednico in odredil za 26. junij l. 1888. v Motniku posvetovanje, da se določi šolski okoliš, stavbišče za poslopje in da se porazdele izdatki med obe všolani občini. Na tem sestanku, ki so se ga udeležili tudi predstavniki oblasti, so sklenili, da se gornjemotniška katastralna občina (t. j. zaselki: Bela, Brezovica, Koprivnica, Srobotno, Vrh in Zajasovnik) všola v Motnik. Za šolske prostore in stanovanje učitelja se najame in preuredi prvo nadstropje hiše tržana Franca Graheka (p. d. pri Matevžku).[265]

Deželni šolski svet je 20. oktobra l. 1888. postavil Ulrika Konjarja za prvega kvalificiranega učitelja. Ta je pričel redni pouk šele 2. januarja l. 1889., ker je poprej razsajala davica, da je umrlo več otrok. Po potresu l. 1895. so šolo preselili v cerkveno mežnarijo,[266] l. 1940. pa od tod v novo šolsko poslopje. Enorazrednica se je v šolskem letu 1925.—1926. razvila v dvorazrednico, kar je še danes.

Šolski obisk:[267]

Leto	Vsakdanja šola			Ponavljalna šola			Skupaj		
	dečkov	deklic	skupaj	dečkov	deklic	skupaj	dečkov	deklic	skupaj
1889	—	—	68	—	—	—	—	—	68
1891	—	—	91	—	—	—	—	—	91
1900	57	40	97	9	10	19	66	50	116
1910	42	46	88	4	13	17	46	59	105
1920	50	44	94	6	9	15	56	53	109
1930	40	60	102	2	7	9	44	67	111
1939	50	54	104	—	—	—	50	54	104

Veliko zaslug za motniško šolstvo ima šolski upravitelj Ulrik Konjar, po rodu iz Smlednika, ki je tu služboval 37 let do svoje upokojitve l. 1925. Ob 60 letnici rojstva je bil imenovan za častnega trškega občana. Umrl je l. 1936. v Motniku; tu je tudi pokopan.

Početki trškega društvenega življenja segajo v l. 1900., ko je bilo ustanovljeno gasilsko društvo. L. 1903. je pričela delovati podružnica

kranjske kmetijske družbe, l. 1908. pa hranilnica in posojilnica, ki je s cenenimi posojili rešila mnogo domačinov gospodarskega propada. Leta 1910. sta Motnik in Špitalič dobila skupno živinorejsko zadrugo. Tega leta je bilo ustanovljeno v trgu tudi Slovensko katoliško prosvetno društvo s pevskim in dramatskim odsekom ter knjižnico; l. 1926. si je zgradilo svoj prosvetni dom. Sokolsko društvo datira od l. 1931.[268]

Gašper Križnik

Za proučevanje preteklosti si je stekel največ zaslug l. 1848. rojeni Gašper Križnik, po poklicu čevljar in pozneje trgovec. Kot samouk je z veliko ljubeznijo izpisoval stare motniške listine, od katerih so danes žal mnoge že izgubljene. Zbiral je tudi narodno blago in zapisoval ustno izročilo, ki se nanaša na zgodovino in običaje trga in okolice. Na njegovem grobu v Motniku stoji spomenik z napisom: »Tu počiva Gašper Križnik, roj. 4. I. 1848., umrl 26. XI. 1904. kot trgovec in vrli podpisatelj slovenske književnosti.«

Bogato zbirko narodnega blaga je Križnik objavil v različnih letnikih Koroških bukvic, Ljubljanskega zvona in Doma in sveta. Glavne zapiske je priobčil v naslednjih znanstvenih revijah in časopisih:

1. V Kukuljevićevem Arkivu za poviestnicu jugoslavensku (uredil Ivan Kukuljević Sakcinski, XI, Zagreb 1872, 244—253) »Odgovor na pitanje družtvu za jugoslavensku poviestnicu i starine«; spis ima poglavja: Navade v Motniku, Prirodopis, O grašini, O polžu, O vojaški prostosti, O cerkvah, O junaku v motniškem gradu in Letopis motniškega trga. Prav tam (XII, Zagreb 1875, 142—149) »Odgovor na družtvena pitanja«, kjer piše o starih verah in pregovorih, o etimologiji vasi v motniški okolici in o zvonovih.

2. V Slavjanu (časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i prosvětljene II, Celovec 1874., 11, 78—80): »Odgovor na slovstvena pitanja Slavjana«; spis vsebuje narodne običaje v Motniku.

3. V Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena (V, Zagreb 1900, 148—155): »Iz Motnika u Kraňskoj« (obširen opis topografije, gospodarstva in jezika). V VII. letniku (Zagreb 1902, 389—393): »Običaji u Motniku u Kraňskoj«, v VIII. letniku (Zagreb 1903, 136—139): »Motnik u Kraňskoj«; tu je na str. 136. Križnikova slika iz l. 1876. in kratek življenjepis od dr. D. Boranića.

4. V Letopisu Matice Slovenske (1881, Ljubljana 1882, 200—201): »Donesek k zgodovini slovenskega knjigoznanstva«.

5. V Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmih (izd. Slovenska Matica) je več Križnikovih pesmi: v I. zvezku (1895—98) 8, v II. (1900—03) 21 in v III. (1904—07) 22 pesmi.

6. V Bleiweisovih Novicah so njegovi kratki dopisi: »Iz Motnika, letina, vreme, rudarstvo« (1869, št. 25), »Motnik« (1879, št. 39), »Iz Motnika, Nekaj v pojasnilo tukajšnjih starin« (1879, št. 49) in »Motnik« (1881, št. 21).

7. V Drobtincah (1887, 289—292) so izšle 4 njegove pesmi in 4 pripovedke.

8. Pod psevdonimom »Podšavniški« je v samozaložbi izdal v domačem narečju »Slovenske pripovedke iz Motnika« (Celovec 1874, 8°, 16 str.). Knjižica vsebuje 8 pripovedk.

Profesorju J. Baudouinu de Courtenay je pošiljal gradivo za njegove dialektološke studije, V. Bogišiću pa za Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slavena. Med muzejskimi arhivalijami (v MuALj Fasc. Motnik) je ohranjena Križnikova korespondenca z zgodovinarjem Fr. Šumijem, kateremu je pošiljal svoje zapiske in listine in dobival od njega navodila pri zbiranju zgodovinskega gradiva. V pismih se opravičuje, da ni »vešč zgodovinar, a ima veselje«.

Viri

I. Arhivalije

1. Motnik: A. Trški arhiv: a) 10 orig. pgt. sejmskih privilegijev z visečimi okroglimi pečati v škatlah (dva sta izgubljena), b) 186 orig. in 170 prep. listin, ki sem jih uredil s kratkimi regesti po vsebini in deloma kronološko, c) Vermercht die schazung der burger so ligunder guetter in margkht Moettnich vnd in der selben purgfridt gelegen 1542., č) Vrbarivm von dem landesfürstlichen Markt Mötnigg 1782., d) Protocoll dess landsfürstl. Markt Möttnigg von 1763. bis 1785., e) Dienst Bothen Rath und Straf Prothokoll bei dem landesfürstlichen Markt Möttnig 1794. (1828.)—1887.: omislili so si ga l. 1794., z vpisovanjem so pa začeli l. 1828., f) arh. gospodarskega odbora trš. korporacije: zapisniki občnih zborov in sej trš. korporacije, številne novejše listine.

B. Gospodarski (graščinski) arhiv: listine in knjige od druge polovice 18. stoletja dalje.

C. Občinski arhiv: mape in parcelni zapisnik katastrske obč. Motnik iz l. 1869.

Č. Župnijski arhiv: a) Matične (r., mrl. in por.) knjige segajo do l. 1770. nazaj, b) Status animarum sega do l. 1818. nazaj, c) Vrbarivm vicarialis ecclesiae S. Georgii in Möttnig, quod fidelissime ex antiquo vrbario per Me Georgium Krischner modernum loci vicarium transpositum ac in ordinem priore meliorem digestum est. A. Dom. 1752., č) Vrbarium eines Pfarrers zu Möttnik, gleichwie der Innhalt desselben durch 154 Jahr bewahrt verblieben und solcher aus dem Stock-Vrbario zu Oberburg ganz getreulich aussgezogen worden durch mich Gorgen Krischner der Zeit Seelsorgern allda, anno 1754., d) Urbarium vicariatus Möttnic. 1751., e) Vrbarium S. Mariae Magdalenae ab incendio Möttnic. die 4. junii 1721. apud Mathiam Ribitsch ex orto renovatum, f) Collectur in dem Markt Möttnig 1820.—1853.

2. Ljubljana: A. Vicedomski arhiv v arh. Narodnega muzeja: I./55. No XIV. Mötnicker Ambt, Commision wegen derer im Ambt Möttnikh sich erzeugenden widerstänstigen Unterthanen.

B. Stanovski arhiv v arh. Narodnega muzeja.

C. Gubernijski arhiv v Narodnem muzeju.

Č. Muzejski arhiv v Narodnem muzeju: Fasc. Motnik; orig., prep. in regesti list.

D. Škofijski arhiv v škofijskem dvorcu: a) 2 orig. pgt. listini ustanovitve in potrditve beneficija l. 1360. ter list. 1742., b) Fasc. Motnik: Vrbarium eines vicary zu Mötnick, filials auf Frantz 1612., Vermerkt die Collectur 1609., mnogi birni seznami in številne list., c) Fasc. Motnik Ggrad (številne list., ki so bile do l. 1937. v Gornjem gradu), č) letni protokoli od l. 1631.—1848. (št. 1—174), d) Hrenov dnevnik II (prep.), e) Matrikule, f) Pokornovi zapiski.

E. Kapiteljski arhiv v škofijskem dvorcu.

F. Katastrski mapni arhiv pri finančnem ravnateljstvu (francisc. kataster 1825.—1827.), orig. mape in pripadajoči parcelni zapisniki Motnika in občin po Tuhinjski dolini ter v soseščini.

G. **Rudarske knjige** pri Okrožnem sodišču.

H. **Rudniške knjige** pri Rudarskem glavarstvu.

I. **Gradivo** pok. dekana Koblarja v univerzitetni knjižnici.

3. Gradec: **A. Landesarchiv:** a) Neu reformiert urbar für das ambt Möttnickh 1601. Cilli. No. 57, sign.: Fasc. 46 No 117, b) Gültbände, Bd. 32 (1745.—59.) 257, c) Urkunden (orig. in prep.), č) Urkunden und Regesten.

B. Landes Regierungsarchiv: a) Motniker markts vrbar steur register der neunvndvierzigisten jars (1549.), sing.: Fasc. 107/2 Akten No 6/1, b) Vermerckht die particular beschreibung des marckhts Mötnickh, wie uill yeder dient durch mich Hannsen Hallenberger, phandt inhaber beruerts marckhts, auf der fürst. durchl. gnedigiste verordnung beschechen, Motnik 1. okt. 1568., sing.: Fasc. 107 Akten No 6/1, c) Particular vrbarl marckht Motnickhs gründt vnnd hofzins von iren hofstetten vnnd pawgrüntlein, so durch die verordennten comissari den funfundzwainczigisten octobris des 74 (1574.) jars beschriben, s prilogami, sing.: Fasc. 107/2 Akten No 6/1, č) Priloge k ojstriškemu urbarju (Akten 1585.—1588.), sign.: Fasc. 94/1 urb. 25/5, d) Prep. urb. 1601., sign.: Fasc. 107 No 6/2, e) Relation vber das ambt Möttnickh, list. 5. nov. 1601. z 8 prilogami, sign.: Fasc. 107 No 6/1, f) Urkunden (orig. in prep.), g) Hofschatzgewölbbücher, Regesten 1332.—1533., h) Copeien (Gutachten, Expeditum — Expedita, Registraturs Haubt Refert) od l. 1626.—1760., i) Hofkammer (HK od 1569.—1772., R. u. K. od 1775.—1785., Gub. Fasc. 12.).

4. Drugod: Župnijski arhivi v Špitaliču, na Vranskem, v Braslovčah, v Št. Gotardu, v Št. Ožbaltu, na Češnjicah, v Zgornjem Tuhinju in v Šmartnu v Tuhinju.

II. Natisnjeni viri

Jaksch v. A., Monumenta historica ducatus Carinthiae IV., Klagenfurt 1906.

Koblar A.., Regesti listin farnega arhiva v Kamniku, IMK VI (1896).

Koblar A., Drobtinice iz furlanskih arhivov, IMK II (1892).

Kos Fr., Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV—V (1101.—1246.), 1915.—1928.

Regesten aus den Schatzgewölbbüchern des k. k. Statthalterei Archives in Graz, von Göth Georg, MHK XX (1865).

Schumi Fr.: Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain I—II (1882.—1884.).

Zahn J., Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III, Graz 1903.

III. Rokopisne kronike

1. V motniškem župnijskem arhivu: a) Memorabilienbuch der Pfarre, Pfarrkirche S. Georgii in Möttnig und der Kapelle S. Maria Magdalena daselbst, spisal župnik Žust l. 1859., zapiski segajo do l. 1795. nazaj, b) Kronika fare Motnik, spisal župnik Plahutnik v l. 1910.—1914.

2. Drugod: župne kronike v župnijskem arhivu v Špitaliču, na Vranskem, v Braslovčah in v Št. Gotardu.

Opombe

Kratice po SBL.
arh.: arhiv, arhivalije.
BK: Blätter aus Krain.
Carn.: Carniola.
Cop.: Copeien, odd. v LRAG.
ČZN: Časopis za zgodovino in narodopisje.
Dimitz: Geschichte Krains.
DS: Dom in svet.
fasc.: fascikel.
francisc. kataster: katastrski mapni arhiv pri finančnem ravnateljstvu v Lj.
Ggrad: Gornji grad.
gld: goldinar.
GMDS: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo.
Gruden: Zgodovina slovenskega naroda.
GV: Geografski vestnik.
GubALj: gubernijski arh. v MuALj.
Hauptmann, Erläuterungen: Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer I/4. Krain, Die Landgerichtskarte, Wien 1929.
HK: Hofkammer, odd. v LRAG.
IB: Illyrisches Blatt.
IMK: Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.
J: Jutro.
KapALj: kapiteljski arh. v Lj.
KDM: Koledar družbe Mohorjeve.
Konšek, BK I (1857): Der Markt Mötnik und seine Umgebung (Geologische Excurse), BK (1857).
Konšek, MHK XI (1856): Der Markt Mötnik in Krain, MHK XI (1856).
Kos, Gradivo: Kos Fr., Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV—V (1101.—1246.) 1915.—28.
Križnik, Kukuljevićev Arkiv: Odgovor na pitanja družtvu za jugoslavensku povjestnicu i starine, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku XI—XII, uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1872.—75.
LAG: Steiermärkisches Landesarchiv v Gradcu.
list.: listina (-e).
Lj.: Ljubljana.
LMS: Letopis Matice Slovenske.
LRAG: Landesregierungsarchiv v Gradcu.
LW: Laibacher Wochenblatt.
LZ: Ljubljanski zvon.
Mal: Zgodovina slovenskega naroda.
Mell, Grundriss: Grundriss der Verfassungs- u. Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark V/1 1929.
Mell, Entwicklung Krains: Die histor. und territoriale Entwicklung Krains von X.—XIII. Jahrh., Graz 1888.
Mell - Pirchegger, Steier. Gerichtsbeschr.: Steierische Gerichtsbeschreibung als Quellen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, Graz 1914.
MHK: Mitteilungen des histor. Vereines für Krain.
MHSt: Mitteilungen des histor. Vereines für Steiermark.
MIÖG: Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung.
MMK: Mitteilungen des Musealvereines für Krain.
mrl. knj.: mrliška knjiga.
MuALj: muzejski arh. v Lj.
N: Bleiweisove Novice.
obč.: občina (občinski).
o. d.: omenjeno delo.
odd.: oddelek.

op.: opomba.
orig.: originalen (izviren).
Orožen, Frasslau (Stift Oberburg i dr.): Das Bisthum und die Diözese Lavant II—IV.
p. d.: po domače (vulgo).
pgt: pergament(-en).
Pirchegger, Abriss: Abriss der steierischen Landesgeschichte, Wien 1925.
Pirchegger, Erläuterungen: Erläuterungen zum Historischen Atlas der österr. Alpenländer I, Die Landesgerichtskarte Steiermark 1927.
Pirchegger, Gesch. Steier.: Geschichte der Steiermark 1931.
Pirchegger, Städte u. Märkte: Beiträge zu einer geschichtlichen Statistik der steierischen Städte u. Märkte (Sieger Festschrift) 1924
Polec, Ilirija: Kraljestvo Ilirija , Lj. 1925.
por. knj.: poročna knjiga.
prep.: prepis (kopija).
prim.: primerjaj.
r.: rojen (rodil).
reg.: regesti.
r. k.: rojstna knjiga.
rkp.: rokopis.
S: Slovenec.
Sidaritsch, Steier. Städte u. Märkte: Die steierischen Städte u. Märkte in vergleichend-geographischer Darstellung (Sieger Festschrift) 1924.
sign.: signatura.
sl.: sledeče.
ŠtanALj: stanovski arh. v MuALj.
Schiviz: Der Adel in den Matriken von Krain.
ŠkALj: škofijski arh. v Lj.
Schumi, Archiv: Archiv für Heimatkunde I—II (1882.—1887.).
Schumi, KUB: Urkunden u. Regestenbuch des Herzogthumes Krain I—II.
u.: umrl.
urb.: urbar.
ust.: ustanovljen (-a).
UT: Učiteljski tovariš.
TršAM: trški arh. v Motniku.
Trš. delovodnik: Protocoll dess landsfürstl. Markt Möttnigg von 1763. bis 1785. v TršAM.
Trš. protokol: Dienst Bothen Rath und Straf Prothokoll bei dem landesfürstlichen Markt Möttnig, 1828. bis inclusive 1887. v TršAM.
Valvasor: Ehre des Herzogtums Krain.
VBV: Voditelj v bogoslovnih vedah.
VicALj: vicedomski arh. v MuALj.
Vrhovec, Ljublj. meščani: Ljubljanski meščani v minulih stoletjih, Lj. 1886.
Vrhovec, Francozi, IMK XIX: K poglavju: »Francozi v Črnem grabnu«, IMK XIX (1909).
Zahn, StUB: Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark III, Graz 1903.
Zap.: zapisniki vizitacij (odd. v ŠkALj).
ZgMA: zgornjemotniški arh. v Motniku.
ZMS: Zbornik Matice Slovenske.
ZHVSt: Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark.
Zwitter: Starejša kranjska mesta in meščanstvo, Lj. 1929.
ZZR: Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Lj.
ŽAM: župnijski arh. v Motniku.
ŽiS: Življenje in svet.
Žontar, Kranj: Zgodovina mesta Kranja, Lj. 1939.

Zemljepisni pogoji (7—10)

[1] Ilešič Sv., Kmetska naselja na vzhodnem Gorenjskem, GV IX (1933) 11; Izvedeniško poročilo o vrednosti premogovnika Bela-Motnik v Motniku (pri Okrožnem sodišču v Celju). — [2] Valvasor II 157. — [3] ŽAM rkp. — [4] Ilešič Sv., o. d. 68—9. — [5] Rebro je v 19. stol. pripadlo špitalski občini. — [6] Zaselek ima ime po kmetu Srobotniku; ta se je sem priselil iz Čemšenika in kupil kmetijo, ki je bila neobljudena, odkar je snežni plaz zasul prejšnjega kmeta (Križnik, Kukuljevićev Arkiv XII 1875 148). — [7] Zaselek je nadaljevanje kranjskega Zajasovnika in šteje 5 domov. — [8] Križnik, Iz Motnika u Kraňskoj, Zbornik za narodni život i običaje V (1900) 148.

Od začetkov do 16. stoletja

1. Prazgodovinska in rimska doba (11)

[9] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 248 in XII (1875) 78—80; Müllner Alf., Die »Gradišča« in Krain, Argo I (1892) 7—9. — [10] MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju; v tem fasc. so tudi list. iz TršAM. — [11] Valvasor XI 424. — [12] Kos Fr., Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev, LMS 1897 7—11. — [13] Šumi Fr., Motniški rimski kamen »Savo fluvio«, N 1880 št. 6; isti, Špitalski kamen in še kaj drugega, N 1879 št. 40; Križnik, Iz Motnika, N 1879 št. 49. — [14] Mommsen Th., Corpus inscriptionum latinarum, vol. III/2 5114. — [15] Muchar Alb., Geschichte des Herzogthums Steiermark I (1844) 403; Schmutz C., Historisch-topographisches Lexikon von Steiermark II (1822) 574. — [16] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XII (1875) 148; isti, N 1879 št. 49.

2. Slovenska naselitev (12—14)

[17] Kos M., Zgodovina Slovencev, Lj. 1933 40. — [18] Štrekelj K., Prispevki k poznavanju slovenskih krajevnih imen po nemškem Štajerju I., ČZN I (1904) 72, 76. — [19] Sidaritsch, Steier. Städte u. Märkte 170. — [20] Levec-Luschin, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502./03., MMK XVIII (1905) 40. — [21] Orožen, Frasslau 80 sl.; Zahn J., Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter 1893. — [22] Müllner Alf., Die Zukunft der Stadt Laibach, Argo IV (1895) 74—5. — [23] Sidaritsch, o. d. 171; Ilešič Sv., Kmetska naselja na vzhodnem Gorenjskem, GV IX (1933) 11—19. — [24] Sidaritsch, o. d. 171, 176. — [25] Francisc. kataster, katastrska mapa Motnika; Sidaritsch: Steier. Städte u. Märkte 173, 176—7. — [26] Francisc. kataster, katastrske mape občin: Zgornjega Motnika, Špitaliča, Trojan, Češnjic, Tuhinja, Šmartna v Tuhinju, Hruševke, Lok in dr. — [27] Ilešič, o. d. 32. — [28] Francisc. kataster, katastrska mapa Motnika; 1 oral = 1600 sežnjev = 57 a 65 m^2, 1 seženj = 3.60 m^2. — [29] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117.

3. Prvi zemljiški gospodje (14—16)

[30] Od prvotne zelo obsežne savinjske krajine se je v 13. stoletju odcepila slovenska krajina t. j. Dolenjska. Odslej je savinjska krajina obsegala porečje Savinje in ozemlje med Savo in Sotlo. Proti Kranjski je bila meja Sava, od Trbovelj dalje pa gorsko razvodje med Savo in Savinjo, nato Menina nad Motnikom, Kamniške planine in Raduha (po M. Kosovi Zgodovini Slovencev 107 sl.). — [31] Hauptmann, Erläuterungen 393; naziv »Grafschaft Möttnig« je pri Milkowiczu (Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte Krains, MMK II 1898 sl.) gotovo zmoten zaradi sličnosti z »Grafschaft Möttling« — Metlika. — [32] Hauptmann, o. d. 392—3; Žontar, Kranj 17. — [33] LAG list. sign. No 66 b; Schumi, KUB I 87 št. 77; Kos, Gradivo IV 46, 77; Orožen, Frasslau 79—80; Mell, Entwicklung Krains 58. — [34] Schumi, KUB II 58—59 št. 76; Kos, Gradivo V 499; Zahn, StUB 71—2; Hitzingerjev reg. v MHK XX (1865) 110. — [35] LAG prep. list. 16. dec. 1306. (sign. No 1698 b) in Orožen, Stift Oberburg 81; LAG orig. pgt. list. 15. dec. 1307. (sign. No 1711); list. sta v besedilu popolnoma enaki. — [36] LAG orig. pgt. list. 24. apr 1329. (sign. No 1979 d) in Orožen, Stift Oberburg 106. — [37] LAG orig. pgt. list. 28. apr. 1389. z okroglim pečatom gornjegrajske opatije (sign. No 3666) in Orožen, Stift Oberburg 153. — [38] Orožen, Stift Oberburg 119. — [39] LAG regesti list. 8. febr. 1306., 2. jun. 1306., 12. marca 1312., 13. marca 1312. in 17. febr. 1318.; Orožen, Stift Oberburg 39, 78, 133, 159, 161. — [40] Žontar, Kranj 21—22. — [41] Stegenšek Avg., O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja, ČZN VII (1910) 10 sl. — [42] Schumi, KUB II 221 št. 285. — [43] Parapat J., Doneski k zgodovini kranjskih

mest III Kamnik, LMS (1876) 127. — [44] Orožen J., Zgodovina Celja II (1927) 42. — [45] LAG prep. list. 19. maja 1320. (sign. No 1872), 25. marca 1329. (sign. No 1978 b) in 31. maja 1330.; MuALj orig. list. 4. jul. 1330. — [46] LAG orig. pgt. list. 4. sept. 1415. (sign. 39 m). — [47] LAG list. 8. avg. 1418. (sign. 4703). — [48] Chmel J., Geschichte Kaiser Friedrichs IV und seines Sohnes Maximilian I. (1840) I 498; vsi ti zaselki so v katastrski obč. Zg. Motnik, le Lemovce so v obč. Trojane. Planina je verjetno Farovška planina (v vasi Beli), kjer je danes kmetija Slopnik. — [49] Öde ali Wüste je pustota, neobdelano ali opuščeno zemljišče (Kelemina J., Pravne starine slovenske v filološki luči, GMDS XIV 1933 1—4 80). — [50] Starzer A., Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421.—1546. (1903) 150—3.

4. Začetki gradu in gospodje Motniški (17—19)

[51] Stelè Fr., Umetnostni spomeniki Slovenije I., Politični okraj Kamnik (1922.—1929.) 268—9. — [52] Valvasor XI 424. — [53] TršAM list. 27. marca 1688. — [54] TršAM urb. 1782.: von dem Garten, wo die Badtstube vorhin gestanden, Aker na jeserich, aker jeseri. — [55] LAG orig. pgt. list. 4. okt. 1340. (sign. 2172). — [56] Chmel J., Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian I. (1840) I 498. — [57] LRAG prep. list. 14. jul. 1564. v Fasc. 107 No 6/1. — [58] LRAG prep. list. 24. sept. 1592. v Fasc. 107 No 6/1. — [59] LRAG list. 5. nov. 1601. v Fasc. 107 Akten No 6/1. — [60] TršAM list. 14. jun. 1620.; vas Zg. Motnik se pa omenja že l. 1415.: LRAG list. 4. sept. 1415. (sign. 39 m). — [61] TršAM list. 3. avg. 1627. — [62] TršAM list. ok. 1680.—90. — [63] Žontar, Kranj, 17—18. — [64] Valvasor XI 424. — [65] LAG orig. pgt. list. 1247. (sign. 619) s tremi visečimi pečati; Schumi, KUB II 115 št. 148; Zahn, StUB III 71—72; Orožen, Stift Oberburg 30; Valvasor XI 424; ob navzočnosti njegovi in ostalih prič se je Herman pl. Plumenstein iz okraja Sazburga zavezal, da bo dajal Marijinemu oltarju v Gornjem gradu desetino od posestva sv. Lavrencija v Šeščah (podružnica Št. Pavla pri Preboldu); to posestvo je dobil v fevd od gornjegrajskega samostana. — [66] LAG prep. list. 3. okt. 1287. (sign. 1305 b). — [67] LAG prep. list. 4. avg. 1303. (sign. 1653); Schumi, Archiv II 263. — [68] Skupno s plemenitniki iz Lok, Vranje peči, Črnela, Kamnika in Mekinj je pečatil prodajno listino, s katero je Viljem Mekinjski prodal mekinjskemu samostanu kmetijo v Podgorju pri Kamniku (datze Podiwuer): LAG prep. list. 21. nov. 1305. (sign. 1682 a). — [69] Ta je prodal Faslinu pl. Suenenstainu desetinsko kmetijo oglejskega fevda v župniji Polzeli (Inhelstain): LAG orig. pgt. list. 21. jun. 1311. (sign. 1751); Orožen, Stift Oberburg 88. — [70] LAG prep. list. 19. maja 1320. (sign. 1872.). — [71] S to listino je Elizabeta Mekinjska zapustila hčeri Neži poleg drugega tudi kmetijo v Srednji vasi (Mitterdorf) v Tuhinjski dolini, hčeri brata Ulrika z Vranje peči pa kmetijo pod gozdom v Podhruški (vor dem wald wnder dem Pirpawn). Listino sta podpisala tudi Sigfrid Limbarski in Hertl Mengeški: MuALj orig. pgt. list. 4. jul. 1330. s tremi visečimi pečati. — [72] LAG orig. pgt. list. 2. okt. 1338. (sign. 2127). — [73] LAG orig. pgt. list. 4. okt. 1340. (sign. 2172); Orožen, Stift Oberburg 119. — [74] LAG prep. list. 29. jul. 1341. (sign. 2191 b). Listino je podpisala cela vrsta plemenitnikov: Herdeg Ptujski, ljubljanski župnik Janez iz Nove cerkve, Vulfing iz Ormoža, Ringel iz Kozjega, Friderik Mengeški, Albert iz Vitanj, Oertel Lindeški in dr. — [75] ŠkALj orig. pgt. list. 10. apr. 1360. — [76] MuALj reg. list. 19. marca 1484.: ljubljanski mestni sodnik Gašper Krabath je takrat potrdil inserirano listino mestnega sodnika Joergla z dne 6. jul. 1403., ko je bila priznana bratovščini cerkve sv. Janeza (t. j. v Trnovem) lastninska pravica do njive, ki leži pred Ljubljano med njivami nemškega viteškega reda in njivami Mertla Motniškega. — [77] LAG prep. list. 3. jan. 1351. (sign. 2417 f). — [78] Valvasor XI 424; Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 249.

5. Trške svoboščine (19—24)

[79] Ustanovni trški privilegij je še danes ohranjen (glej prilogo št. 2) — [80] Isto imamo prvotno pri trgih Gornjem gradu in Ljubnem (Baš Fr., Doneski k zgodovini Gornjegrajskega, ČZN XXX 1938 70). — [81] LRAG davčni predpis 25. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1 in LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117. — [82] TršAM orig. pgt. list. 22. nov. 1571. — [83] Zwitter 28 sl., 36. — [84] Pirchegger, Abriss 43 sl. — [85] Pirchegger, Gesch. Steier. 221 in Mell, Grundriss 267. — [86] TršAM cenilni seznam trških posestev 1542. Uradni nazivi za Motnik do konca 16. stoletja so naslednji: die bürger zu Mettnickh, die von Möttnigkh, ambt Mettnigg, ambt vnd markt Möttnig, markt Möttnigkh, N. richter vnnd rath zu Mehenikh, N. richter rath vnd gemainde Mettnikh, N. richter vnnd rath des markts zu Metnikh, N. richter vnd gemain des markts Möttnig, N. richter vnd rath des gemains markhts Möttnikh, N. richter vnnd rath vnnd gannz gemain des markhts Mottniegkh, N. richter vnd rath sambt der ganzen gemein des markhts Metnikh daselbst, N. richter und bürgerschaft des markhts Mettnickh, N. richter rath vnd ganze gemain burgerschaft des markhtts Mottnikh, N. richter rath vnd ganze gemain burgerschafft des armen märgktl Mötnigkh. — [87] LRAG davčni predpis 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [88] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117. — [89] Kakor op. 87. — [90] Kamniško deželsko sodišče je imelo svoj sedež na Starem gradu, od 17. stoletja pa na Križu pri Kamniku. — [91] Mell-Pirchegger, Steier. Gerichtsbeschr. 489 sl. — [92] Pirchegger, Abriss 44; isti, Gesch. Steier. 224, 76—7. — [93] Kakor op. 87. — [94] Kakor op. 87. — [95] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117. — [96] TršAM list. 20. apr. 1769. — [97] Pirchegger, Gesch. Steier. 111. -- [98] Kakor op. 95. — [99] Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer, I. Abteilung, Die Landgerichtskarte, Lieferung 3, Wien 1921, Bl. 32 Cilli (Eduard Richter); Mell-Pirchegger, Steier. Gerichtsbeschr. 410/11; Hauptmann, Erläuterungen 457; Pirchegger, Erläuterungen 290. — [100] Milkowicz W. (Beiträge zur Rechts- und Verwaltungsgeschichte Krains, MMK II 1889 6 sl., 39—40) datira ta urbar pred 1400. — [101] Sedež ojstriškega privilegiranega sodišča je bil do začetka 19. stol. v gradu, ki so ga postavili Schrattenbachi ok. l. 1600. pod staro Ojstrico (Štrekljeva M., Grad Ojstrica v Savinjski dolini, ČZN XIV 1918 76—87; Hausmann Fr., Südsteiermark, Ein Gedenkbuch 1925 90 sl.). — [102] LRAG ojstriški urb. 25/5 v Fasc. 94/1, list. 6. maja 1585. s prilogami: list. 12. maja 1585., 23. maja 1585. in 25. maja 1585.; Historischer Atlas... kakor op. 99. — [103] Mell-Pirchegger, Steier. Gerichtsbeschr. 410—411; Historischer Atlas... kakor op. 99. — [104] Hauptmann, Erläuterungen 453. — [105] TršAM številne list. — [106] TršAM list. ok. 1603. — [107] Schmutz C., Historisch-topographisches Lexikon von Steiermarkt II (1822), v prilogi. — [108] LRAG davčni predpis 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [109] Konšek (MHK XI 1856 69 sl.) navaja, da je odtisnil grb s trškega pečata iz l. 1589. Po Križniku (Kukuljevićev Arkiv XI 1872 249) je imel pečat letnico 1529., kar bo najbrž tiskovna napaka. — [110] Konšek, BK I (1857) št. 7; Orožen J., Zgodovina Celja II (1927) 139; Orožen Ign., Celska kronika, 1854; Andrejčkov Jože, Vitovec pri Trojanah, KDM 1867 13—16. — [111] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 247—249. — [112] Pirchegger, Abriss 44. — [113] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 246. — [114] Dimitz 279; Gruden 339; župna kronika v Braslovčah. — [115] Levec Fr., Die Einfälle der Türken in Krain und Istrien, Jahresberichte der k. k. Staats-Realschule in Laibach 1891 1—58; Gruden 365; Križnik, Iz Motnika u Krańskoj, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena V (1900) 150.

6. Gospodarsko življenje (24—29)

[116] Hauptmann, Erläuterungen 393. — [117] Kamnik je prinesla l. 1229. Neža, hčerka Otona Meranskega, zadnjemu Babenberžanu Frideriku II. Bojevitemu (u. 1246.) kot doto. — [118] Zwitter 7 sl.; Gruden 181 sl.; Baumgartner E., Kovnici Slovenj Gradec in

Kamnik v dobi Andechs-Merancev, ČZN XVIII (1933) 1. — [119] Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502./03., MMK XVIII (1905) 39—41; Križnik (Kukuljevićev Arkiv XI 1872 252) navaja, da je bilo na tovorni poti od Kamnika do Motnika do 18. stol. 500 prelazov (prehodov čez plotove), po ustnem izročilu jih je bilo 72. — [120] Zwitter 7. — [121] Orožen (Frasslau 97) izvaja besedo od loka = die Au, kar ni verjetno. — [122] Travner-Baumgartner, Naši srednjeveški novci, ČZN XXV (1930) 146—181. — [123] Kos, Gradivo V 253; Schumi, KUB II 38 št. 52. — [124] To so špitalske Češnjice v motniški obč. in ne Češnjice nad Blagovico (Kos, Gradivo V 507). Ta vas se je sicer v novejšem času nemško imenovala Kerschdorf in ne Kerstetten, kot je v tej listini, vendar se je še v francisc. katastru uporabljalo le ime Kerstetten. — [125] Schumi, KUB II 52 št. 66; Kos, Gradivo IV 507; Zwitter 7—8. — [126] Kos, Gradivo V 386; Schumi, KUB II 90 št. 117 in 90 št. 121; Jaksch v. A., Monumenta hist. duc. Carinthiae IV 174. — [127] Schumi, KUB II 141 št. 179; Valvasor XI 408. — [128] Kovač K., Ein Zehentverzeichnis aus der Diözese Aquileja v. J. 1296., MIÖG XXX (1909) 1. — [129] Valvasor I 408. — [130] Ljudski naziv za kraj je Špital (špitalski)! — [131] Baš Fr., Doneski k zgodovini Gornjegrajskega, ČZN XXX (1938) 10; Costa H., Reiseerinnerungen aus Krain 1848 234. — [132] Po Šumiju je vodila pot iz Špitaliča »čez hrib« v Savinjsko dolino (Špitalski tabor in še kaj drugega, N 1879 št. 40), po Dimitzu pa je držala tovorna pot iz Tuhinjske doline »čez Špitalske Alpe v Savinjsko dolino« (Dimitz 1625). — [133] Zwitter 53 sl. — [134] Za razmere na Kranjskem gl. Zwitter 50—52; Žontar, Kranj 99. — [135] TršAM orig. pgt. privilegij 26. marca 1423. — [136] V TršAM je ohranjenih 6 orig. pgt. privilegijskih listin, 4 so se izgubile. — [137] TršAM privilegij 14. dec. 1536. in 22. nov. 1571. — [138] Konšek, MHK XI (1856) 69. — [139] TršAM orig. privilegij 22. nov. 1571. (glej prilogo št. 4); LRAG prepis privilegija kot priloga k list. 28. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [140] TršAM list. 6. marca 1570. — [141] TršAM orig. pgt. privilegij 19. maja 1572. — [142] Vse listine so pred l. 1640. zgorele. Dragoceno gradivo za zgodovino motniškega usnjarstva je hranil »usnjarski arhiv« ali »usnjarska pismohramba«, ki se je pa žal pred 40—50 leti obenem z zadružno skrinjo izgubila. Ohranjeni so le kratki Križnikovi izvlečki nekaterih listin (Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI 1872 250—252). — [143] Križnik, o. d. 250; isti, Iz Motnika, N 1881 št. 21: Ta privilegij je l. 1881. hranil usnjar in poštar Sajevic; danes ga ni nikjer. — [144] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252. — [145] Pečat hrani usnjarski mojster Zdravko Hribovšek v Motniku. — [146] Žontar, Kranj 96. — [147] Križnik, o. d. 250—252. — [148] Križnik, o. d. 247. — [149] Andrejčkov Jože, Spisi II, Novo mesto 1885. (Narodna biblioteka). — [150] Müllner Alf., Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts 1909 196 in Križnik, Iz Motnika, N 1881 št. 21. — [151] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117. — [152] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 244—253 in ustno izročilo.

Od 16. stoletja do francoske zasedbe

1. Cerkveno življenje (30—36)

[1] Gruden J., Najstarejši cerkveni patroni na Slovenskem in njih pomen za kulturno zgodovino, VBV IV (1901). Tudi braslovška in vranska cerkev imata stare patrone: Vransko sv. Mihaela (omenjena že ok. 1130.), Braslovče Marijino Vnebovzetje (omenjena 1140. kot župna cerkev). — [2] ŠkALj orig. pgt. list. 10. apr. 1360. (glej prilogo št. 1). — [3] LAG prep. list. 1545. (sign. 3047 a). — [4] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 249 in XII (1875) 148; Šašelj I., Doneski k zgodovini zvonarjev in zvonov po Kranjskem, Carn. III (1912) 223. Poletovčeva hiša je sedanja p. d. Kramarjeva. — [5] ŠkALj Fasc. Motnik list. 29. sept. 1598. — [6] ŠkALj letni protokol 1684/I str. 192—197. — [7] ŠkALj Zap. 1597. in 1631. (visitatio generalis prima collegiatae

ecclesiae Oberburgensis 1631 70). — [8] ŠkALj Zap. 1661., 1665. in 1668.; letni protokol 1684/I str. 192—197, 1687 str. 225—226 in 1693 str. 375—376. — [9] Valvasor VIII 776. — [10] Stelè Fr., Umetnostni spomeniki Slovenije I, Politični okraj Kamnik (1922.—1929.) 260—261. — [11] ŽAM župna kronika; Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 250. — [12] ŠkALj letni protokol 1700 str. 292. — [13] ŽAM urb. 1754. — [14] ŠkALj Fasc. Motnik, birni seznam 1690 (specificatio prouentuum ecclesiarum et subvicariatus in Möttnik 1690). — [15] Stelè, o. d. 261 ima JOANNIS namesto GASPARI. — [16] ŠkALj letni protokol 1772 11. apr. str. 739; Križnik (Kukuljevićev Arkiv XII 1875 148) ima TELVRE namesto MALO; Stelè (o. d. 261) ima letnico 1777. namesto 1772. — [17] ŠkALj Zap. 1631. — [18] ŠkALj Zap. 1661., 1668., letni protokol 1684/I, str. 192—197. — [19] ŽAM Vrbarium S. Mariae Magdalenae ab incendio Möttnic. die 4. junii 1721. apud Mathiam Ribitsch ex orto renovatum. — [20] ŠkALj letni protokol 1684/I, str. 192—197. — [21] ŠkALj letni protokol 1740 20. jun. str. 423—24. — [22] ŠkALj orig. pgt. list. 20. jul. 1742. (t. j. prepis list. izdane v Rimu 3. jul. 1742.). — [23] Stelè, o. d. 266—7. — [24] prav tam in ŽAM urb. 1754. — [25] ŠkALj letni protokol 1774 18. jul. str. 141. — [26] Koblar A., Drobtinice iz furlanskih arhivov, IMK II (1892) 73; Stelè, o. d. 266—7. — [27] Orožen, Frasslau 127; ŽAM župna kronika. — [28] Piskar A., Špitalič, Tabor, Kozjak in Kozji hrbet, N 1880 št. 1 in Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 248 in XII (1875) 148. — [29] Orožen, Frasslau 3—4. — [30] Dolina je zaselek, ki spada k vasi Beli nad Motnikom. — [31] ŠkALj orig. pgt. list. 10. apr. 1360. (viseči pečat je izgubljen). — [32] Kakor op. 2. — [33] LAG prep. list. 10. apr. 1369. (sign. 3047 a); Stelè, o. d. 260; Zmotno je listino tolmačil Orožen (Stift Oberburg 142) in dr. — [34] TršAM list. 28. jun. 1577. — [35] ŠkALj orig. pgt. zelo poškodovana list. 29. sept. 1598.; prepis v urb. 1754. v ŽAM; Orožen, Frasslau 125—6. — [36] TršAM list. maja 1603. — [37] TršAM list. 16. maja 1607. in 12. jun. 1607.; LRAG Cop. 1607—V—114. — [38] TršAM list. 1581. Tega leta so bili v sosednih župnijah tile vikarji: na Vranskem Andrej Schwab, 1574.—1589. (Orožen, Frasslau 104—105), v Braslovčah Jakob Eridius, 1578.—1581. (Orožen, Frasslau 43) in v Št. Pavlu pri Preboldu Jurij Tonk, 1588. (Orožen, Frasslau 165). — [39] ŠkALj Zap. 1597. — [40] Kakor op. 36. — [41] ŠkALj Hrenov dnevnik II (prepis), str. 114; Barlè J., Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom, IMK V (1895) 58. — [42] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 26 apr. 1609. —[43] prav tam list. 28. marca 1610. — [44] TršAM prep. izvirnega urb. 13. jul. 1722. — [45] ŠkALj Fasc. Motnik list. 30. avg. 1822. Zmotne so tudi navedbe v Glonarjevem Poučnem slovarju: od l. 1598. vikariat, ki je bil l. 1612. ločen od Vranskega. — [46] ŠkALj Fasc. Motnik list. 20. marca 1619. Viz. zapisnik iz l. 1631. navaja, da je Andrej Žagar že 14 let v Motniku (torej od l. 1617.). — [47] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad 2 list. brez datuma in list. 4. jun. 1642. — [48] prav tam list. 4. jun. 1642. in 28. apr. 1643. — [49] ŠkALj Zap., Visitatio omnium parochiarum et vicariorum obernburgensis abbatiae in Styria 1597. — [50] ŠkALj Zap., Visitatio ecclesiae curatae S. Georgii in Metnikh 1631., str. 70; Visitatio 1651.; Constitutiones visitationes curatii ecclesiae S. Georgii in Mottnik 1661.; Reuisio visitationis ecclesiae S. Georgii in Möttnik 1661.; Visitatio ecclesiae parochialis s. Georgii in Mottnik die 20. julii 1665.; Visitatio parochiae francensis filialium ecclesiarum et duorum vicariatuum S. Georgii, Reuisio ecclesiae S. Georgii in Mettnik 1668.; Visitatio ecclesiae S. Georgii in Möttnigkh 1684 (letni protokol 1684, str. 191—197); Decreta visitationis honorabili Joanni Laubinger, subvicario in Möttnigk pro executione demandanda 1687 (letni protokol 1687, str. 225—226); Decreta visitationis honorabili Joanni Laubinger, subvicario in Möttnig pro executione demandanda 1690 (letni protokol 1690, str. 219—220); Decreta visitationis Georgio Jamnikgh, subvicario in Möttnig 1693 (letni protokol 1692—1693, str. 375—376). — [51] Orožen, Frasslau 20; Gruden 720 sl. — [52] Orožen, Frasslau 71—74. — [53] TršAM list. 1572. — [54] ŠkALj letni protokol 1677/I (17. apr., str. 196). — [55] prav tam (11. maja, str. 281—283). [56] prav tam (27. maja, 21. jun., str. 333—338). — [57] prav

tam 1677/II (str. 303—304). — [58] prav tam 1681/I (maja, str. 254). — [59] prav tam 1681/II (14. nov., str. 14—17), 1682/I (1. marca, str. 154—157), 1682/II (29. apr., str. 27). — [60] Po vizitac. zapisniku 1668 (ŠkALj) je župnija štela 340 duš. — [61] ŠkALj letni protokol 1682/II (29. apr., str. 26—27 in 14. nov., str. 350—351). — [62] prav tam 1686 (18. marca, str. 75). — [63] Orožen, Frasslau 113—114. — [64] Steska V., Ilirska Koroška v ljubljanski škofiji, IMK XVI (1906) 56.

2. Imetniki zastavljenega trga in grajski posestniki (36—39)

[65] LRAG 5 listin z datumom 14. jul. 1564. kot priloga k list. 28. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [66] TršAM orig. pgt. privilegij 26. marca 1423. — [67] Chmel J., Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian I., Hamburg 1840. 108; LAG orig. pgt. list. 15. apr. 1426. (sign. 5066). Listino je pečatil poleg moravškega župnika Petra Polca tudi Gallov svak Ulrik Limbarski. — [68] Chmel, o. d. 109. — [69] Valvasor XI 424. — [70] Chmel, o. d. 498. — [71] TršAM prep. list. 1467.: Njemu je tržan Jurse Speiss prodal v imenu nečaka tržana Leschnekha mlin in vrt pod trgom. — [72] Andrej Hohenwarth je dobil l. 1492. od deželnega kneza v oskrbo grad Zg. Celje, užitnine celjskega glavarstva, vicedomski urad in urade v Celju skupno z davščinami trgov Vojnika, Žalca, Ribnice, Motnika, teharskega in lindeškega urada ter mitnico v Celju in na Vranskem (Freniz): LRAG reg. list. 30. jan. 1492.; Kos Fr., Doneski za krajevne kronike, ČZN XV (1919) 87. — [73] LRAG list. 11. okt. 1574. kot priloga k list. 28. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1 in list. 6. jun. 1586. v ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1. — Jurij Gall je imel v zastavi tudi Baumkirchnerjev stolp pri Vipavi, ki ga je l. 1517. in ponovno l. 1521. odstopil kranjskemu vicedomu Erazmu Braunwartu (LRAG reg. list. 2. nov. 1517. in 21. jan. 1521.; Göth G., Regesten aus den Schatzgewölbbüchern des k. k. Statthalterei-Archives in Graz, MHK XX 1865 18). — Isti Gall je l. 1519. zastopal pred deželnim glavarjem v Ljubljani Jurija Brdskega v sporu z Jurijem Kcherchlom, kaplanom kostniške kapele v Kranju (Seuffert B., Drei Register aus den Jahren 1478.—1519. 1934 2 13), l. 1527. pa je pečatil neko listino kot oskrbnik Smlednika (LRAG reg. list. 4. nov. 1527.). — [74] Seuffert B., o. d. 213. — [75] LRAG reg. list. 29. apr. l. 1533. — [76] Göth G., o. d. 19. Valvasor (XI 424) zmotno navaja, da je bil Jurij Gall zadnji tega rodu. — [77] LRAG list. 24. sept. 1592. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [78] prav tam list. 25. avg. 1568. in 14. jul. 1564. kot priloga k list. 28. okt. 1574. — [79] prav tam list. 24. sept. 1592. in list. 24. apr. 1593. — [80] TršAM list. 16. sept. 1568.: v tej listini se omenja kot imetnik motniške gospoščine (innhaber der herrschaft Mettniegkh). — [81] LRAG HK 1574—X—30. — [82] Kakor op. 77. — [83] prav tam list. 11. okt. 1574. — [84] TršAM list. 9. sept. 1602.; LRAG list. 3. sept. 1585. v ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1. — [85] LRAG list. 11. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. Pankracij Sauer je bil l. 1585. že pokojni, ker so trg imeli takrat že njegovi dediči (LRAG list. 19. jan. 1585. v ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1); kot pokojni se omenja celo že l. 1576., kar je pomota in velja najbrž za Hallenberga (LRAG HK 1576—III—31). — [86] LRAG list. 24. sept. 1592. in 24. apr. 1593. v Fasc. 107/2 No 6/1; list. 5. nov. 1601. k urb. 1601. v Fasc. 107 No 6/1. Poznejše listine zmotno navajajo, da je Zurler dobil trg od Hansa Ludvika Sauerja (LRAG HK 1602—IX—9). — Zurler se omenja tudi kot ljubljanski meščan (TršAM list. brez datuma) in l. 1603. kot oskrbnik gornjegrajske gospoščine (TršAM list. maja 1603. — [87] 1 cekin = 1 dukat = 1 gld = 20 grošev = 80 kr deželne veljave; 1 fl = 15 grošev = 60 kr. — [88] TršAM list. 9. sept. 1602.; LRAG HK 1602—IX—9 in list. 9. sept. 1602. v Fasc. 107 No 6/1. Visoko zastavnino je plačal Zurler z doto svoje žene Elizabete, roj. Egkhreutter, kar je že l. 1603. vknjižil pri ljubljanskem sodišču in pooblastil ženo, da vzame zastavnino 300 fl. Pozneje si je izposodil od žene še 1000 fl in l. 1609. 100 gld. Te terjatve proti svojemu očimu je po materini smrti nasledila Elizabeta Hörner (TršAM list. 12. jun. 1609. in številne druge list.). — [89] TršAM list.

25. maja 1607. — [90] TršAM list. 8. avg. 1608. in 8. avg. 1620.; LRAG HK 1719—I—56. — [91] Zurler je u. med 16. jan. in 11. majem 1618. (TršAM list. 16. jan. 1618. in 11. maja 1618.). Župna kronika (v ŽAM) navaja napačno Jurij namesto Gregor Zurler. Zmotna je tudi navedba — najbrž po Valvasorju —, da je Zurler u. l. 1620. in da je l. 1624. izumrla ta rodbina v Motniku. — [92] TršAM list. 16. jan. 1618., 2. jun. 1620. in 4. dec. 1620.; LRAG HK 1621—IX—14. — [93] TršAM list. 31. jan. 1623.; LRAG HK 1719—I—56. — [94] LRAG list. 3. sept. 1585. v ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1 in HK 1586—XII—58. — [95] TršAM list. 16. febr. 1623. in 6. marca 1624., GubALj Fasc. 33/1 17527; LRAG 1719—I—56. — [96] LRAG HK 1719—I—56.

3. Dajatve tržanov (39—42)

[97] Polec J., Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja, ZZR XIII (1937) 145; Mell A., Die Anfänge der Bauernbefreiung in Steiermark unter Maria Theresia und Joseph II., Graz 1901. (Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark V/I 41. — [98] TršAM Vermercht die schazung der burger so ligunder guetter in margkht Moettnich vnd in der selben purgfridt gelegen 1542., citirano kot cenilni seznam 1542. (Glej pril. št. 3.) — [99] TršAM list. 4. okt. 1542. — [100] TršAM list. 10. jan 1544. — 1 funt pfenigov (penezov) = 75 kr; 12 funtov pfenigov = 15 gld; ok. l. 1700. je bil 1 funt pfenigov = 1 gld = 60 kr. — [101] LRAG Motniker markts vrbar steur register des neunvndviercigisten jars, citirano kot davčni predpis 1549. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [102] LRAG Vermerckht die particular beschreibung des marckhts Mötnickh, wie uill yeder dient durch mich Hannsen Hallenberger, phandt inhaber beruerts marckhts, auf der fürstl. durchl. gnedigiste verordnung beschechen 1568., citirano kot davčni predpis 1568. v Fasc. 107 No 6/1. — [103] LRAG Particular vrbarl marckht Motnickhs gründt vnnd hofzins von iren hofstetten vnnd pawgrüntlein, so durch die verordennten comissari den fünfundzwainczigisten octobris des 74 jars beschriben, citirano kot davčni predpis 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [104] Remanenzgeld = stadtsteuer = bürgersteuer = redni neposredni davek = einfache steuer = grund oder hoff zins, ki so ga poleg cerkvenih podložnikov in židov plačevali le deželnoknežji trgi in mesta. Obsegal je poleg rednega davka tudi pristojbino za pravico tedenskega sejma, sodstva in mitnice (Mensi Fr., Geschichte der direkten Steuer in Steiermark bis zum Regierungsantritte Maria Theresia I 1910 III/1 1921, Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark 8—16). — [105] LRAG list. 28. okt. 1574. v Fasc. 107/2 No 6/1. — [106] LRAG list. 19. jan. 1585. in list. 3. sept. 1585. v ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1 in številne list. v Fasc. 107 No 6/1. — [107] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; LRAG davčni predpis 1574., list. 28. okt. 1574. in list. 5. nov. 1601. k ur. 1601. v Fasc. 107 No 6/1. — [108] LAG Neu reformiert urbar für das ambt Möttnickh 1601. Cilli, citirano kot urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; LRAG številne list. v Fasc. 107 No 6/1. — [109] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117 in LRAG list. 5. nov. 1601. k urb. 1601. v Fasc. 107 No 6/1. — [110] TršAM list. maja 1603. — [111] prav tam in VicALj I 55 No XIV (1604. febr.). — [112] Gruden 871. — [113] TršAM in LRAG številne list. v Fasc. 107 No 6/1. — [114] TršAM številne list. 1602.—1607.; VicALj I 55 No XIV (1602. 16. XI.). — [115] VicALj I 55 No XIV (1603. 5. III.). — [116] prav tam in VicALj I 55 No XIV (1603. 20. XII., 1604. febr., 1604. 24. II.). — [117] LRAG HK 1719—I—56. — [118] LRAG list. 21. jan. 1603., jun. 1608. in njena priloga list. febr. 1608. v Fasc. 107 No 6/1. — [119] TršAM list. 25. maja 1607.; LRAG list. 25. maja 1607. v Fasc. 107 No 6/1; Cop. 1607—V—108; l. 1651. so plačali 25 renskih gld, vendar pozneje (n. pr. l. 1737. in l. 1743.) zopet le 12 gld 30 kr (TršAM list. 23. nov. 1652., 1. maja 1737. in 1. maja 1744.). Remanenčni davek (25 gld) je Marija Terezija l. 1750. prodala grofu Antonu Gaisrucku in dedičem v popolno last (LAG Gültbände 32 745.—59., 257).

[120] ŠkALj Fasc. Motnik list. 20. marca 1619. Grad Grmače v obč. Šmartnem pri Litiji je še zdaj last Apfaltrernov. — [121] Valvasor XI 424. — [122] Morda je s tem v zvezi koničasto kladivo, ki so ga našli v strugi Motniščice; sedaj je v zbirki veterinar. nadzornika Sadnikarja v Kamniku. — [123] Mell A., Der windische Bauernaufstand des Jahres 1635. und dessen Nachwehen, ZHVSt XLIV (1896) 211 sl.; Gruden 884, 886. — [124] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 246—247. — [125] LRAG HK 1633—IV—9; Konšek, BK I (1857) 7. — [126] TršAM list. 14. jun. 1620. in 8. avg. 1620. — [127] TršAM list. 25. maja 1630. in fragmenti komisijskega zapisnika ok. 1625.—1630.; LRAG Cop. 1628—XI—4. — [128] TršAM list. 15. nov. 1630. — Po Valvasorju (XI 424) je bil že ok. l. 1624. pokojni, kar je seveda zmotno. — [129] LRAG Cop. 1631—V—4 in 1631—XI—1; TršAM list. 25. nov. 1631. — Sodnik Andrej Novak se je pravdal tudi z Apolonijo pl. Apfaltrern (sestro Zofije?): LRAG Gut. 1639—VII—22. — [130] ŠkALj letni protokol 1677/I str. 333—338; Valvasor XI 424; 25. nov. l. 1668. se je oženil s Sidonijo, hčerko Karla pl. Samburga in Ivane Suzane roj. Lukančič pl. Hertenfels (Schiviz 150); ŠkALj Zap. 1665.; Parapat J., Doneski k zgodovini kranjskih mest III., Kamnik. LMS (1876) 143. — [131] LRAG Cop. 1675—VII—120; TršAM list. 6. avg. 1675. in list. brez datuma. — [132] TršAM list. 27. marca 1688. in list. brez datuma. — [133] gl. Stelè Fr., Umetnostni spomeniki Slovenije I. Politični okraj Kamnik. Topografski opis, Lj. 1922.—1929. 264—265. — [134] Steska V., Stare cerkvene posode na Kranjskem, IMK XVI (1906) 13; Stelè, o. d. 265. — [135] TršAM list. 2. maja 1692. L. 1692. je prodal Gregorju Zajcu brdski graščinski gosposki podložna zemljišča z dvema gospodarskima poslopjima na Lazih pri Tuhinju in s tem zasnoval lepo Zajčevo svobodništvo (TršAM orig. pgt. list. 2. maja 1692.); to kupno pogodbo je objavil Polec J., Svobodniki na Kranjskem, GMDS XVII (1936) 39. — [136] TršAM list. 25. april. 1725., 18. sept. 1729., 28. sept. 1729. in list. brez datuma. — [137] LRAG Cop. 1732—V—22, 1733—VI—167 in 1739—XI—39. — [138] LRAG Cop. 1735—XI—144; Exp. 1735—VII—47. — [139] Ker sta bila v sorodu, jima je dal ljubljanski škof l. 1723. dispenz (ŠkALj letni protokol 1723, 20. okt., str. 3). — [140] TršAM list. 1730. in 1735. — Rodbina Scarlichi (Skarlič) je bila iz Hrvatske, vendar njeno ime opozarja na takratni italijanski vpliv v slovenskih deželah. Rodbina je zavzemala vidna mesta: Rajnald Scarlichi (u. 1640.) je bil vzgojitelj sina cesarja Ferdinanda II., tržaški in nato ljubljanski škof ter celo cesarski namestnik v Gradcu. Njegov brat Jurij je bil kamniški župnik, generalni vikar za Gorenjsko in ljubljanski kanonik (Parapat J., o. d. 126.) — [141] Steska V., o. d. 16 in Stelè, o. d. 248. — Tega leta je Herula Ana pl. Apfaltrern iz Zgornjega Motnika podarila isti cerkvi še danes ohranjen pozlačen kelih (Steska, o. d. 16 in Stelè, o. d. 248). — [142] Schiviz 419. — [143] ŽAM urb. 1752. — [144] TršAM list. 13. nov. 1739. in LRAG Cop. 1739—IX—49. [144a] Gült Buch 1662—1756 Inv. 6. str. 128, 220 v arh. Nar. muz. v Lj.; žup. arh. Vače list. 11. okt. 1741. — [145] kakor op. 144. — [146] LRAG HK 1761—VI—236; TršAM list. 20. jan. 1761. in 20. maja 1765. — [147] TršAM list. 16. okt. 1766. in 2. nov. 1766. — [148] LRAG HK 1761—VI—236; župna kronika (ŽAM) navaja napačno leto 1751., Križnik l. 1753. in na drugem mestu l. 1756. (Kukuljevićev Arkiv XI 1872 251, 246—247). Konšek pa l. 1757. (BK I 1857 6). Takrat je najbrž pogorel tudi grajski arhiv. — [149] Križnik, o. d. 246—7. — [150] Schiviz 409. — [151] TršAM list. 16. okt. 1766. in 2. nov. 1766. — [152] TršAM list. 18. avg. 1771.; Koblar A., Na razvalinah mengeškega gradu, Letno poročilo mengeške šole 1887./8. — Jožef Ernest Scarlichi je z ženo Frančiško roj. pl. Dienerspergk vpisan že l. 1741. v urb. motniške podružnice kot član njene bratovščine (ŽAM urb. 1721.). — [153] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 246—7. — [154] ZgMA list. 28. jan. 1778. — Tega leta je pečatil ženitovanjsko pismo podložniku Andreju Fermétu iz Lemovc. — [155] Križnik (o. d. 251) navaja napačno, da je

bila grajska lastnica že l. 1775. L. 1788. je pečatila kupno-prodajno pogodbo, s katero je njen podložnik Matija Kokolj iz Zg. Motnika prodal Križniku domačijo «pod Dolam« (ZgMA list. 16. okt. 1788.). — [156] StaALj v MuALj Fasc. 63, 1650 (1799), Fasc. 63, 104, 758, 1452 (1800). — [157] TršAM list. 30. jul. 1644. in številne list. iz l. 1645. do 1664.; LRAG Gut. 1663—I—22. — [158] TršAM list. 29. dec. 1664. in list. brez datuma; LRAG Exp. 1654—VIII—31, Gut. 1656—VII—23, Gut. 1663—XI—6. — [159] TršAM list. 17. apr. 1675., 25. jun. 1676., 27. jun. 1676. in 30. jun. 1711.; LRAG Cop. 1676—I—49, 1676—III—22 in 1676—IX—52. — [160] Schiviz 418—419. — [161] Parapat J., o. d. 143. — [162] ŽAM urb. 1754. — [163] Konšek, BK I (1857) 7. — [164] TršAM seznam motniških poslov (Dienst Bothen Protokol) za l. 1802—1803. — [163] Konšek, BK I (1857) 7.

5. Trška uprava in sodstvo do Napoleonove Ilirije (47—51)

[166] Uradni nazivi za Motnik so bili v 17. stol. naslednji: Die von Möttnigkh, Ambt Möttnickh, Ambtlin Möttnigg, Ambtlein Mötnigg, Ambt oder märkhtl Möthnikh, N. richter vnd rath zu Metnickh, Richter vnd rath vnd gemainde Möttnig, N. richter vnd rath vnsers märkhleins Mötnigg, N. richter und rath und ganze gemain des markhts Mottniegkh, N. richter vnd rath des camaralischen markt zu Mötnnigkh, Die nachperschafft zu Mettnickh, N. der bürgerschaft vnd gemain zu Mettnikh, N. richter, rath vnd ganze gemain burgerschafft des markhts Mottnikh, N. vnd N. richter, rath vnd ganze burgerschaft auch ganze pfarmenig Möttnikh, Magistrat des markts Möttnigkh. — [167] V poročilu okrožnih delegatov l. 1645. se Motnik pomotoma imenuje celo mesto (die statt Mettnigkh): LRAG Cop. 1645—IV—13. — [168] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; LRAG list. 5. nov. 1601. v Fasc. 107 No 6/1, HK 1602—IX—9. — [169] LRAG Cop. 1633—III—61. — [170] TršAM list. ok. 1630. — [171] TršAM list. 4. okt. 1598. in 12. jul. 1609. — [172] O pomenu te klavzule prim. J. Polec, Paberki o klavzuli deželne obveze za škodo, GMDS XX (1939) 290—303. — [173] TršAM list. 22. jan. 1749. — [174] TršAM list. 22. febr. 1759. in 28. jan. 1778. — [175] Prim. MuALj Fasc. Motnik list. 25. maja 1699. in TršAM list. 7. okt. 1684., 20. apr. 1769. — [176] TršAM list. 1. febr. 1547. — [177] Zakupna ali mitna zemljišča so podeljevali zemljiški gospodje podložniku do smrti. Prejemnik je plačal dogovorjeno primščino ali deseti oziroma dvajseti denarič, t. j. procente od cenilne vrednosti grunta. Navadno je ob podložnikovi smrti dobil zemljo njegov sin ali sorodnik. (Polec J., Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja, ZZR XIII 1937 136—137.) — [178] Kupna zemljišča so bila dedna. Dedni zakupnik je izvrševal skoraj popolno lastninsko pravo. Zemljišča meščanov ali tržanov v pomeriju so bila njihova lastnina, ali pa so jo dobili od mestnega gospoda v dedni zakup po grajskem pravu. Ta je nudil zakupniku zelo velike pravice. Zelo se je razširila oblika dednega zakupa po kupnem pravu. Zakupnik je plačal zemljiškemu gospodu ob sklepu pravnega razmerja kupnino v znesku cele vrednosti kmetije ali pa le del te vrednosti, za ostalo se je pa obvezal, da bo plačeval deseti ali dvajseti denarič ob vsaki posestni spremembi. Te kmetije so bile dedne in odsvojljive s pridržkom dosedanje zemljiško-gosposke podložnosti. (Polec, o. d. 141—144.) — [179] LRAG davčni predpis 1568. v Fasc. 107 No 6/1. — [180] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; LRAG list. 5. nov. 1601. k urb. 1601. v Fasc. 107 No 6/1. — [181] Mell, Grundriss 590. Vicedomske urade na Kranjskem je odpravila Marija Terezija l. 1747. — [182] Vrhovec, Ljublj. meščani 34; Žontar, Kranj 239. — [183] Pirchegger, Gesch. Steier. 249—250. — [184] TršAM list. 15. okt. 1770. — [185] TršAM trš. delovodnik 13. okt. 1763. — [186] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 10. febr. 1786. in 7. sept. 1788. — [187] TršAM list. 23. jun. 1785. — [188] TršAM list. 27. marca 1794. — [189] Konšek, BK I (1857) 7. — [190] Protocoll dess landsfürstl. Markt Möttnigg vom 1763. bis 1785., citirano kot trš. delovodnik. — [191] MuALj Fasc. Motnik list. 10. avg. 1795. — [192] TršAM urb. 1782., list.

10. nov. 1807. in spisek služinčadi 1802. — [193] TršAM list. 16. dec. 1809. — [194] TršAM list. 2. nov. 1809. — [195] TršAM trš. delovodnik 18. avg. 1767., 1. sept. 1767. in 14. sept. l. 1767. — [196] prav tam 18. avg. 1764., 7. okt. 1764., 12. jan. 1765., 18. avg. 1767., 1. sept. 1767. in 14. sept. 1767. — [197] prav tam 17. dec. 1782., 14. febr. 1783. in LRAG R. u. K. 1782—10—417. — [198] LRAG R. u. K. 1783—2—42. — [199] TršAM trš. delovodnik 28. marca 1783. Uradni nazivi za Motnik so bili v 18. in v prvem desetletju 19. stoletja isti kakor v prejšnji dobi, poleg tega pa še: Landesfürstlicher Markt Möttnig, N. Richter und Rath, dan samentliche Gemeinde des landtsfürstlichen Markt Möttnigg, N. Richter und Rath des landsfürstlichen Markt Möttnikh und die gesamte Gemeinde, Gerichtsverwalter und Richter und Räthe, dann gesambte Gemeinde des landesfürstlichen Markts Möttnigg, N. Marktrichter des landesfürstlichen Markt Möttnikh und N. des Magisträts allda, Magistrat und gesamte Gemeinde des Markts Möttnigg, Möttnicenses, iudex, senatus et parochiani in oppido Möttnik, Magistrat Möttnigg. — [200] TršAM list. 25. jan. 1777. in 27. jan. 1780.; MuALj Fasc. Motnik list. 9. dec. 1767. — [201] TršAM trš. delovodnik 3. febr. 1781., 9. marca 1781., 2. okt. 1782. in 11. jul. 1783., list. 3. febr. 1781., 9. marca 1781. in 19. jan. 1761.; MuALj Fasc. Motnik list. 30. apr. 1768. — [202] TršAM list. 10. apr. 1769., 15. maja 1772., 25. apr. 1773., 16. maja 1774., 25. sept. 1797., 1. marca 1811. in 12. maja 1823. — [203] MuALj Fasc. Motnik list. 3. jan. 1810. — [204] TršAM trš. delovodnik 10. jan. 1777., list. 3. febr. 1792. — [205] L. 1783. je prisodil tržanu Jožefu Koroščcu v popolno last njivo Travnik, ki jo je zaradi dolga vzel Mihaelu Kajbiču že l. 1758. (MuALj Fasc. Motnik list. 18. maja l. 1804.). — [206] L. 1804. je podložnik brdske graščine Mihael Brvar kupil hišo v trgu in zemljo, ki je bila deloma last trga, deloma pa tržana Matije Sajevica (TršAM list. 4. jun. 1804.). — [207] Trško pravo (Bürgerrecht) ni zbirka kakih zakonov, marveč le posamezne svoboščine ali pa pravna načela, po katerih so se sklepala pravna opravila. — [208] MuALj Fasc. Motnik list. 2. nov. 1808. — [209] TršAM trš. delovodnik 15. nov. 1773. in 8. maja 1778., list. 15. sept. 1787., 19. jan. 1794. in 10. nov. 1807. — [210] Prim. TršAM list. 23. jul. 1785., trš. delovodnik 17. jul. 1771., 15. nov. 1773., 8. maja 1778.; ŽAM urb. 1721., mrl. knj.; MuALj Fasc. Motnik list. 9. dec. 1767. — [211] TršAM list. 17. maja 1788. — [212] Prim. MuALj Fasc. Motnik list. 24. jun. 1816. — [213] TršAM list. 17. febr. 1763. — Monopol na tobak je bil sklenjen že l. 1692., vpeljan pa l. 1701.; l. 1704. so ga odpravili, a l. 1723. znova vpeljali (Mell, Grundriss 539). — [214] LRAG Cop. 1739—XI—49. — [215] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 251; MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju. — [216] TršAM številne list. 1804—1810.; MuALj Fasc. Motnik list. 31. jan. 1810. — [217] TršAM trš. delovodnik 18. avg. 1764. — [218] TršAM orig. pgt. privilegij 7. marca 1708. — [219] TršAM trš. delovodnik 13. okt. 1763., 28. marca 1764., 4. apr. 1764. — [220] TršAM list. 10. nov. 1807. in 2. nov. 1809. — [221] TršAM davčni predpisi teh let. — [222] LRAG R. u. K. 3—1775—366. — [223] TršAM številne list. — [224] MuALj Fasc. Motnik list. 2. nov. 1808. — [225] TršAM trš. delovodnik 18. avg. 1767., 1. sept. 1767. in 14. sept. 1767. — [226] MuALj Fasc. Motnik list. 6. febr. 1795. — [227] prav tam Križnikova pisma Šumiju. — [228] LRAG Cop. 1736—II—148, 1738—I—70, 1738—II—173 in 1739—XI—49. — [229] LRAG HK 1761—VI—236 in 1762—I—297. — [230] LRAG R. u. K. 1778—III—121.

6. Gospodarsko življenje (52—60)

[231] LRAG Cop. 1645—IV—13; Vrhovec, Ljublj. meščani 165; Zwitter 53 sl. — [232] Mensi Fr., Geschichte der direkten Steuern in Steiermark bis zum Regierungsantritte Maria Theresias I (1910) III 2 39 sl. — L. 1553. so se deželni stanovi pritožili, da v Spodnji Štajerski dve tretjini mest in trgov ne plačuje davka. Med naštetimi trgi ne zasledimo Motnika, dočim so omenjeni Žalec, Mozirje, Braslovče in dr. (Mell,

Grundriss 317—18). — [233] LRAG Cop. 1627—III—61. — [234] Schrattenbachi so dobili l. 1566. zaradi povečane zastavnine tudi ojstriško deželsko sodišče, ribolov in mitnico na Vranskem (Mell A., Der windische Bauernaufstand des Jahres 1635. und dessen Nachwehen, ZHVSt XLIV 1896 211; Štrekljeva M., Grad Ojstrica v Savinjski dolini, ČZN XIV 1918 87). — [235] TršAM fragmentarno ohranjen zapisnik obravnave 16. sept. l. 1568. in list. 30. jun. 1570. — [236] Pirchegger, Gesch. Steier. 218 sl.; Vrhovec Iv., Zgodovinski pregled kranjskega trgovstva in obrta do francoske okupacije, LMS (1882.—83.) 386 sl. — [237] LRAG HK 1626—XII—10. — [238] TršAM list. 1572. in list. brez datuma. — [239]TršAM list. 1585. — [240] LRAG HK 1589—VI—25. — [241] prav tam in TršAM list. 1603. — [242] LRAG HK 1626—XII—10. — [243] prav tam 1666—II—35. — [244] prav tam 1633—IV—91. — [245] Mal 514 sl. — [246] LRAG Cop. 1644—XI—56; HK 1646—IV—18 in 1648—VII—44. — [247] LRAG Cop. 1645—IV—13. — [248] LRAG HK 1719—I—100. — [249] prav tam 1656—I—17, 1658—I—11 in 1659—VII—30. — [250] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; Costa H., Reiseerinnerungen aus Krain, Lj. 1848 232. — [251] Vrhovnik Iv., Carinska in poštna postaja Podpeč pri Brdu, IMK VI (1896) 116; Vrhovec, Ljublj. meščani 206—7; Stiasny Lj., Kamnik, zemljepisno-zgodovinski opis, Lj. 1894 34; Konšek, BK I (1857) 8. — [252] Valvasor XI 543; Lewec W. — Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502./03., MMK XVIII (1905) 46 sl. — [253] TršAM trš. delovodnik 1763., 28. marca 1764. in 4. apr. 1764. — [254] TršAM list. maja 1603. — [255] LRAG HK 1633—V—102 in 1633—IV—91. — [256] Od l. 1751.—1771. je bil mitniški prejemnik Jožef Augmiller (TršAM trš. delovodnik 17. jul. 1771. in 8. maja 1778.; ŽAM mrl. knj.), od l. 1774.—1793. pa Jožef Vidic (Land Crainerischer Schematismus za l. 1774.—1793.). — [257] Schematismus für das Herzogthum Krain 1796.—1802. — [258] LRAG HK 1719—I—100, 1620—III—10 in mitniški zapisnik pri ojstriškem urb. 25/5 v Fasc. 94/1; Orožen, Frasslau 80 sl.; Mell, Grundriss 458—59. — [259] TršAM orig. pgt. privilegij 28. marca 1597. (okrogli pečat iz rdečega voska je poškodovan).— [260] TršAM orig. pgt. privilegij 9. febr. 1639. (okrogli pečat iz rdečega voska v škatli, z vrvico pritrjeni k privilegiju, je poškodovan); koncept privilegija je v LRAG Gut. 1638—VIII—25. — [261] Sejmski privilegij je izgubljen, a je omenjen v privilegiju Jožefa I. l. 1708. — [262] TršAM orig. pgt. privilegij 7. marca 1708. z okroglim pečatom iz rdečega voska v veliki škatli, pritrjeni z vrvico k privilegiju. — [263] Trš AM orig. pgt. privilegij 28. febr. 1750. — [264] TršAM trš. delovodnik 28. marca in 4. apr. 1764. — [265] TršAM orig. pgt. privilegij 28. febr. 1750 z okroglim pečatom iz rdečega voska v škatli, ki je pritrjena z vrvico k privilegiju; LRAG HK 1749—III—45. — [266] LRAG R. u. K. 1782—3—98. — [267] LRAG Gub. Fasc. 12—18928—1829. — [268] ŽAM župna kronika, Zwitter 22. — [269] ŠkALj Fasc. Motnik list. 28. sept. 1610. — [270] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 23. avg. 1610., 25. sept. 1610. in 28. sept. 1610. — [271] TršAM orig. pgt. privilegij 16. febr. 1613. (glej prilogo št. 5.). — [272] TršAM cenilni seznam 1542. — [273] LRAG davčni predpis 1549. v Fasc. 107 No 6/1. — [274] LRAG davčni predpis 1568. v Fasc. 107 No 20 (odd. 113.). — [275] LRAG davčni predpis 1574. v Fasc. 107 No 6/1. — [276] Zwitter 60 sl. — [277] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; ŠkALj letni protokol 1696.—97. (Decreta visitationis Joanni Nicolao Majetitsch, subvicario in Möttnig) str. 132. letni protokol 1699 (Decreta visitationis Joanni Nicolao Majetich, subvicario Möttnicensi) str. 331; gl. tudi Vrhovnik, Gostilne v župniščih, GMDS XII (1931) 39—40. — [278] ŠkALj Fasc. Motnik list. 13. febr. 1768. — [279] prav tam list. 13. apr. 1833., župni arh. v Braslovčah list. 29. nov. 1831., 21. dec. l. 1831. in 26. dec. 1832. — [280] ŠkALj Fasc. Motnik list. 16. apr. 1868. — [281] Vrhovec, Ljublj. meščani 165 sl.; Zwitter 53 sl. — [282] TršAM trš. delovodnik 28. avg. 1763.; gl. tudi Žontar, Kranj 251—252. — [283] LRAG Cop. 1627—III—61. — [284] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 250. — [285] LRAG Cop. 1641—I—13 in Cop. 1642—I—12. — [286] prav tam 1648—XII—6. — [287] Križnik, Kukuljevićev Arkiv (1872) 251 po orig.,

sedaj izgubljeni list. — [288] LRAG HK 1762—V—70½ in 1762—I—58. — [289] prav tam 1763—II—142 in 1763—IV—70; Križnik (o. d. 251) ima: »motniška colnija«. — [290] LRAG HK 1762—VI—257. — [291] Pirchegger, Gesch. Steier. 218 sl. — [292] TršAM list. 7. maja 1808. — [293] MuALj Fasc. Motnik list. 27. marca 1794. in l. 1796.; TršAM list. 30. maja 1805., 31. maja 1806., 12. jun. 1808., 5. jan. 1809., 3. avg. 1809., 30. avg. 1810. in 16. jun. 1811. — [294] LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117. — [295] LRAG davčna predpisa 1568. in 1574. v Fasc. 107. — [296] TršAM cenilni seznam 1542. — [297] LRAG davčni predpis 1568. v Fasc. 107. No 20 (odd. 113). — [298] Kakor op. 290. in HK 1719—I—56. — [299] Kakor op. 294. — [300] TršAM list. maja 1603. in številne druge list. v TršAM in LRAG Fasc. 107 No 6/1. — [301] TršAM Vrbarium von dem landesfürstlichen Markt Mötnigg 1782., citirano kot urb. 1782. — [302] Žontar, Kranj 249—250. — [303] TršAM list. 30. jun. 1761. in 30. sept. 1761. — [304] MuALj Fasc. Motnik list. 27. marca 1794. in 1796. — [305] TršAM list. 30. maja 1805. — [306] prav tam list. 31. maja 1806., davčni predpis celjskega okrožja za l. 1806. navaja 4 cele gruntarje, 8 polgruntarjev, 7 četrtgruntarjev in 19 kajžarjev (TršAM list. 17. marca 1806.). — [307] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 15. jun. 1788. Tudi l. 1360. in l. 1598. jo je posedoval enako imenovani kmet Lovre. — [308] ŠkALj Fasc. Motnik urb. 1612. — [309] / = prečrtano in zgoraj napisano drugo ime. — [310] ŽAM urb. 1754. — [311] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 15. jun. 1788. — [312] L. 1360. »im Tal«, l. 1598. »im Thal«, l. 1612. »v Dolech«, l. 1754. »u' Dollech«. — [313] Meguscher Fr., Statistisch-topographische Beschreibung des Bezirks Münkendorf, IB 1819 No 1; K(onšek), Erntebericht, LZ 1893 180. — [314] Meguscher Fr., o. d. — [315] Schumi, KUB II 82 št. 66 in Kos, Gradivo IV 507. — [316] Meguscher Fr., o. d.

Motnik v 19. stoletju

1. Francosko medvladje (61—65)

[1] J 22. IV. 1940. (po kroniki župnika Iv. Vrhovnika). — [2] TršAM list. 29. dec. 1803., 28. febr. 1804., 29. dec. 1805., 23. okt. 1806., 6. maja 1808., 13. jul. 1809., 26. avg. 1810.; Križnik G., Donesek k zgodovini slovenskega knjigoznanstva, LMS 1881 200 sl. — [3] TršAM list. 20. jan. 1806., 17. marca 1806., 24. maja 1806. in 28. jun. 1806. — [4] ZgMA list. 3. nov. 1793. in 22. jul. 1797. — [5] prav tam list. 24. nov. 1804., 23. avg. 1805., 7. maja 1810., 17. sept. 1810. in 3. jan. 1813. — [6] prav tam list. 1811., 1812., 1813. in 1814. — [7] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252; po Križniku je bil magistrat odpravljen v febr. l. 1810. — [8] TršAM list. 1811. — [9] Križnik, o. d. 247—248; Meguscher, o. d. IB 1819 No 5. — [10] Polec, Ilirija 37, 48—49. Meja je v zapisniku označena precej zmedeno, ker od cerkve sv. Miklavža skoči zopet nazaj na Jasovnik. — [11] orig. list. (glej prilogo št. 7). Križnik (Donesek k zgodovini slovenskega knjigoznanstva, LMS 1881 200—201) navaja zmotno, da je bil »Razglas« pisan le v slovenskem jeziku. — [12] Pirchegger, Erläuterungen 200 in 290. — [13] Kraje sem razvrstil po krajevni legi, dočim so v Télégraphe officiel 1811 99—103 našteli brez vsakega reda in medsebojne zveze. — [14] ZgMA list. 7. marca 1822. — [15] ŽAM župna kronika. — [16] Mal 143. — [17] ŽAM župna kronika, župni arh. v Špitaliču. — [18] Župni arh. v Braslovčah list. 1. maja 1811. in 21. avg. 1811.; ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. apr. 1811., 28. apr. 1811., 30. avg. 1811., 19. sept. 1811., 27. sept. 1811. in številne list. v Fasc. Motnik Ggrad. Tudi vas Zasavje, ki je l. 1811. pripadla Iliriji, so priključili špitalskemu vikariatu (TršAM list. 21. avg. 1811., ŠkALj Fasc. Motnik list. 2. avg. 1811. in 2. sept. 1811.). Šele l. 1814. so uvideli, da je Zasavje pri Brežicah in da zato ne more priti pod Špitalič. Tu je mišljen vsekakor Zajasovnik, ki pa je bil priključen šentgotardskemu vikariatu (ŠkALj Fasc. Motnik list. 2. sept. 1811.). — [19] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 15. jan. 1811., 5. marca 1811. in dr. — [20] Župni arh. na Vranskem, matice. — [21] Orožen, Frasslau 128. — [22] ŠkALj Fasc. Motnik list. 1. jun. 1814. in 12. okt. 1814.;

letni protokol 1. jun. 1814 str. 306. — [23] ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. sept. in 30. okt. 1811. — [24] prav tam list. 14. okt. 1811., 30. okt. 1811 in 5. jan. 1813. — [25] prav tam list. 6. apr. 1813. — [26] prav tam list. 26. apr. 1812., 5. jan. 1813. in 6. jan. 1813.; MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju. — [27] Gruden, Spomini na Francoze. ZMS XIII (1911) 1—28; Vrhovnik, Francozi, IMK XIX (1909) 161 sl. — [28] ZgMA list. 12. dec. 1813. in številne druge list. — [29] Gruden, o. d. 1—28; Vrhovnik, Francozi, IMK XIX (1909) 163; Mal 61 sl. — [30] po ustnem izročilu. — [31] ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. sept. 1811. — [32] Gruden, o. d. 1—28. — [33] Mal 123 sl. — [34] ZgMA list. 7. marca 1822.; MuALj Fasc. Motnik: Križnik navaja, da je bil »Grenzamt« ustanovljen l. 1810.

2. Motnik zopet pod avstrijsko upravo (1814.—1918.) (66—69)

[35] GubALj Fasc. 34/3 (1822) 11809, 13656; Polec, Ilirija 113—114. — [36] Alojzij baron Apfaltrern je l. 1825. kupil državno graščino Mekinje in s tem prevzel tudi mekinjsko okrajno gosposko. Iz Mekinj se je okrajna gosposka l. 1848. preselila v Kamnik (Polec, Ilirija 411 in 417). — [37] Mal 240 sl. — [38] Polec, Ilirija 312; Télégraphe officiel 1811 99—103. — [39] Meguscher Fr., Statistisch-topographische Beschreibung des Bezirks Münkendorf, IB 1819 No 5. — [40] Polec, Ilirija 110 sl. in Télégraphe officiel 1811 99—103. — [41] ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. apr. 1832. in 22. febr. 1833.; GubALj Fasc. 34/1 (1823) 1881, 2692, 5047 (1824), 15751; Fasc. 33/1 (1847) 1847, 17527; Polec, Ilirija 312. — [42] GubALj Fasc. 25/8 (1821) 2839. Štajerska je bila razdeljena v naborna okrožja, ki so obsegala po več župnij (Mell, Grundriss 587 sl.). Motnik je bil naborno okrožje zâse (Kindermann J. C., Repertorium der steyermärkischen Geschichte, Geographie, Topographie, Statistik und Naturhistorie, Grätz 1798., 412). — [43] GubALj Fasc. 25/36 (1819), 5361, 9584; Fasc. 33/27 (1819), 5376, 12362. — [44] TršAM trš. protokol 1828.—1839.; list. iz l. 1820.—1830. — [45] TršAM list. 1845. in 26. maja 1846. — [46] GubALj Fasc. 33/1 (1847), 17527. — [47] prav tam. — [48] GubALj Fasc. 33/1 (1845), 12841, 26880, (1846), 420, 6602, 15729, 29677. 3—2; (1847), 17527, 4384, 5749, 7813, 8749, 32259. — [49] GubALj Fasc. 33/1 (1848), 2868, 5260, (1849), 22989; Fasc. 33/90 (1849), 14876. Motnik v štajerski deželni deski sploh ni bil vpisan (GubALj Fasc. 33/1 1847, 7813, 32259). V deželno desko, ki so jo na Štajerskem vpeljali l. 1763., so bila vpisana ona posestva, katerih zadeve je reševal deželni stanovski odbor. Za ostala posestva so vpeljali zemljiško knjigo (GubALj Fasc. 33/90 1849, 14876; Mell, Grundriss 613); tudi v teh knjigah Motnik ni bil vpisan. — [50] TršAM list. 13. febr. 1830. — [51] prav tam list. 1. apr. 1837. — [52] prav tam številne list. teh let. — [53] ŠkALj Fasc. Motnik list. 21. apr. 1875. — [54] TršAM trš. protokol 1839.—1880.; Luka Brvar se je l. 1850. podpisal kot trški sodnik in istega leta kot župan (TršAM list. 25. apr. 1850.). — [55] TršAM trš. protokol 1828.—1839. — [56] ŽAM župna kronika. — [57] prav tam: l. 1885. je bil župan in trški predstojnik ista oseba. — [58] Obč. arh. v Motniku in ŽAM župna kronika. — [59] TršAM trš. protokol 1876.—1885. — [60] MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju. — [61] Že v francoski dobi, zlasti pa med svetovno vojno, se je izgubilo mnogo dragocenih listin, katerih vsebina je le malenkostno ohranjena v Križnikovih izvlečkih. — [62] TršAM Statut za upravljanje in uživanje skupnega premoženja upravičencev (zemljiške zajednice) v Motniku. — [63] TršAM trš. protokol teh let. — [64] TršAM Opravilni zapisnik trš. korporacije v Motniku. — [65] TršAM trš. protokol 1880. in zapisnik občnih zborov trš. korporacije. — [66] TršAM opravilni zapisnik trš. korporacije.

3. Cerkveno življenje (69—77)

[67] ŠkALj Fasc. Motnik list. 2. jul. 1814.; župni arh. v Braslovčah številne list. — [68] GubALj Fasc. 38/21 (1833), 188, 8166, 7891, 11242, 11452, 22316; Fasc. 38/28 (1831),

12217, (1832), 366, 6553, 10292, 26244; ŠkALj Fasc. Motnik list. 29. jun. 1831. in 23. nov. 1831.; župni arh. v Braslovčah list. 8. jun. 1831. in 6. jul. 1831. — [69] prav tam in ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. apr. 1832.; župni arh. v Braslovčah list. 27. marca 1833. in 1. maja 1833. — [70] ŠkALj Fasc. Motnik list. 27. marca 1833., 13. apr. 1833., 17. apr. l. 1833., 1. maja 1833., 5. maja 1833. in 14. maja 1833. — [71] prav tam list. 22. marca 1833., 1. maja 1833. in 17. maja 1833. (glej prilogo št. 9). — [72] ŠkALj Zap 1651. in 1668. — [73] GubALj Fasc. 42/90 (1818), 8953, 9760, 10965, (1819) 12818, (1820) 854, 2791, 4888, 11164; komisijsko poročilo obsega ok. 200 strani; ŠkALj Fasc. Motnik list. 4. avg. 1816., ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 11. febr. 1818., 5. maja 1818., 25. maja 1818., 21. jun. l. 1818., 26. jun. 1818., 21. sept. 1818. — [74] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 3. apr. 1821., 7. maja 1821., 26. jun. 1821., 6. jul. 1821., 30. avg. 1821., 12. okt. 1821., 28. nov. 1821., 4. dec. 1821. in 2. jan. 1822.; ŠkALj Fasc. Motnik list. 16. marca 1839. in 25. febr. 1839. (12 strani dolg Kozoglavov zagovor). — [75] GubALj Fasc. 45/1 (1838) 30177; TršAM list. 30. marca 1837. in 17. jun. 1837.; ŠkALj Fasc. Motnik list. 23. apr. 1838., 5. apr. 1839., 22. apr. 1839., 5. jul. 1839., 21. sept. 1839. in 10. okt. 1839. — [76] ŠkALj Fasc. Motnik številne list. — [77] LRAG HK 1761—VI—236; ŽAM župna kronika. — [78] ŽAM župna kronika; ŠkALj Fasc. Motnik in Fasc. Motnik Ggrad številne list. — [79] prav tam. — [80] Podatki so povzeti po župni kroniki v ŽAM, v kolikor niso navedeni drugi viri. — [81] Po Križniku (Kukuljevićev Arkiv XI 1872 252) jih je izdelal Al. Janežič iz Zaloga. — [82] Napis za oltarjem: Sub cura D. parochi Miha Braucher a sculptoribus et pictoribus A. Götzl filiisque eius Georgio et Augustino Krainburgensibus in laudem Dei et in honorem S. Georgii devoti parochiani anno 1846. Srobotnig in Möttnig organista (Križnik, o. d. 253 in ŠkALj Fasc. Motnik list. 9. nov. 1846.). — [83] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 24. maja 1849. in 30. jun. 1849. — [84] Podatki so povzeti po župni kroniki v ŽAM. — [84a] Tloris in legendo k njemu je iz ljubeznivosti napravil g. Fr. Avsec, župnik v Lescah, za kar mu izrekam toplo zahvalo. — [85] Stelè Fr., Umetnostni spomeniki Slovenije I. Politični okraj Kamnik, Lj. 1922. 261—266, 266—268. — [86] TršAM list. 1581. — [87] ŠkALj Zap. 1597. — [88] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 28. marca 1610. — [89] prav tam list. 26. apr. 1609., Fasc. Motnik list. 20. marca 1619. in Zap. 1631. — [90] KapALj Fasc. 64/5. — [91] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad 2 list. brez datuma, list. 4. jun. 1642. in 2 list. 28. apr. 1643.; Orožen, Dekanat Drachenburg 94, 387, 435—36 in Schallthal 349—50, 465; Slekovec M., Odlični Kranjci 24; isti, Duhovniki rojeni v kranjski župniji, IMK XII (1902) 21—22. — [92] ŠkALj Hrenov dnevnik II in Orožen, Frasslau 127. — [93] ŠkALj Zap. 1651.; Orožen, Frasslau 127 in Tüffer 157. — [94] Orožen, Tüffer 157. — [95] ŠkALj Zap. 1661. in Hrenov dnevnik II; Orožen, Frasslau 110 in Dekanat Oberburg 188. — [96] ŠkALj Zap. 1665. — [97] ŠkALj Zap. 1668.; Zgodovinski zbornik 1894. št. 25, 393. — [98] ŠkALj letni protokol 1677/II 303—304; Orožen, Frasslau 112. — [99] ŠkALj letni protokol 1681/II 14—17, 1682/I 154—57 in 1682/II 27, 350—351; Orožen, Frasslau 167. — [100] ŠkALj Zap. 1684. 206. — [101] ŠkALj Fasc. Motnik list. 1690., Zap. vizitacije 1684. v letnem protokolu 1684/I 192—197 in letni protokoli 1682/II 26—27, 1686 75, 1687 225—226 in 1690 219—220; Zgodovinski zbornik 1895., št. 26 413. — [102] ŠkALj letni protokol 1681/II 14—17, 1682 154—157, 1693 str. 375 do 376. — [103] ŠkALj letni protokol 1696—97 str. 132, 1699 str. 331 in 1700 str. 170, 292; Orožen, Dekanat Oberburg 101; Zgodovinski zbornik 1895 št. 26 410. — [104] ŠkALj letni protokol 1719 str. 3—4; ŽAM župna kronika; Orožen, Frasslau 128 in Dekanat Oberburg 102; Slekovec M., Odlični Kranjci 19; isti o. d. IMK XII (1902) 29. — [105] ŠkALj letni protokol 1719 str. 4; Orožen, Frasslau 127; ŽAM župna kronika in urb. 1721.; list. (LRAG Cop. 1721—II—15) ga zmotno imenuje Faber. — [106] ŠkALj letni protokol 1734 str. 298; ŽAM župna kronika; Orožen, Frasslau 127 in Tüffer 406. — [107] ŠkALj letni protokol 1734 str. 299; Orožem, Dekanat Oberburg 105. — [108] ŠkALj letni protokol 1741

(17. apr. str. 496); ŽAM župna kronika; Orožen, Frasslau 128 in Dekanat Oberburg 105; Slekovec M., Odlični Kranjci 25; isti, o. d., IMK XII (1902) 31. — [109] ŠkALj letni protokol 1744 (21. apr. str. 153); ŽAM urb. 1721.; Orožen, Frasslau 128; letopis ljublj. nadškofije 1788 45. — [110] ŽAM urb. 1754.; TršAM, ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; LRAG HK 1761—VI—236; Orožen, Frasslau 128; Slekovec M., Odlični Kranjci, 18; isti, o. d. IMK XII (1902) 32. — [111] ŠkALj letni protokol 1771—1773 str. 707. — [112] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list., letni protokol 1762 (4. jul. str. 200—201);Orožen, Frasslau 128. — [113] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; LRAG F 17—16793—1787 in 17—18502—1788; Orožen, Frasslau 128; Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252. — [114] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; GubALj Fasc. 45/66 (1819) 12818 list. 25. sept. 1819.; župni arh. v Braslovčah list. 30. nov. 1814.; Orožen, Frasslau 128. — [115] Župni. arh v Braslovčah list. 30. nov. 1814. in 3. avg. 1816.; Orožen, Frasslau 128 in Drachenburg 171. — [116] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; GubALj Fasc. 42/90 (1818), Fasc. 40/18 (1819) 13549; župni arh. v Braslovčah list. 10. jul. 1816. in 16. jun. 1819.; Orožen, Frasslau 128. — [117] GubALj Fasc. 40/98 (1819) 13549, 14414, 14719, 15115, 15308, (1820) 1862, 5147, 3961; ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; župni arh. v Braslovčah list. 16. jun. 1819., 14. jul. 1819., 1. sept. 1819.; Orožen, Frasslau 128. — [118] Župni arh. v Braslovčah list. 1. apr. 1820.; ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad številne list.; Orožen, Frasslau 128 in Dekanat Oberburg 81. — [119] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list.; župni arh. v Braslovčah list. 4. jan. 1826., 21. marca 1826., 6. nov. l. 1828. in 20. jan. 1854., Orožen, Frasslau 129. — [120] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 30. marca 1837. in 26. marca 1840.; GubALj Fasc. 45/1 (1840) 3887 list. 1. febr. 1840. in (1839) 31459. — [121] ŠkALj Fasc. Motnik list. 26. marca 1840. in 24. apr. 1840. ter Motnik Ggrad list. 1 febr. 1853., 28. jan. 1853. in 8. avg. 1853. — [122] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad številne list. — [123] prav tam. — [124] prav tam, zlasti list. 14. sept. 1859. in 30. sept. 1859. — [125] Podatki za vse nadaljnje duhovnike so povzeti po župni kroniki (ŽAM) in po letopisih ljubljanske škofije teh let. — [126] ŠkALj Fasc. Motnik Vrbariolvm filialis parochiae et ecclesiae S. Georgii Martyri in Möttnikh, subictae matrici plebi S. Michaelis in Fränz 1609. — [127] prav tam Vrbarium eines vicary zu Mötnick, filials auf Frantz 1612.; po Orožnu (Frasslau 129) in župni kroniki (ŽAM) je ta urbar najstarejši. — [128] ŽAM Vrbarium eines Ffarrers zu Möttnick, gleichwie der Innhalt desselben durch 154 Jahr bewahrt verblieben und solcher aus dem Stock-Vrbario zu Oberburg ganz getreulich aussgezogen worden durch mich Georgen Krischner der Zeit Seelsorgern allda, anno 1754. — [129] Po 5 tržanov je dajalo po 2 polovnika pšenice, po l. 1612. pa po 4 tržani po 2 polovnika, skupaj 24.5 polovnika ali 6 starov ljubljanske mere in pol polovnika; (1 star = ok. 100 l: Baravalle R., Zur Geschichte der steierischen Masse ZHVSt: XXIX 1935 58); po urb. 1754. je dajalo po 5 tržanov po 2 celjska škafa (1 celjski škaf = Cillier Schaffl ali Copleinickh je držal v 16. stol. ok. 20 l, pozneje pa 26.24 l; Baravalle, o. d. 58.). — [130] Vštet je tudi Jurij Slapnik, ki ju kupil od Reberška posestvo na Ravni; kmetija Slopnik je še danes na Beli (čez 900 m), na t. zv. »Farovški planini«. — [131] Haarzechling (Zehenling), čehulja, češuljak, t. j. 10 pesti prediva, povesmo (Kelemina J., Pravne starine slovenske v filološki luči, GMDS XIV 1933 56, 77). — [132] Tega edinega cerkvenega podložnika je volil cerkvi l. 1598. graščak Zurler; Križner povdarja v svojem urbarju: predniki Jožefa Pečnika so morali opravljati tudi tlako: obdelovati župnijsko njivo, sekati drva in jih spravljati v župnišče; ker je bila tlaka vsako leto sporna, je l. 1752. napravil s Pečnikom pogodbo, po kateri mora poleg dajatev plačevati letno na dan sv. Jurija po 5 fl na ime tlake (ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 25. febr. 1755., ko je bila pogodba potrjena še v Gornjem gradu). — [133] To vsebuje le urb. 1612.; dnevi, na katere je maševal v Špita-

liču, so razvidni iz matrikul (ŠkALj Matricula pro districtu ac subvicariatu Möttnicensi, brez letnice). — [134] Trš AM Extract aus dem Stüfft Oberburg Stokhurbario oder Sallbuech 1722. — [135] Schmutz C., Historisch-topographisches Lexicon von Steiermark III (1822) 49; po list. 18. jan. 1791. (ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad) je pripadalo motniškemu župniku $^2/_3$ desetine v vrednosti 49 fl, Gornjemu gradu pa $^1/_3$ v vrednosti 25 fl, kar bo najbrž zmotno. Navadno jo je dajal v zakup motniškim duhovnikom ali pa drugim: l. 1587. jo je imel v zakupu Hans Posch Figaun (bstanndt innhaber Mötnikh); ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 27. nov. 1587. — [136] 1 škaf za biro (Kolekturschaff) je meril v 19. stol. v Motniku 30.74 l ozir. 27.62 l; 1 mernik z vrhom 56.36 l, 1 mernik stare mere 30.71 l, 1 masl (Mass) kranjske mere 3.13 l (Baravalle, o. d. 92); nerazumljiva mi je pa Baravallova pomota, da navaja cerkvenega podložnika Pečnika (Petschnik) kot kmečko služnostno mero (Diestmass der Bauern), ki da je merila 338.14 l. — [137] ŠkALj Fasc. Motnik fasija podvikarja Laubingerja 1690., podvikarja Fachina 28. jan. 1774., podvikarja Debelaka 15. nov. 1783. in dr.; ŠkALj letni protokoli; ŽAM številni prepisi v urbarjih župne cekve. — [138] ŠkALj Matricula pro districtu ac subvicariatu Möttnicensi, Matricula functionum tum domesticarum tum externarum spiritualium vicariatus Möttnicensis sub parochia francensi anno 1716. renovata, Matricula tum domesticarum tum externarum functionum spiritualium vicariatus Möttnicensi 1704. — [139] Naturalno gospodarstvo se je konec 18. stol. vedno bolj umikalo denarnemu: 1787. je bila naturalna tlaka prevedena v dajatve v denarju, l. 1798. so bile reluirane tudi druge naturalne dajatve podložnikov (Baš Fr., Doneski k zgodovini Gornjegrajskega, ČZN XXXIII 1938 3). — [140] TršAM trš. delovodnik 1781. in 27. sept. 1782.; ŠkALj Fasc. Motnik list. 10. febr. 1786. — [141] TršAM list. 28. febr. 1749.; ŠkALj letni protokol 1762 (4. jul. str. 200—201) in matrikule; LRAG HK 1761—VI—238. — [142] ŠkALj Fasc. Motnik številne list. iz l. 1875. — [143] prav tam in seznam ustanovljenih sv. maš v zakristiji župne cerkve v Motniku.

4. Gospodarstvo od 19. stoletja do danes (77—86)

[144] Meguscher Fr., Statistisch-topographische Beschreibung des Bezirks Münkendorf, IB 1819 No 4; Costa H., Reiseerinnerungen aus Krain 1848 232; MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju; Polec, Ilirija 218. — [145] TršAM list. 13. febr. 1830., orig. pgt. list. 13. apr. 1832. (glej prilogo št. 8). — [146] TršAM list. 1. apr. 1837., orig. pgt. list. 21. marca 1842. (glej prilogo št. 10). Tržani so že l. 1839. plačali kolek 20 fl za ta privilegij (TršAM trš. protokol 1839.). — [147] Baš Fr., Doneski k zgodovini Gornjegrajskega, ČZN XXXIII (1938) 142—145. — [148] MuALj Fasc. Motnik list. 12. febr. l. 1842. — [149] prav tam list. 6. sept. 1880. — [150] TršAM trš. protokol (vpisi za ta leta), list. 2. nov. 1809. in 25. apr. 1850.; GubALj Fasc. 33/90 (1849) 14876. — [151] TršAM trš. protokol (vpisi za to stoletje). — [152] Mal 568. — [153] Žontar, Kranj 331. — [154] Kamničan 1906./07. 49 (26. okt. 1907.); S 3. avg. 1928. št. 175; Žontar, Kranj 357. — [155] Domoljub 1911. št. 9 in 19; Zborovanje je brzojavno pozdravil motniški župan Fr. Kogej. — [156] S 3. avg. 1928. št. 175. — [157] Žontar, Kranj 303, 316. — [158] Konšek, BK I (1857) 6. — [159] po ustnem izročilu. — [160] Francisc. kataster. — [161] ŽAM župne matice, r. knj. zv. I—II (1817.—1877.). — [162] ŽAM župna kronika. — [163] prav tam in Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252. — [164] Izvedeniško poročilo o vrednosti premogovnika Bela-Motnik pri Okrožnem sodišču v Celju. — [165] prav tam in Rudniške knjige pri Rudarskem glavarstvu v Lj. — [166]prav tam. — [167]ŽAM župna kronika in TršAM list. 1873; Rudniške knjige (op. 165). — [168] Rudniške knjige pri Okrožnem sodišču in pri Rudarskem glavarstvu v Lj. — [169] prav tam in Rudarski i topionički vestnik 1933 l. — [170] Kakor op. 164. — [171] S 1939. 22. febr. — [172] Kakor op. 164. — [173] TršAM list. ok. 1820. S trebljenjem in požiganjem so si še vedno pridobivali novo obdelovalno zemljišče, vendar od nje niso dajali desetine motniškemu župniku. Zato je kamniška

okrajna gosposka l. 1830. razsodila, da se mora po patentu iz l. 1784. dajati desetina tudi od krčevin, čeprav jih vsako leto ne posejejo in s tem zanemarjajo poljedelstvo (ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 22. okt. 1830. in 15. jan. 1831.). — [174] Francisc. kataster. Orale in sežnje sem preračunal v ha, a in m^2. — [175] Parcelni zapisnik kat. obč. Motnik v motniškem obč. arh. — [176] ŽAM župna kronika. — [177] V Zajasovniku je l. 1825. vštet 1 travnik posestnika iz Sp. Lemovc. — [178] Ta posest je nekdanja grajska zemlja, ki so jo pokupili zgornjemotniški kmetje. — [179] TršAM statut trš. korporacije. — [180] TršAM list. 14. jan. 1927. — [181] ŽAM župna kronika; Steska V., Frančišek Mihael Paglovec, župnik v Sp. Tuhinju in slovenski pisatelj (1679.—1759.), IMK XIV (1904) zv. 3—4 89. — [182] Križnik, Zbornik za narodni život i običaje V (1900) 152; to ledinsko ime je še danes ohranjeno (Hacinov graben, Za Hacinovim lazom), dočim je rod izginil iz Motnika; Mal 507—509. — [183] ŽAM župna kronika; Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252; ŠkALj Fasc. Motnik list. 1826. — [184] ŽAM župna kronika.

5. Likvidacija zgornjemotniške zemljiške gosposke (86—89)

[185] Posestvo je prodala najbrž zaradi denarnih stisk (StaALj v MuALj Fasc. 8, 266, 312 (1784.—92.), Fasc. 64, 674 (1794). — [186] ZgMA orig. list. 9. marca 1798. (glej prilogo št. 6); StaALj v MuALj Fasc. 12, 8 (1800). — [187] Listina 27. febr. 1831. (ZgMA) navaja, da se je odkupilo 35 posestnikov in da je posestvo štelo 26 rektif. rustikal. urb. številk. — [188] MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju; Konšek, BK I (1857) 7. — [189] ZgMA list. 22. avg. 1798. in 27. jun. 1803. — [190] ZgMA list. 7. okt. 1803.; StaALj v MuALj Fasc. 25, 777, 954, 1606, 1676 (1798), 1328, 1523 (1799), 1205, 1295 (1800), 1116, 1269 (1801) in številne druge list. v ZgMA. — [191] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 252. — [192] Urad se je imenoval: Ambt Ober Möttnig, Amt des Guts Möttnig, Ortsgericht Ober Möttnig in der Stadt Stein, Dominum Guth Obermöttnig, Verwaltungsamt des Gutes Obermöttnig. — [193] Številne list. iz l. 1800.—1831. v ZgMA in ŠkALj Fasc. Motnik. — [194] ZgMA list. 9. marca 1799., 7. avg. 1799., 12. avg. 1799., 12. maja 1815. in 9. jan. 1816. — [195] Mal 218. — [196] ZgMA številne list. iz l. 1813.—1819. — [197] prav tam list. iz l. 1803.—1852. — [198] prav tam list. iz l. 1803—1821. — [199] prav tam list. 1792. 30. jun. 1800. in dr.; Mal 218 sl. — [200] ZgMA list. 9. marca 1799., 21. jan. 1800., 17. apr. 1826., 4. dec. 1852. in 14. jan. 1853. — [201] Številne list. iz l. 1798. do 1852. v TršAM, ZgMA in ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad. — [202] StaALj Fasc. 63, 638 (1798). — [203] ZgMA list. 4. jan. 1818.; administrator Ignac Pezdirc je bil kamniški sindik (ZgMA list. 30. jun. 1800.), Ignac Oblak pa motniški sindik (ZgMA list. 5. marca 1803., 19. jun. 1803., 17. dec. 1804. in 10. nov. 1807. — [204] ZgMA list. 17. maja l. 1788., 1799. in dr. — [205] Grundbuchamt des Gutes Obermöttnig (MuALj Fasc. Motnik list. 19. febr. 1841.). — [206] Intabulations Protokoll des Guts Möttnig v ZgMA. — [207] Justiz und Verhörs Protokoll des Guts Möttnig prav tam. — [208] Waisen Buch des Guts Obermöttnig prav tam. — [209] ZgMA list. 7. marca 1822.; 7. apr. 1821. in 27. febr. 1831. — [210] Kranjski del Zg. Motnika je imel l. 1815. in l. 1816. 93 fl 36 kr dohodkov in 259 fl 32 kr izdatkov (ZgMA list. 21. apr. 1816.). — [211] ZgMA list. 1. maja 1800., 17. dec. 1804., 4. jan. 1818. in zapisnik 26. jun. 1842.—43. — [212] ZgMA list. 4. jan. 1818. in 11. sept. 1835. — [213] TršAM list. 17. maja 1788. — [214] Že omenjene list. teh let; Globočnik je bil motniški sindik in zato verjetno tudi zgornjemotniški administrator (TršAM list. 26. maja 1808., 30. sept. 1809. in 16. dec. 1809.). — [215] Pirchegger, Erläuterungen 200 sl. — [216] ZgMA list. 16. marca 1811., 9. dec. 1811., 13. dec. 1813., 10. jan. 1819. in 27. febr. 1831. — [217] ZgMA list. 10. jan. 1819., 15. febr. 1821., 7. apr. 1821. in 27. febr. l. 1831. — [218] ZgMA list. 30. jul. 1825. in 27. febr. 1831. — [219] ZgMA list. 1842. — [220] ZgMA zapisnik 26. jun. 1842.—43. — 221 Vorschreibungs und Abstattungs Register der Steuern, Veränderungsfälle und Pachtzinsen bey dem Gute Obermöttnig seit d.

J. 1842.—47. — [222] Politisches Exhibiten Protokoll des Gutes Obermöttnig von dem Jahre 1846. u. 1847. — [223] ZgMA zapisnik 26. jun. 1842.—43. — [224] ZgMA list. 20. apr. 1852., 30. jun. 1852. in 1. dec. 1852. — [225] ZgMA list. 29. avg. 1855. — [226] GubALj Fasc. 33/1 (1847) 1752. list. 30. dec. 1845., Fasc. 33/90 (1849) 14876. — [227] Vorschreibungs und Abstattungs Register... — [228] Politisches Exhibiten Protokoll... — [229] Pečat je še danes ohranjen (ZgMA); delno je ohranjen tudi arhiv tega urada, vsebuje pa žal le novejše listine in nekaj listin grajskega arhiva, v kolikor jih ni uničil požar l. 1760. Skrinjo z listinami hranijo na podstrešju mežnarije, na povsem neprimernem kraju. — [230] ZgMA list. 11. marca 1873. in 18. marca 1873. — [231] L. 1866. je izkazal urad 40 fl 30 kr dohodkov in 6 fl 8 kr stroškov; presežek 34 fl 22 kr so si razdelili (ZgMA list. 1866.).

6. Prebivalstvo (90—92)

[232] Domec (hofstet) je bil odmerjen prostor v trgu, kjer so si tržani mogli postaviti hišo in gospodarsko poslopje; gezimmerte hofstet je že izrabljen prostor s hišo in gospodarskim poslopjem, ki sta bila redno le lesena. — [233] TršAM cenilni seznam 1542.; LRAG davčna predpisa 1568. in 1574. v Fasc. 107/2.; LAG urb. 1601. v Fasc. 46 No 117; ŠkALj Fasc. Motnik urb. 1612.; ŽAM urb. 1751.; za l. 1754.: GubALj Fasc. 33/90 (1849) 14876. Po Luschinu je prišlo v tem času na posamezno hišo največ 8 ljudi, torej v Motniku $25 \times 8 = 200$ tržanov. V Kamniku je bilo l. 1516. 96 hiš, s predmestjem 158 hiš (Luschin v. Ebengreuth, Ein Protokoll der Stadt Stein in Krain aus den Jahren 1502./03., MMK XVIII (1905) 38 sl.; isti, Stadt Stein um die Mitte des 16. Jahrhunderts, MMK XIX (1906) 81 sl. — [234] TršAM list. maja 1603. — [235] TršAM urb. 1782.; za l. 1785.: GubALj Fasc. 33/90 (1849) 14876 in Pirchegger, Städte u. Märkte, tabele 150—159; MuALj Fasc. Motnik, davčni predpisi 1794.—1796.; za l. 1798.: Kindermann J. C., Repertorium der steyermärkischen Geschichte, Geographie, Topographie, Statistik und Naturhistorie, Grätz 1798 412; število 40 je povzel najbrž po navedbi iz l. 1785.; TršAM davčni predpisi 1804.—1806. — [236] Zwitter Fr., Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stol. do današnjih dni, Razprave znanstvenega društva v Lj. 14. Historični odsek 5. Ljubljana 1936. 28—29. — [237] Elze, Primus Trubers Briefe, Tübingen 1887. — [238] Orožen, Frasslau 76, Travner Vl., Kuga na Slovenskem, Priloga k ŽiS XVI (1934) 3—4. — [239] Križnik, Kukuljevićev Arkiv XI (1872) 246. — [240] Orožen, Frasslau 78; Travner, o. d. ŽiS XVI (1934) 110; Koblar A., O človeški kugi na Kranjskem, IMK I (1891) 48. — [241] ŠkALj Fasc. Motnik in Motnik Ggrad list. 9. dec. 1830., 31. dec. 1830., 30. marca 1837, in dr.; Križnik, o. d. 252. — [242] ŽAM urb. 1752.; ŠkALj letni protokol 1721 (4. okt., str. 162); Steska V., Frančišek Mihael Paglovec, župnik v Sp. Tuhinju in slovenski pisatelj (1679.—1759.), IMK XIV (1904) 3—4 69—92: po Paglovčevi kroniki je gorelo 21. maja; po Slovenskem romarju (Koledar za l. 1857.) je pogorelo 12 hiš. — [243] ŠkALj letni protokol 1740 (20. jun., str. 423—424), Fasc. Motnik Ggrad list. 29. dec. 1788. — [344] KapALj Fasc. 131 Status animarum in subvicariatu Möttnik 1752., Fasc. 116/4 Status animarum in Möttnigkh, specificus pro anno elapso 1753., Fasc. 129 Status animarum in subvicariatu Möttnicensi pro anno 1758., Fasc. 131 Status animarum de subvicariatu Möttnicensi pro 1762., Fasc. 129 Status animarum de subvicariatu S. Georgii in Möttnig a 1 ma jan. usque ad ultimum dec. 1764. — [245] GubALj Fasc., 33/90 (1849) 14876; Marija Terezija je dala popisati zemljo in izdala l. 1748. t. zv. terezijanske rektifikacije (terezijanski kataster), v katerih je bila zemljiško-gosposka zemlja ločena od podložniške. Davki so bili odmerjeni po tem katastru, ki je ostal osnova za direkten davek do l. 1819. (Pirchegger, Gesch. Steier. 218 sl.). — [246] Pirchegger, Städte u. Märkte, tabele 150—159. — [247] GubALj Fasc. 33/90 (1849) 14876. — [248] Zwitter, o. d. 28—29; Kindermann J. C., o. d. 412. — [249] Pirchegger, Städte u. Märkte, tabele 150—159. — [250] za l. 1810.: Pircheg-

ger, o. d. 150—159; za l. 1812.: ŠkALj Fasc. Motnik list. 26. apr. 1812; za l. 1817.: Haupt-Ausweis über die Eintheilung des Laibacher Gouvernementsgebiethes in Provinzen, Kreise, Sectionen, Bezirks-Obrigkeiten, Hauptgemeinden, Untergemeinden und Ortsschaften nebst deren Häuser und Seelenzahl im Jahre 1817 (v univerzitetni knjižnici v Lj.); za l. 1825.—1828. letopisi lavantinske škofije in župni arh. v Braslovčah list. 1. maja 1833.; za l. 1831.—1833. ŠkALj Fasc. Motnik list. 29. jun. 1831.; GubALj Fasc. 38/28 (1831/32) 366, 6553, 10292 in Fasc. 28/31 (1833) 288, 7891. — [251] Deželni vladni list za kranjsko vojvodino III del VI leto 1854. — [252] za l. 1869.: Ortsrepertorium des Herzogthumes Krain, Lj. 1874.; za l. 1880.: Obširen imenik krajev na Kranjskem po ljudskem štetju 31. dec. 1880., 1. maj 1884.; za l. 1890.: Specialni repertorij krajev na Kranjskem, na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. dec. l. 1890., Dunaj 1894.; za l. 1900.: Leksikon občin za Kranjsko, izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. dec. 1900., Dunaj 1906.; za l. 1910.: Spezialortsrepertorium von Krain. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung von 31. Dez. 1910., Wien 1919. — [253] Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. jan. 1921. god., Rečnik krajev po službenih podatkih iz l. 1927.; Prethodni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. god. u kraljevini Jugoslaviji, Beograd 1931.; Statistični godišnjak god. 1931. knj. III Beograd 1934. — [254] Baš Fr., Wutte M., Miessland und Unterdrauburg, ČZN 1935 XXVII 1—2. — [255] TršAM urb. 1782. in seznam poslov 1802.—1803.; francisc. kataster.

7. Šolstvo in prosveta (92—95)

[256] SBL 246—249; Gruden 974—5. — [257] MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju; po župni kroniki (ŽAM) je poučeval od l. 1830.—1838. — [258] prav tam. — [259] prav tam; po župni kroniki (ŽAM) je poučeval od l. 1754. — [260] prav tam; po župni kroniki (ŽAM) je poučeval od l. 1860. — [261] ŠkALj Fasc. Motnik Ggrad list. 6. febr. 1871., 11. febr. 1871., 13. febr. 1871. in 15. febr. 1871.; po odloku cesarja Jožefa II. l. 1787. je bila graščinska gosposka dolžna dati gradivo (les, opeko) za novo šolo, župni patron plačati rokodelce, občina pa vožnjo in delavce (Mal 151). — [262] ŠkALj Fasc. Motnik list. 18. febr. 1871., 22. febr. 1871., 6. marca 1871. in 14. marca 1871.; MuALj Fasc. Motnik, Križnikova pisma Šumiju. — [263] po izpovedi pok. šol. upravitelja Ulrika Konjarja. — [264] Krajevni leksikon dravske banovine; UT 1890 12—13: v Šmartnu so si neposredno po l. 1890. postavili novo šolsko poslopje. — [263] po zapiskih pok. šol. upravitelja Ulrika Konjarja. — [266] ŽAM župna kronika. — [267] Podatke mi je oskrbela šol. upraviteljica ga. Vida Hribovšek, za kar ji s tem izrekam zahvalo. — [268] ŽAM župna kronika; Domoljub 1911. št. 3. — [269] Križnikov življenjepis je priobčen v LZ 1905, 62 in v DS 1905, 55 sl.

Priloge

1. Ustanovni privilegij motniškega vikariata

1360. 10. apr. Gerloh Motniški je volil cerkvi v Motniku dve kmetiji za vzdrževanje stalnega duhovnika. Gornjegrajski opat Ulrik je volilo potrdil in naročil župniku na Vranskem, da sme postaviti v Motniku stalnega duhovnika.

Ich Gerloch der Moetnicher vnd mein erben wier veriehen mit diesem offen prief vnd tuen chunt allen den dye in sehent, hoerent oder lezent, daz wier inne gehabt haben zcwo hueben, dye gelegen sint, ain hueben vnderm Stain, da Mike auf siczt, aine im Tal, da Laure auf siczt, dye vnser vodern saeligen geschaffen haben auf dye chirchen ze Moetnich, doch auzgenomenlich ain hueben vnderm Stain ze aim sacz vmb zcehen march schilling, dye ander huben, dye gelegen ist im Tal, ledichleich, mit alle dem daz dar czue gehoert, doch alzo daz dye selben hueben nyemt inne haben noch nuczen sol dann ein priester, der da ze Moetnich mit haus gesezzen ist. Nue hat der erwirdig here abt Vlricus des gotshaus ze Obernburch ze vodrest durch Got vnd auch durch vnser pett willen seinen willen vnd gunst dar zcu geben vnd hat auch derlauebt, swer pharrer ze Vraenczk ist, der schoel einen prister seczen gen Moetnich, der all weg mit haus gesezzen wiert. Dar vmb haben wier vns derchant vnd haben dye egenanten hueben wider ledichleich auf die chirchen gen Moetnich geben vnd haben vns der genczlich geauzzent in all der weiz als vnser vodern geschaffen haben vnd als vor an disem prief geschriben stet; vnd wan daz ist, daz ein priester ze Moetnich nicht mit haus gesezzen wiert, so schullen wier vns der egenanten hueben selben wider vnderwinten vnd schullen dye innehaben vncz daz ein priester wider da gesezzen wirt, vnd schol vns daran nymt engen, wann wier auch er maenn swer pharrer ze Vraenczk ist mit zcehen march schilling oder mit als vil ander muenz, dye ze Chrain im lande gib vnd geb ist, so ist vns dye egenant hueben vnderm Stain wieder ledich waerden vnd schullen wier vns derseben vnderwinten; dar an scholl vns nympt engen vnd dye selben zcehen march schol man anlegen nach des erwirdigen heren rat abt Vlricus ze Obernburch vnd nach des pharrer ze Vraentzk vnd nach vnserm alzo daz si der egenanten chirchen ze Moetnich vnd dem priester der da gezezzen wirt ze nucz werden. Mit vrchunt dicz prieffs versigelt mit mein egenants Gerlochs anhangendem insigel, der geben ist nach Christi geburd drewczehen hundert iaer, dar nach in dem sechzcichstem iaere des nasten vreytags nach ostern.

Orig. pgt. listina 22 × 13, viseči pečat je izgubljen, v ŠkALj.

2. Ustanovni privilegij motniškega trga

1423. 26. marca, Gradec. Nadvojvoda Ernest podeli Motničanom tedenski tržni dan na nedeljo.

Wir Ernst von Gotes gnaden erczherczog ze Oesterreich, ze Steir, ze Kaernden vnd ze Krain, graf ze Tirol etc. bekennen wan wier billeich darczu genaigt sein, daz vnser vndertan vnd getrewn an eren vnd guete aufnemen, darumb haben wier vnsern lewten ze Moettnikg gesezzen, die vnser lieber getrewr Fridreich von Pettaw, vnser rat vnd diener in pfandesweis yecz von vns innhat, von sundern gnaden die gnad getan wissentlich mit dem brief, daz sy vnd ir nachkomen nu furbasser ain wochenmarkcht an dem suntag woechenlich sullen haben mit allen den rechten, gnaden, freihaiten vnd guetergewonhaiten als ander solh wochenmerkcht in vnserm lannde Steir haben, doch vncz auf vnser widerrueffen angeuaerde. Dauon gepieten wier vestiklich vnsern lieben getrewn vnserm haubtman in Steier vnd allen andern vnsern ambtlewten, vndertanen vnd getrewn gegenwuertigen vnd kuenfftigen, den der brief geczaigt wierdet vnd wellen, daz sy die egenanten vnser lewet zu Moettnikg bey dem vorgeschriben wochenmarkcht lassen beleiben vnd in daran dhain irrung noch hindernuess nicht tuen vncz auf vnser widerrueffen als vor beruert ist. Das maynen wier ernstlich mit vrkunt dicz briefs. Geben ze Grecz an freytag vor dem palmtag nach Kristi gepurde in dem vierczehenhundertisten vnd drewvndzwainczigisten jare.

D. dux in consilio.

Orig. pgt. listina 24 × 20, viseči pečat je izgubljen, v TršAM.

3. Cenilni seznam trških posestev l. 1542.

Vermercht die schazung der purger so ligunder guetter im margkht Moettnich vnd in der selben purgfridt gelegen.

Erstlichen. Jacob Kraffitsch, der zait rihter daselbst, hatt geschetzt seine drei hofstettn, auff zwaien gezimertt, acht ekher vnd zwen gartten pro fl hundert vnd dreissigkh, steur fl 1 kr. 18.

Caspar Künde zwo hofstett, di ain gezimert, funff echer vnd zwen gartten geschetzt pro fl funffzigkh, steur kr. 30.

Vrban Krulz schetzt seine für hofstet, di zwo gezimert, vnd funff acher pro fl fünffzigkh, suma steur kr. 30.

Jarnei Krulz schetzt zwo hofstet, di ain getzimert, drei acher vnd ain gartten pro fl dreissigkh, steur kr. 18.

Juri Weber schetzt 2 hofstet, di ain getzimert, ain acher vnd ein gartten pro fl funff, steur kr. 3.

Thomas Weber schetzt sein gartten pro fl 3, steur kr. 2, firer 1.

Anthon Schuester drei hofstet, zwo getzimert, vnd funff acher pro fl funffzigkh, steur kr. 30.

Pangratz Weber zwo hofstet, di ain zimertt, vnd ain gartten pro fl funffvndzwainzigkh, steur kr. 15.

Jarnei Wrisze schetz sein getzimerti hofstatt pro fl zwai, steur kr. 1, firer 1.

Philip Glauatetz fur hofstat, zwo getzimert, vnd sechs acher pro fl ain hundert, steur fl 1.

Michl Vrag ein ödi hofstat vnd ain acher pro fl fur, steur kr. 2, firer 2.

Wastian Macharoschnich ain getzimerti hofstatt schetzt pro fl. anderthalb, steur kr. 1.

Vrban Lochane ain getzimert hofstat vnd zwen acher geschetzt pro fl zwaintzighk, steur kr. 1.

Steffan Paier ain getzimertte hoftstat vnd ein gartten pro fl. für, steur kr. 2, firer 2.

Mathia Messner ein getzimerti hofstat schetzt pro fl ainderthalb, steur kr. 1.

Juri Goderti ain auff zimertti hofstat vnd zwen acher pro fl zwainzigkh, steur kr. 12.

Gregor Vlle zwo hofstet, ein getzimert, zwen acher vnd ein gartten pro fl zwainzigkh, steur kr. 12.

Simon Leskhounikh zwo edi hofstatt, acher fur vnd ain gartten pro fl funff vnd dreissig, steur kr. 18.

Pangratz Schuester zwo hofstat, di ain getzimert vnd tzwen acher pro fl funftzehen, steur kr. 9.

Matheus Schneider ain getzimerti hofstat pro fl für, steur kr. 2, firer 2.

Nesa witib zwo hofstat, di ain getzimert, vnd drei acher pro fl funff vnd zwainzigkh, steur kr. 12.

Vrsa witib zwo hofstat, di ain getzimert, zwen acher vnd ain gartten pro fl zwelff, steur kr. 7, firer 1.

Jarney Weber ain zimerti hofstat schetzt pro fl ain, steur firer 3.

Thomas Schmid schetzt sein zimerti hofstatt pro fl zehen, steur kr. 6.

Suma steur totalis fl 6, kr. 6, firer 2.

Vrkhundt vnder mein Jacoben Kraffitsch, der tzait marcht richter zu Mettnich hie untten furgedruchten petschafft verfertigt, (dat)um[1] den (se)chsvndzwainzigisten tag nouember im zwainundfürtzigisten iar.

L. S.

---

[1] Črke, ki so v oklepaju, sem izpolnil sam, v listini je na tem mestu luknja.

Orig. list. (4 listi), papir, pečat iz zelenega voska je že popolnoma obrabljen, v TršAM.

4. Potrdilni privilegij tedenskega tržnega dne

1571. 22. novembra, Gradec. Nadvojvoda Karel je na prošnjo Motničanov potrdil tedenski tržni dan in ga prestavil z nedelje na četrtek.

Wir Carl von Gottes gnaden erczherczog zu Oesterreich, herczog zw Burgundi ... bekhennen offenlich mit disem brief nachdem vnns vnnsere gethrewen n. richter, rath vnnd gemain zu Moetnickh, diemuettigelich gebetten, das wir als jecz regirunder herr vnnd landtfürst inen ainen wochenmarckht, so inen weillend kaiser Friderich wochenlich an dem sontag daselbst zu Moetnickh zuhalten vergundt vnd erlaubt vnnd volgents weillend kayser Maximilian vnnd kaiser Ferdinand vnnser liebe vranherrn vnd herr vater hochloeblichister gedaechtnuss bestaett inhalt vnnd vermoeg irer brief, so sy darumb vnd vns furgebracht haben, auch confirmirn vnnd bestaetten wolten. Dieweil wir vnns aber erindern, das hochgedaechten vnnser geliebter herr vatter kaiser Ferdinand aus wolerwegnen vrsachen hieuor all dergleichen sontaegliche wochemaerckht aufgehebt vnd auf andere tag zuhalten vmbgelegt, darbey wirs dann auch beleiben lassen, haben aber inen in gnedigister betrachtung irer diemuettigen bitt vnnd gethrewen dienste so ire vorfarn vnnd sy obbemelten unnsern lieben vorelltern vnnd

vnns bisheer gehorsamist erczaigt vnnd bewisen vnnd hinfürro zuthuen sich vnnderthenigist erbietten auch wolthuen moegen vnnd sollen, denselben wochenmarckht von dem sontag auf den phingstag vmbgelegt, vnnd also wochenlich zuhalten erlaubt, zuegeben, confirmiert vnnd bestaett. Thuen das auch hiemit wissenlich vnnd in crafft dits brieffs. Also das sy vnnd ire nachkhomben nun hinfuro denselben wochenmarckht alle phingstag in der wochen, mit allen rechten, gnaden, freyhaiten vnnd gewonhaiten haben, halten, vnnd sich desselben gebrauchen sollen, als andere maerckht in vnnserm fuerstenthumb Steyr, so mit solchen wochenmaerckhten versehen vnnd befreyt sein, dieselben halten vnnd gebrauchen von aller menigelich vnuerhindert. Vnd gebietten darauf allen vnnsern prelaten, grauen, freyen herrn, rittern, knechten, landsshaubtleuthen, haubtleuthen, viczdomben, voegten, phlegern, verwesern, ambtleuthen, burgermaistern, richtern, raethen, burgern, gemainden vnnd sonst allen andern vnnsern vnnderthanen vnnd gethrewen, was wierden, standts oder wesens die sein, ernstlich vnnd wellen, das sy die gemelte unsere leaeth zu Moettnickh bey dem obbestimbten irem wochenmarckht vnnd diser vnnser comfirmation vnnd bestaettung genczlich beleiben vnnd sich desselben beruelich frewen vnnd gebrauchen lassen, hiewider nit thuen noch des yemandts anderm zuthuen gestatten, in khain weiss, als lieb ir jedem sey vnnser schwaere vngnad vnnd straff zuuermeiden. Das mainen wir ernstlich mit vrkhundt dits brieffs, der geben ist in vnnser stat Graez den zwenundzwainczigisten tag des monats nouembris nach Christi vnnsers lieben herrn geburde im ainthausentfunffhundert ainundsibenczigisten jare.

Carolus, m. p.

Spodaj na robu:

Des marckhts Moettnickh wochenmarckhts vmblegung vnnd confirmation.

Na pregibu:

Ad mandatum domini archiducis poprium. Gettersz.

Orig. pgt. listina 50 × 35, viseči pečat je izgubljen, v TršAM.

5. Podelitveni privilegij letnih sejmov

1613. 16. februarja, Gradec. Nadvojvoda Ferdinand Avstrijski je podelil Motniku dva letna sejma: prvega 14 dni ali 3 tedne po prazniku sv. Antona in drugega na tretjo postno nedeljo. Na njih smejo trgovati z živino in z vsem drugim blagom ter obiskovati druge sejme z vsemi svojimi izdelki in živino. Trg doslej še ni užival teh svoboščin, zato je zabredel v dolgove, zlasti še, ker je brez obrti, ima majhna posestva, leži v kotlini na slabo rodovitnih tleh, od tujcev ni pričakovati posebnih dohodkov, ker ne vodi mimo deželna cesta; davščine in stroške za vzdrževanje potov in cest morajo zato kriti iz svojega.

Wir Ferdinand von Gottes gnaden erczherczog zu Österreich... bekhennen für vnss, vnnser erben vnd nachkhomben mit disem brief vnnd thuen khundt menigelich, alss vnnss vnnsere getreue n. richter, rath vnd gemaine burgerschafft des marckhts Möthnigg ob Fräncz in vnnserm fürstenthumb Steyr gelegen, gehorsamist zuerkhenen geben, wassmassen sy etwo bissheero mit derley freyhaiten nicht wie anndere märckht, darzue mit schlechten vnd khleinen grundtlein fürgesehen, auch bisshero daselbsten khain handtierung oder gwerb gehabt, weylen dieser orth in ainer clausen zwischen

gebürgen vnd an ainem rauchen orth gelegen, das destwegen deren enden, weylen khain lanndtstrassen, auch ainich durchraisen vnd anderer frembder personen willen die wenigiste losung vnd anwehrung der pfenwerth nicht zuuerhoffen, dahero sie die jarlichen zinss vnd steur, besserung der weeg vnd strassen auss ihrem aignen vermügen abrichten vnd zallen müessen, welicher vrsachen willen sie sowol in schwären schuldenlast, als auch der marckht selbst in grosse abödung gerathen, damit sie aber etlichermassen soleches ires lassts enndtledigt vnd zu etwas aufnehmen gedeyen möchten, haben sie vnss gehorsamist angelant vnd gebetten, auss ladtsfürstlicher macht inen zubewilligen, das sie des jahrs vnd jedes desselben hinfuran zween jahrmârckht oder khirchtag, als an ainen am sontag vor St. Anthoni, den andern auf St. Getrautstag mit aussgestöckhter offnen freyung daselbst in irem marckht halten möchten. Wann wir dann aller vnnserer inwohner vnd gehorsamber getreuer vndtersässen nucz vnd wolfardt zubefurdern genaigt, so haben wir angesehen gedachter burgerschafft zimblich vnd diemietig bitten vnd demnach über eingelangter vnndterschidlichen bericht mit wolbedachtem mueht, zeittigem rath vnd rechtem wissen sie die von Möthnig mit den gebetnen zween jahrmärckhten genedigelich befreyet vnd fürgesehen solecher gestalt, das sie den ainen vierzehen tag oder drey wochen, wie es die gelegenhait geben wierdet, nach St. Anthonitag, den andern aber am sontag oculi in der fassten anstöllen, verkhunden, freyung aufstekhen vnd halten mügen; befreyen vnd begaben sie auch mit solechen jahrmarckhts freyhaiten auss lanndtsfürstlicher macht volkhomenhait hiemit wissentlich in chrafft diss briefs also vnd dergestalt, das sie vnd ihre nachkhomben zwar mit dem vorbehalt wie hernach volgen wierdet, sich solecher jahrmärckht vnd khirchtäg zu obbestimbter zeit mit allen den freyhaiten, ehrn, rechten, gerechtigkhaiten vnd guetten gewohnhaiten mit vich vnd allerhandt sachen in khauffen verkhauffen vnnd in annder weeg, zugleich auch die jenigen so soleche jahrmärckht mit iren handtierungen, wahren, vich vnd gattungen besuechen, zu freyen, zu getrauchen vnd zugemüessen fueg vnd macht haben sollen vnnd mögen, inmassen sich andere stött vnd märckht, so mit der gleichen gnaden fürgesechen vnd begabt sein, derselben freyen vnd gebrauchen von recht oder gewohnhait wegen, von menigelich, vnuerhindert. Vnnd gebiethen auch darauf allen vnd jeden praelaten, grauen, freyen herrn, rittern, khnechten, lanndtshaubtleüthen, haubtleüthen, viczdomben, vögten, pflegern, verwesern, ambtleuthen, burgermaistern, richtern, räthen, burgern, gemainden vnd sonnst allen anndern vnnsern vnndterthonen vnd gethreuen geistlich vnd weltlichen, was wüerden, stanndts oder weesens die sein, hiemit ernnstlich vnd wöllen, das sie obgemelte zu Mötnigkh vnd ihre nachkhomen bey diser vnnserer inen gegebnen gnad vnd freyhait berüehebigelich bleiben lassen, darwider nit tringen oder beschwären, noch das jemanndt anndern zu thuen gestatten in khain weiss, als lieb ainem jeden sey vnnser schwäre vngnad vnd straff zu uermeiden, doch dises alles dahin zu uerstehen, wann ain oder annder zeit in halttung obgemelter jahrmärckht den anndern benachtparten zu schaden geraichen wurde, das dieselben auf ain anndern tag überlegt oder nach gestalt gar aufgehebt vnd diese zu vnnserm genedigisten willen vnd wollgefallen vorbehaten sein solle. Mit vrkhundt diss briefs besiglet mit vnnserm fürstlichen anhangunden innsigl, der geben ist in unnserer statt Grácz, den sechzehenden tag monate february nach Christi vnnsers lieben herrn vnd seheligmachers geburdt im sechzehenhundert vnd dreyzehendten jar.

Ferdinand, m. p. Ad mandatum serenissimi domini archiducis proprium
Lenhardt Gez, m. p. Wilhalb, m. propria

Orig. pgt. listina 51 × 40, pečat iz rdečega voska v okrogli leseni škatli, z vrvico pritrjeni na pergament, je poškodovan — TršAM.

6. Odkup zgornjemotniških podložnikov

1798. 9. marca. Ljubljana. Graščakinja Marija Ana Bardarini je po kupni pogodbi prepustila zgornjemotniško posestvo z vsemi pravnimi in sodnimi pravicami zgornjemotniškim podložnikom v trajno last. Podložniki so ji morali plačati 8.000 nemških goldinarjev.

Verkaufs Vertrag.

Zwischen der Hochgebohrnen Frau Maria Anna von Bardarini gebohrnen von Scherlichi als dermaligen Eigenthümerin des Guts Obermöttnig Verkäuferin Eines, dann den Thomas Konscheg und Mathias Kropiuscheg als Bevollmächtigten der sämtlichen Unterthannen des Guts Obermöttnig Erkäufern Anderntheils, das gedachte Guth Obermöttnig samt allem An- und Zugehör betrefend. Dieser Kauf ist mit folgenden Bedingungen abgeschlossen worden:

Erstens Verkauft und übergiebt obgedachte Frau v. Bardarini denen Guth Obermöttnigischen Unterthannen das in der Licitation unter 9. ten Merz d. J. durch Ihren Gewalts Träger dem Hochgebohrnen Herrn Karl Freiherrn v. Kuschland erstandene Gut Obermöttnig, mit allen An- und Zugehör, Recht, und Gerichtigkeiten, so wie es obgedachte Frau genossen, oder hätte geniessen können, in das ewige, freie und unwiederrufliche Eigenthum, gegen deme, dass

Zweitens Die Unterthannen dafür einen Kaufschilling pr. Acht Tausend Gulden deutschen in baarer gangbarer Münz, und zwar in folgenden Fristen bezahlen, als gleich beim Abschluss des Kaufs Drei Tausend Gulden, welche auch nach Fertigung des Vertrags die Frau Erkäuferin[1] baar und richtig empfangen[2] zu haben hiemit bekennet. Die übrig schuldigen fünftausend Gulden sind die Unterthannen schuldig, bis zur Tilgung vor 10. ten Merz d. J. mit 5 von Hundert zu verzünsen, und daran von 1. ten Merz 1799 angefangen durch fünf ununterbrochene Jahrgänge jedesmal die a Conto Zahlung mit Ein Tausend Gulden za leisten.

Drittens. Verbinden sich die Unterthannen das Schlüssgeld mit Ein Hundert Fünfzig Gulden, dann die alten Urbarial Rückstände, wie solche aus denen berichtigten Rechnungen erhoben worden, sogleich der Frau Verkäuferin abzuführen, wie auch die Zahlungs Giebheiten in die Löbl. Landschaft schon für das ganze 1798. te Jahr aus eigenen zu entrichten. Nicht minder

Viertens Alle sowohl derzeit auf dem Guth haftende oder künftig darauf radizirende Giebheiten, dann die Umschreibsgebühren ohne Entgeld der Frau Verkäuferin über sich zu nehmen und die Vormerkung aus eigenen zu tragen. Hingegen liegt es auch der Frau Verkäuferin ob, die auf diesem Guth haftende, und allenfalls bei dem kaiserl. königl. Landtafelamte vorgemerkte Passiva aus eigenen za tilgen, und das Gültenbuch zu reinigen. Endlich

Fünftens Wir von der Frau Verkäuferin denen Unterthannen der gewöhnliche Schutz und Schirm, jedoch nur quo ad existentiam zugesichert.

Die Unterthannen, und nun gewordene Innhabern des Guts Obermöttnig durch ihre ober benannte Bevollmächtigte willigen in diesen Kauf und angesezten Bedingnisse ohne Anstand ein, und verbinden sich in Namen aller und in Solidum dergestalt für den Kaufschilling und übrigen Zahlungen zu stehen, dass sie bei Nicht Beobachtung eines oder des anderen Punkts ohne weiters mit der Exekuzion beleget werden können, und die Frau Verkäuferin berechtiget seye, sich entweder an Alle oder an einen aus ihnen nach Belieben unter Mithaftung der übrigen zu halten. Bei dem

Landschaden Bund in Krain et cum Facultate intabulandi. Urkund dessen nachstehende Fertigung.

Laibach dne 9. ten Merz 1798.

L. S. Maria Anna v. Bardarini, m. p. als Verkäuferin.
L. S. Karl Freyherr v. Kuschland, m. p. als Gewalts Träger der Frauen Verkäuferin.
L. S. Francesco de Tantini, m. p. Testimone pregato.

× Thomas Konscheg, × Mathia Kropiuscheg, Bevollmächtigte der übrigen Unterthannen als Erkäufer durch
L. S. Simon Chrischanigg, m. p. erbettener Namensfertiger.
L. S. Joseph Zimer, m. p. als erbettener Zeug.

Na hrbtu:

Kaufs Vertrag zwischen der hochgehohrenen Frau Maria von Bardarini, dann denen gesamten Unterthannen des Guths Obermöttnig. Das Gut Obermöttnig betreffend.

Na pročelju: Žig in vtisnjen kolek za 6 kr.

Orig. pap. listina v ZgMA.

---

[1] Pravilno »Verkäuferin«.
[2] V listini pomotoma dvakrat »empfangen«.

7. Priključitev Motnika k Napoleonovi Iliriji

1811. 9. aprila. Celje. Dotlej avstrijski (štajerski) trg Motnik je bil po razmejitvi med Avstrijo in Ilirskimi pokrajinami odstopljen Iliriji.

Aviso

Zufolge einer besonderen Uibereinkunft zwischen den beyden Kaiserhöfen von Oesterreich, und Frankreich, erklärt der unterzeichnete bevollmächtigte Hofkommissär hiemit: dass der bis itzt unter der Oesterreichischen Landeshoheit gestandene Markt Mötnig, sammt seinem ganzen Gebieth, an die Illyrische Regierung förmlich abgetretten sey.

Im Namen demnach Seiner Majestät des Allerdurchlauchtigsten Kaisers von Oesterreich, Königs von Hungarn und Böhmen etc., etc. werden die gesammten Einwohner dieses Markts ihrer bisherigen Eidespflicht gegen den Oesterreichischen Landesherrn von nun an mit wahrem väterlichen Dankgefühl für ihre stets bewiesene Unterthans-Treue, Liebe und Anhänglichkeit, feyerlich entbunden, und an die Illirische Regierung, als ihre künftige Landeshoheit angewiesen. Gegeben in der k. k. Gränzkreisstadt Zili den 9 April 1811.

Osnanilo

Po pofebnimu ſklepu zefarſkiga eſterajharſkiga inu zeſarſkiga franzoſovſkiga dvora osnani doli podpiſan dvorni oblaſtnik: de je terg Motnek, katir je dosdaj pod eſterajharſko goſpoſko bil, s' vſo semljo, katira k' njemu ſliſhi, ilirſki goſpoſki zhesi dan.

Tedaj ſo v' imenu Njih ſvetloſti nar viſhiga zeſarja eſterajharſkiga, ogerſkiga inu pemſkiga krajla i. t. d. vſi prebivalzi: tiga terga od dodoſihmalne dolzhnoſti ſvoje perſege proti eſterajharſkimu deshelnimu goſpodu odvesani, kir ſe njim obzhutiki prave ozhetove hvale sa njih vſelej pokasano podloshno sveſtobo, lubezni, inu marnoſt iſkashe, inu ſo ſvoji prihodni ilirſki goſpoſki vkasani. Dano v zeſarſkimu krajlevimu mejnimu meſtu Zela 9 dan meſiza maliga trauna 1811.

Ser k. k. Apostol. Majestät wirkl. Kämmerer, und Geheimer-Rath, des kaiserl. Leopolds-Ordens Commandeur, des Löbl. Borsoder Komitats in Hungarn Obergespann, und gegenwärtig k. k. bevollmächtigter Gränzberichtigungs-Hofkommisär.

Joseph von Klobusicsky

L. S.

Njih zeſ. krajl. apoſtol. Svetloſti pravi kamrar, inu ſkrivni ſvetvavez, zeſarſkiga Leopoldoviga komandér, Borsodniga komitata na ogerſkim viſhi tovarſh inu sa sdaj zeſ. krajl. dvorni oblaſtnik per poterjenju novih meji.

Joſhef ſlahti Klobusiczky.

Orig. pap. list. v Narodnem muzeju v Lj.

8. Podelitveni privilegij dveh letnih sejmov

1832. 13. aprila. Dunaj. Cesar Franc podeljuje motniški trški občini dva nova letna sejma: na tretji ponedeljek v postu in na dan sv. Erazma (2. junija).

Wir Franz der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich, König zu Jerusalem... bekennen öffentlich mit diesem Briefe und thun kund, dass Uns die Marktgemeinde Möttnig in Laibacher Kreise gebeten habe, die Abhaltung von zwey Jahrmärkten in jedem Jahre za bewilligen, und zwar an folgenden Tagen als: den ersten am dritten Montage in der Fasten, und den zweyten am Gedächtnisstage des heiligen Erasmus, nämlich am zweyten Juny jeden Jahres. Da Wir jederzeit geneigt sind, das Wohl unserer getreuen Unterthannen bestens zu befördern, so haben Wir nach Einvernehmung der Behörden in diese allerunterthänigste Bitte der Marktgemeinde Möttnig, jedoch ohne Nachtheil und Schaden Unserer landesfürstlichen, obrigkeitlichen und sonst Jemandens Rechte, dann ohne Abbruch der jetzigen und künftigen Landesverfassung und unter der Bedingung allergnädigst gewilliget, dass wenn an einem der genannten Tage ein gebotener Feyertag oder letzterer auf einen Sonntag fiele, der Jahrmarkt an dem darauf folgenden Werktage abgehalten werden soll. Die Marktgemeinde Möttnig darf sonach die von Uns bewilligten zwey Jahrmärkte an den bestimmten Tagen za allen Zeiten halten und sich dieses Rechtes, wie es die Marktgerechtigkeit und Gewohnheit mit sich bringt, ohne Jemandens Hinderniss gebrauchen. Wir gebieten hiernach allen Unsern Obrigkeiten, Innwohnern und Unterthanen, welchen Standes, Würde oder Amtes sie sind, besonders aber Unserem illyrischen Gubernium hiermit gnädigst, dass sie die Marktgemeinde Möttnig bey diesem Privilegium schützen und handhaben, darinn weder selbst hindern noch Jemanden anderen dagegen etwas zu unternehmen gestatten sollen, bey Vermeidung Unserer schweren Strafe und Ungnade. Das meinen Wir ernstlich. Zur Urkunde dieses Briefes besiegelt mit Unserem kaiserlich königlich und erzherzoglich anhangenden grösseren Insiegel, der gegeben ist in Unserer kaiserlichen Haupt und Residenzstadt Wien am dreizehnten Monatstage April im Jahre nach Christi Geburt im Eintausend achthundert zwey und dreyssigsten Unserer Reiche in ein und vierzigsten.

Franz, m. p.

Ant. Fried. Graf Mittrowsky von Mittrowiz und Nemischl, Oberster Kanzler
Franz Freiherr von Pillersdorff
Johann Limbek Ritter von Lilienau

Na pregibu:

Nach Seiner k. k. Majestät Höchsteigenem Befehle: Franz Ritter Fradeneck.

Na hrbtu:

Registrirt Vinzenz von Eyssen, Registraturs Direktor der k. k. vereinigten Hofkanzley.

Orig pgt. listina 70 × 56, pečat iz rdečega voska v veliki okrogli leseni škatli, pritrjeni z vrvico k pergamentu, skoraj popolnoma uničen.

Na pročelju: vtisnjen kolek za 20 gld in kontrolni žig.

9. Vikariatna župnija Motnik pripade ljubljanski škofiji

1833. 1. maja. Motnik. Po načelu, naj se meje škofij ujemajo z deželnimi mejami. je lavantinski ordinariat odstopil motniško župnijo ljubljanski škofiji, kljub temu, da je tretjina duš ostala v ojstriški (štajerski) okrajni gosposki. Zato naj motniški duhovnik pošilja spise rojstev, porok in umrlih kranjskim in štajerskim oblastem, kateremu delu pač pripada župljan. K dopolnilni kongrualni plači naj prispeva ⅓ štajerski, ²/₃ pa kranjski verski zaklad.

Uibergabs- und Uibernahms-Urkunde

Der Vicariatspfarr in Möttnig aus der Lavanter- in die Laibacher Diözese.

Die hohe Hofkanzley hat mit Verordnung von 15 tem Februar 1831. Z. 3262 die Begränzung der Laibacher Diözese so reguliert, dass die Diözesen »mit den Landesgränzen zusammen treffen«.

Darum das Pfarrsvikariat Möttnig dermahlen zu der Lavanter Diözese gehörte, während der grösste Theil derselben sammt dem Pfarrorte Möttnig im Bezirke Münkendorf Laibacher Kreises liegt, so ist die von dem Hochwürdigst F. B. Laibacher Ordinariate in Vorschlag gebrachte Scheidung des Marktes Möttnig aus der Lavanter Diözese, und Abtretung des Vikariats Möttnig von der ebengenannten Diözese in jene von Laibach eine natürliche Folge obangezogener hohen Hofkanzley-Verordnung und da das k. k. Steyermärkische Gubernium unter 27 tem Dezember 1832. Z. 20711 seine zustimmende Erklärung zum obigen Antrage — dem auch von Seite des Lavanter Ordinariates beygestimmt wurde, abgegeben hat; so fand die Realisierung desselben für so lange, als der Markt Möttnig zum Illyrischen-Gubernial-Gebiethe gehört, keinen Anstand. In Folge dessen wurde das Hochw. F. B. Lavanter Ordinariat mit hoher k. k. Illyrischen-Gubernial-Verordnung ddo 22 ten Februar l. J. Zahl 288 aufgefordert, das Pfarrvikariat Möttnig an das Hochw. F. B. Laibacher Ordinariat ordnungsmässig zu übergeben, welch Ersteres mittels Auftrag ddo 27 ten März l. J. Zahl 357 das Decanat Amt Frasslau in der Person des Geistlichen-Rathes Dechants und Pfarrers Joseph Battistig zu Frasslau als Ordinariats-Commissar zur Vornahme dieses actes enannt hat.

Das Pfarrsvikariat Möttnig wird daher ebengenannten Ordinariats-Commissar im Nahmen des Hohw. F. B. Lavanter Ordinariates an das Hochw. F. B. Laibacher Ordinariat — da die Ausscheidung jener Insassen, welche bey der dermahligen Begränzung noch im Cillier Kreise verbleiben, aber einen integrirenden Theil der Pfarr-Vikariatsgemeinde Möttnig ausmachen, wegen Local-Verhältnissen unzweckmässig und

unausführbar ist, in seiner vollen Integritaet übergeben, und von dem Hochw. F. B. Laibacher Ordinariate als Ordinariats-Commissar Herrn Johann Prelesnig Dechant und Pfarrer zu Stein im Nahmen seines Hochw. F. B. Laibacher Ordinariates samt dem anberührten bereits canonisch investirten Priester Gregor Koos übernohmen.

Zur Benehmungswissenschaft des jeweiligen Pfarrvikers zu Möttnig wird in Folge obangezogener hohen k. k. Illyrischen Guberniums bemerkt:

1tens dass dem Pfarrsvikar zu Möttnig, welcher dermahlen aus dem Steyermärkischen Religionsfonde eine Congrua-Ergänzung von jährlichen 78 fl. 38 C°. M. geniesst — dass sich im benannten Vikariate die Steyermärkische Population zu der Krainerischen wie Eins zu Drey verhält, künftighin der Krainerische Religionsfond $^2/_3$ te, mit 52 fl. 25⅓ kr. C°. M. und jener von Steyermark mit ⅓ te 26 fl $12^2/_3$ kr. C°. M. zu seiner Congrua-Ergänzung beyzutragen haben wird.

2 tens dass der Pfarrsvikar in Zukunft die Ausweise über Tauf- Trau- und Sterb-Acte, dann die in manch anderen Beziehungen zu erstattenden Berichte sowohl an die Steyermärkischen- als auch Illyrischen-Behörden vorzulegen haben wird, je nachdem es Jene oder diese Pfarrantheile betreffen wird.

3 tens Zur Nachachtung wird bemerkt, das der Markt Möttnig in welchem sich der Ffarrhof und die Pfarrkirche S. Georgen befindet, dann die Gegend Jassounik und Bela mit 61 Häuser No zum Bezirke Münkendorf und Kreis Laibach, die Gemeinden Bresovitz, Obermöttnig, Bella und Jassounik mit 22 Haus Numer zum Bezirke Osterwitz, Kreis Cilli gehören.

Untereinem wird in Folge des Hochw. F. B. Lavanter Ordinariates dem dermahligen Herrn Pfarrsvikär, Prister Gregor Koos die Entlassung-urkunde aus dem Hochw. F. B. Lavanter Verbande eingehendiget. Zur Bekräftigung des vorstehenden Actes zwey gleichlautende Urkunden errichtet, wovon ein Pare an das Hochw. F. B. Laibacher, und eines an das Hochw. F. B. Lavanter Ordinariat mit den Unterschriften der beyderseitigen Ordinariats-Commissare, vorgelegt werden.

Pfarrhof Möttnig, am 1ten May 1833.

Jos. Battistig, Lavanter Ordinariats-Coadiutor als Uibergeber.

Joh. Prelesnig, Pfarrer und Dechant in Stein als Uibernehmer.

Orig. pap. listina v ŠkALj Fasc. Motnik.

10. Podelitveni privilegij treh letnih sejmov

1842. 21. marca. Dunaj. Cesar Ferdinand podeli motniški občini tri nove letne sejme: 12. februarja, 22. aprila in 7. oktobra.

Wir Ferdinand der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Österreich, König von Hungarn... bekennen öffentlich mit diesem Briefe und thun kund, dass Uns die Gemeinde Möttnig in Laibacher Kreise gebeten habe, ihr die Berechtigung zur Abhaltung von drey Jahrmärkten in jedem Jahre zu ertheilen und zu bewilligen, dass diese drey Jahrmärkte an fogenden Tagen, als am zwölften Februar, am zwey und zwanzigsten April, und am siebenten Oktober jeden Jahres abgehalten werden dürfen. Da Wir jederzeit geneigt sind, das Wohl unserer getreuen Unterthanen bestens zu befördern, so haben Wir nach Einvernehmung der Behörden in diese allerunterthänigste Bitte der Gemeinde Möttnig, jedoch ohne Nachtheil und Schaden unserer landesfürstlichen obrigkeitlichen und sonst Jemandens Rechte, dann ohne Abbruch der jetzigen und künftigen Landesverfassung und unter der Bedingung allergnädigst gewilliget, dass

wenn an einen der genannten Tage ein gebotener Feiertag fiele, der Jahrmarkt an dem darauf folgenden Wochentage abgehalten werden soll. Die Gemeinde Möttnig darf sonach die von Uns bewilligten drey Jahrmärkte an den bestimmten Tagen zu allen Zeiten halten und sich dieses Rechtes, wie es die Marktgerechtigkeit und Gewohnheit mit sich bringt, ohne Jemandens Hinderniss gebrauchen. Wir gebieten hiernach allen Unsern Obrigkeiten, Inwohnern und Unterthanen, welchen Standes, Würde oder Amtes sie sind, besonders aber Unserm Illyrischen Gubernium zu Laibach hiemit gnädigst, dass sie die Gemeinde Möttnig bey diesesem Privilegium schützen und handhaben, darin weder selbst hindern, noch Jemanden anderen dagegen etwas zu unternehmen gestatten sollen, bey Vermeidung Unserer schweren Strafe und Ungnade. Das meinen Wir ernstich zur Urkunde dieses Briefes, besiegelt mit Unserem kaiserlich königlichen und erzherzoglich anhangenden grösseren Insiegel, der gegeben ist in Unserer kaiserlichen Haupt und Residenzstadt Wien, am ein und zwanzigsten Monatstag März, nach Christi Geburt im Eintausend achthundert zwey und vierzigsten, Unserer Reiche im achten Jahre.

Ferdinand m. p.

Ant. Fried. Graf Mittrowsky von Mittrowiz und Nemischl, Oberster Kanzler
Karl Graf von Inzaghy
Franz Freiherr von Pillersdorff
Johann Limbek Freyherr von Lilienau

Na pregibu:

Registrirt Jos. Fr. Emil Trimmel, Registraturs Director der k. k. ver. Hofkanzley.
Nach Seiner k. k. apostol. Majestät Höchsteigenem Befehle Joseph Edler v. Hölsch, k. k. Hofrath.

Orig. pgt. listina 65 × 52, pečat iz rdečega voska v veliki okrogli leseni škatli, pritrjeni z vrvico k pergamentu, je poškodovan.

Imenik oseb

Albert iz Vitanj 102
Andeški grofje 14 sl., 24, 104
Andechs-Meranski, Henrik 25
— Oton 25
Andrejčkov Jože 28
Apfaltrern Adam 34, 42—43
— Alojzij 113
— Apolonija 108
— Ferdinand 43
— Herula Ana 108
— Ivan Jurij 43
— Jožef 44
— Jurij Sigmund 43
— Regina Sidonija 43—44, 45, 108
— Rozalija 44
— Zofija 43, 108
Arnasch Jurij 34

Babenberžani 24
Babenberški, Friderik II. Bojeviti 101
Bardarini Ana Marija 45, 86—87, 89, 126
Benedikt XIV., papež 31
Bertold, patriarh 15
Braucher Mihael 70
Braunwart Erazem 106
Brdski, Jurij 106

Celjski grofje 16, 36
Celjski, Friderik 16, 19
— Ulrik II. 23

Debelak Mihael 36, 63, 70
Dienerspergk Frančiška 108

Ernest Železni gl. Habsburški

Fakin Avg. Jožef 56
Ferdinand, nadvojvoda gl. Habsburški
Ferdinand I., II., III. gl. Habsburški
Fischer Andrej 34
Franc I., II. gl. Habsburški
Franchi Gašper 31
Francozi 61 do 66, 69, 80
Friderik III. gl. Habsburški

Gabler Martin 90
Gaisruck Anton 107
Galli 37
Gall Jakob 37
Gall Motniški, Andrej 37
— Hans 37
— Jurij 37
— Nikolaj 37
Gašperlin Janez 71, 92
Golob Janez 71, 93
Götzl Alojzij 71, 114

Habsburški: Ernest Železni 19, 20, 26, 122
— Ferdinand I. 26, 27, 56 sl.
— Ferdinand II. 43, 52
— Ferdinand III. 54
— Ferdinand I., cesar 78, 130
— Ferdinand, nadvojvoda 54, 55, 124
— Franc II. 77—78, 128
— Friderik III., cesar 23, 26
— Jožef I. 54
— Jožef II. 54, 57
— Karel VI. 54
— Karel, nadvojvoda 26, 33, 54, 123
— Leopold I., cesar 54
— Maksimilijan I. 26
— Marija Terezija 54, 107, 109, 118
Hallenberg Hans 37, 106
Haller Hans 16
Hammer Jožef 51
Hartnid, škof krški 18
Hekenberški, Eberhard 15
Henrik z Vranje peči 18
Herberstein, grof 51
Himmelberg Henrik 16
Hohenwarti 45
— Andrej 37, 106
— Franc Erazem 45
— Ivan Ludvik 45
— Leopold Ludvik 45
Hörner Elizabeta 39, 106
Hren Tomaž, škof 33
Hribovšek Vida 119
— Zdravko 104
Huber Krištof 40, 41, 53

Ivan iz Kamnika 19

Jamnik Jurij 35
Jamski: Bertold 16
— Gotfrid 16
— Henrik 16
— Ulrik 16
Janez iz Lok 16
Janez iz Nove cerkve 102
Janežič Alojzij 114
Joergl 102
Jožef I., II. gl. Habsburški

Karel, nadvojv. gl. Habsburški
Karel VI. gl. Habsburški
Kherchel Jurij 106
Kizelj Hans 37
Knipic Luka 69
Konjar Ulrik 93
Kos Gregor 50, 70
Kozoglav Franc 70
Krabath Jurij 106
Krafič Jakob 20
Križner Jurij 75—76
Križnik Gašper 94—95
Krški, Ulrik 19
Kunstokh Danijel 33
Kupič Danijel 39, 40

Lamberg Avgust 37
— Eva 37
— Magdalena 37
— Wolf 37
Laubinger Janez 35—36
Lavrič Janez Ign. 35
Leopold, cesar gl. Habsburški
Leopold, opat gornjegraj. 15, 18
Lichtental Franc Viljem 44

Limbarski, Jobst 37
— Sigfrid 102
— Ulrik 106
Lindeški, Oertel 102
Lüdly pl. Ror 15

Majdič Franc 70
Majetič Janez N. 56
Maksimilijan I. gl. Habsburški
Marija Terezija gl. Habsburški
Mekinjska, Elizabeta 102
— Viljem 102
Mengeški, Friderik 102
— Hertl 102
Mosthomaer Gebhard 18
Motničan, plemeniti 18
Motniški, gospodje 18, 19
Motniški, Gerloh 18, 19, 32, 121
— Jurij 15, 18
— Konrad 18
— Mertel 18, 19, 102
— Mertelein 15, 19
— Nikolaj 18
Müttel Wissent 16

Nikolaj Motniški, župnik 33

Odalskak iz Prekope 15
Ortenburški, Oton 19

Paglovec Frančišek 92
Paglovec Gregor 56, 70
Pečnik Matija (Jožef) 76, 115, 116.
Perez Jakob 35, 70
Pewerl Hertel 16
Pir Frančišek 34
Pirso, Nikolaj 15
— Wergand 15
Plahutnik Janez 71, 77
Polec Peter 106
Posch Figaun Hans 116
Prešern Matija 35
Primožič Adam 70
Ptujski, gospodje 19, 36—37
Ptujski, Friderik 36
— Herdeg 102

Rabatta Jožef, škof 35
Rainer Katarina 37
Remec Gašper 63
Rifenberški, Ulrik 19
Ringel iz Kozjega 102
Roggendorf Baltazar 16
Rozman Anton 64, 65
Rumpel Peter 71

Samassa, Albert 71
— Janez 31
Sauer Ludvik Hans 37 sl., 40, 106
— Pankracij 37, 106
Scarlichi, rodbina 42, 71, 108
— škof 108
— Henrik Maks 31, 44, 51, 74, 77
— Jožef Ernest 44, 108
— Klara Terezija 44, 45
Schädinger Blaž 39
Schrattenbachi 52, 103, 111
Schrattenbach Feliks 42
— Maks 53
Sichel Tomaž 35
Sigfrid iz Šaleka 18
Slosberger Hans 16, 37
Spanheimi, grofje 14
Spanheim, Cejzolf 15
— Ulrik 24
Stainkirchner Mihael 40
Strassburger 31
Suenenstain Faslin 102
Sv. Hema Koroška 14

Šavli, dr. Jožef 63
Šubic Janez 71

Tavčar Andrej 40, 41
Tavčar Janez, škof 33
Tentschach Konrad 19
Teodorik, župnik vran. 32
Thallerji, 45, 76
Thaller Ivan 25
— Jožef Ivan 45
Tonelli Janez 63

Ulrik, opat gornjegraj. 33, 121
Ulrik z Vranje peči 102

Viltuški, Henrik 19
Vitovec Jan 23
Vodnik Valentin 65
Vogell Gotfrid 51
Vulfing iz Ormoža 102

Zaendel Jera 15
— Jurij 15
— Tomaž 15
Zajec Franc 71
Zbelovska, Doroteja 37
Ziperle Egidij 34, 90
Zupanec Jernej 70
Zurler Gregor 33, 38—39, 40 sl., 42, 60, 90, 106, 107

Žagar Andrej 34
Žovneški, gospodje gl. Celjski grofje
Žovneški, Gebhard III. 16
Županič Janez 70
Župnek Franc 79
Žust Janez 56, 70, 77

Kratica: o. = občina

Imenik krajev

Bela peč (o. Znojile) 63
Bistrica pri Vranskem 21, 22
Blagovica 24, 65, 79, 104
Braslovče 16, 24, 32, 34, 36, 40, 48, 57, 104, 105, 110
Brdo pri Lukovici 43, 66
Brežice 43, 62

Celje 11, 12, 21, 24, 26, 28, 51, 60, 62, 64, 79, 83, 90, 106
Celje, Zgornje 106
Cirkuše pri Tuhinju 63

Čemšenik 75, 93, 100
Černelec 12, 25
Češnjice (o. Blagovica) 24, 104
Češnjice (o. Moravče) 37
Češnjice pri Špitaliču 25, 63, 104
Črna 12, 25, 82
Črnelo 15, 102
Črni graben 5, 7, 8, 12, 23, 54, 60, 64, 65, 77, 79
Črni vrh (o. Št. Jurij ob Taboru) 62, 63

Dob 15
Dolenja Težka voda 75
Domžale 8, 79, 82

Gamberk 22, 62
Golice pri Tuhinju 63
Gomilsko 42
Gornji grad 14 sl., 16, 24, 25, 34, 35, 52—53, 55, 74, 79, 92, 103, 116
Gozd (o. Nevlje) 15, 82
Griže 32
Grmače (o. Šmartno pri Litiji) 42, 108

Hekenberg pri Vranskem 42
Hrastnik (o. Trojane) 64
Hrastovec (o. Voličina) 37
Hrib (M. in Vel.) pri Tuhinju 63, 66, 82
Hruševka pri Tuhinju 16, 63, 82

Idrija, Sp. 75
Ilirske pokrajine 61 sl., 127
Izlake pri Zagorju 28

Jarše ob Savi 75
Jelenov rog (o. Trojane) 62
Jesenovo (o. Zagorje ob Savi) 62
Jezersko 22, 79

Kamnik 8, 11, 12, 17, 24, 25, 26, 53, 54, 62, 66, 71, 74, 77, 79, 86, 89, 102, 104, 108, 113, 118
Kaplja vas (o. Komenda) 62
Katzenberg pri Kamniku 86
Kavran pri Kamniku 63
Kozjak pri Špitaliču 8 sl., 23
Kranj 22, 24, 27, 62, 71, 74, 79, 106
Krašnja 23, 64, 65
Kresnice 22, 44
Križ (o. Komenda) 21, 62, 66, 103
Krumperk 66
Kunšperk pod Sv. Gorami 33

Lancovo pri Radovljici 75
Laško 7, 23, 74
Laze v Tuhinju 63, 108
Lemovce (Sp. in Zg.) 16, 22, 62, 70, 82, 85, 92, 102, 108
Liplje (o. Zg. Tuhinj) 63
Ljubelj 25
Ljubljana 11, 12, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 26, 39, 45, 54, 62, 64, 66, 69, 71, 75, 79, 102, 106
Ljubno 103
Ločica pri Vranskem 11, 12, 15, 22, 24, 28, 61, 77, 79
Loke pri Šmartnem 16, 63, 75, 82, 102, 117
Lož 37
Luče 53, 74

Markovo (o. Nevlje) 15, 63
Mekinje 66, 86, 102, 113
Mengeš 11, 62
Moravče 22
Mošnje 75
Mozirje 12, 26, 40, 48, 79, 110

Naklo 74
Nevlje 16
Nova Štifta (o. Gornji grad) 25, 79

Ojstrica 22, 34, 42, 49, 52, 53, 103
Okrog pri Špitaliču 16, 63

Peče 22
Perovo, Sp. pri Kamniku 74
Pilštanj 18
Pišajnovica (o. Šmartno v Tuhinju) 11
Planina (o. Trojane) 62
Podgorje pri Kamniku 102
Podgrad pri Vranskem 16, 42, 43
Podhruška 15, 63, 66, 82, 102
Podpeč pri Lukovici 65
Podreče pri Lukovici 61
Polica pri Cerkljah 75
Poljane (o. Znojile) 63
Polzela 79, 102
Ponoviče 66
Poreber pri Kamniku 16
Prebold 32
Prekar (o. Kresnice) 22
Prosivnik (o. Št. Jurij ob Taboru) 22

Radovljica 62
Rakitovec (o. Blagovica) 11
Rebro pri Špitaliču 8, 10
Rečica v Savinj. dol. 74
Rogatec 23
Rožično (o. Podhruška) 63

Savinjska dolina 5, 8, 12, 15, 16, 24, 25, 42, 79, 92, 104
Sela pri Kamniku 16, 63
Sela pri Tuhinju 63
Selišče (o. Moravče) 22
Slivna (o. Vače) 14, 15
Slovenj gradec 16, 24
Slovenska Bistrica 26
Smlednik 14, 24, 93, 106
Sovinja peč (o. Nevlje) 63
Srednja vas v Tuhinj. dol. 16, 24, 63, 102
Stari grad nad Kamnikom 25, 103
Stari trg pri Slovenjem gradcu 16, 40
Stražišče pri Kranju 75
Studenec (o. Podhruška) 63
Sv. Anton na Pohorju 70
Sv. Frančišek v Stražah 74
Sv. Jeronim (o. Tabor) 22
Sv. Jeronim (o. Vransko) 10, 82, 93
Sv. Matevž pri Žovneku 11
Sv. Trije kralji 75

Šenčur pri Kranju 75
Šešče 102
Škofja Loka 24, 62, 71, 74, 79
Šmartno ob Paki 79
Šmartno v Tuhinj. dol. 11, 24, 62, 63, 66, 75, 92, 93, 119
Šoštanj 12, 74
Špitalič 8 sl., 25 sl., 63, 66, 76, 82, 86, 94, 104, 112, 115
Štravsenek pri Vranskem 89
Št. Gotard 22, 62, 70, 93
Št. Jurij ob Taboru 32
Št. Ožbalt 64, 70
Št. Pavel pri Preboldu 82, 102, 105
Št. Peter v Savinj. dol. 79, 82

Tabor pri Vranskem 24
Teharje 28
Tirna 14
Tirosek 15
Trata pri Poljanah 75
Trbovlje 7, 32, 101
Trebnje 37
Trobelno 63
Trojane 11, 12, 21, 22, 24, 25, 37, 54, 64—65, 78, 79, 85, 90, 102
Tuhinj 42

Učak 8, 64

Vače 14, 44
Velikovec 15
Vernek 22
Višnja gora 75
Vojnik 12, 106
Volog nad Vranskem 16
Vranja peč 102
Vransko 11, 12, 14, 15, 21, 26, 32, 33, 34, 36, 48, 52, 53, 64, 69, 77, 79, 82, 86, 89, 90, 93, 104, 105, 106, 111, 121
Vrhpolje 82

Zagorje ob Savi 7
Zaplanina (o. Trojane) 22, 70
Zasavje pri Krškem 62, 112
Zavrh (o. Trojane) 22
Zg. Tuhinj 44, 63, 66, 82, 93
Zide (o. Trojane) 64
Znojile 63, 66, 82

Žabnica 70
Žalec 23, 24, 28, 106, 110
Železniki 75
Žiri 79
Žovnek 52
Žubejevo (o. Znojile) 63

Stvarni imenik

administratorji, zgornjemotniški 88—89
agenti, trški 51
arrondissement communal 62
avtonomija, trška 20 sl., 47 sl., 61, 66, 68

beneficij župnije 32—33
brzojav 69

cehi, rokodelski 26 sl., 56—57, 65, 80
cerkev, podružna 31, 71, 73—74
— župna 30—31, 71—74
ceste gl. pota, trgovska

dajatve tržanov 39—42, 110
davek, francoski 64
— obrtni 57, 59, 81
— patentni 64—65
— remanenčni 39 sl., 107
— zemljiški 58—59, 64
desetina 76, 116
dohodki župnikovi 70, 75—77, 129
doklade, občinske 68
društva 93—94
duhovniki, motniški 74—75

fužinarstvo 29, 80

gasilsko društvo 93
gospodarsko propadanje 52 sl.
gostilne v župnišču 56
gostilničarstvo 40 sl., 56
gostišče (hospital) 25
gozdovi (srenjski) 58 sl., 69, 84—85
grad 4 sl., 37 sl.
gradišča 11
grb, trški 23, 103

hranilnica in posojilnica 94

imetniki zastavljenega trga 36—39

kanclisti, trški 49, 67
kantoni 62
kataster, franciscejski 82—85, 92, 104
— jožefinski 64
— terezijanski 118
— zemljiški 66
kazenska sredstva 47, 50
kmetijska družba, kranjska 93—94
kmetijstvo 57—60, 83—86
kontribucije, francoske 61, 64
korporacija, trška 68—69
krajina (marka) savinjska 14, 101
krčevine gl. rovti
kresije (okrožja) 66

lastninski značaj zemlje 48, 109
laze gl. rovti
lončarji, zadrečki 78
lov 43—45, 67

magistrat, trški 20, 49, 51, 61, 66—67, 112
mêrija 62—63, 66
ministeriali 18
mitnica, motniška 25 sl., 53—54, 57, 107, 111, 112
— vranska 52—54
monopol, obrtni 56—57, 80

načelniki, cehovski 27
— srenje 67
nagrada sodnika 22, 49, 51
naklade, francoske 61, 64
— nove urbarialne 40 sl.
naris župne in podružne cerkve 71—72
naselitev Slovencev 12 sl.
nesreče, elementarne 41, 71, 86, 90
noša služinčadi v trgu 46
— Zgornjemotničanov 46

občina, davčna 64, 66
— glavna 66
— politična 68
obrtniška imena 55, 80—81
obrt, kmečka 28, 56
— tržanov 26 sl., 55 sl., 80 sl.
obseg kmetij 58—59, 83 sl., 112
odkup zgornjemot. podložnikov 86—87, 126
odvetniki župnije 36
okraj, naborni 91, 113
okrajne gosposke 66, 113

patent, usnjarski 56—57
patron, cehovski 28
— župnije 36
pečat, cehovski 27, 104
— trški 23, 103
— zgornjemot. urada 89, 117
pfenigi, breški (»savinjski«) 24
pisma, cehovska 26—27
politika, gospodarska 25, 26, 28, 52 sl., 56—57
polž, motniški 28 sl., 68
pomerij, trški 20—21, 51, 66
poroka, civilna 63
postopanje, sodno 22, 47, 50
pošta 69
pota, prometna 24 sl., 54, 77
— tovorna 25 sl., 104
prafara, braslovška 32
pranger gl. sramotilni steber
pravila, cehovska 27, 57
pravo, trško 20, 67, 110
prebivalstvo 90—92
predstojnik, trški 50, 68, 113
premogovne kadunje 7
premogovnik Bela-Motnik 81—83
preosnove, francoske 61—65
prepiri tržanov: z duhovniki 70

— z graščaki 41, 42—45
— z Zgornjemotničani 46
prevozništvo 54, 79
pristojnost sodnika, krajevna 20—21
— osebna 21
— stvarna 21—22, 47—48, 50, 67
pristojbine, sejmske 55, 78
privilegiji gl. svoboščine, trške
prostost: hišnega davka 23
— vojaške službe 23, 61, 66
prosvetno društvo 71, 94
protestantizem 34

razvaline, grajske 44, 45, 87
red, sejmski 78
ribolov 43—45, 67, 86
»rihtarji«, zgornjemotniški 87—88
rimski kamen, »motniški« 11
rokovnjači 65
rovti 58—60, 116—117

sejem, letni 55, 61, 67, 69, 77—78, 124, 128, 130
— tedenski 19 sl., 26, 54—55, 61, 67, 77, 107, 123
sindik, trški 49, 66—67, 88, 117
skrinja, cehovska 27, 104
sodišče, deželno 66, 87, 89
— deželsko (starograjsko) 14, 21—23, 62, 103
— deželsko (ojstriško) 22, 62, 103, 111
— kantonsko 62
— okrajno 66
— patrimonialno 66, 87, 89
sodnik, občinski 66
— trški 20—22, 47 sl., 61, 66—67, 68, 113
sodstvo, trško 20, 47, 49, 61, 107
sokolsko društvo 87, 94
sol, morska 52
sramotilni steber 22, 50 68
srenja, trška 20
svèt, trški 20
»svoboščina, knežja« 55
svoboščine, trgovske 25 sl.
— trške 19 sl., 61, 66
— usnjarske 56, 80

šola, redna 93—94
— zasilna 92—93
špital gl. gostišče
štetje hiš in prebivalcev 90—91

tabori, turški 24
tihotapstvo 52—54, 65
tlaka 40—42, 64
— cestna 65
— nedoločena 40
— ročna 41
tovorništvo 25 sl., 52, 104
trgovina 24 sl., 52—54, 77 sl.
— kmečka 25 sl., 52
trgovski predmeti 25 sl., 52 sl.
tržni dan gl. sejem, tedenski

upori, kmečki 42 sl.
— tržanov 41 sl., 64
uprava, trška 47 sl.
upravitelj, sodni 22, 50
urad, gospodarski 89
— zgornjemotniški 87—89, 117
uradni nazivi za Motnik 67, 103, 109, 110
urbar, duhovnikov 31, 75—76, 90—91
— gamberški 22
— ojstriški 22
— trški 39—42, 48, 58, 90—91
usnjarstvo 26 sl., 56 sl., 80, 104
ustanovljene sv. maše 77

vikariat, motniški 32 sl., 121
vikarji (pod-) gl. duhovniki, motniški
volitve sodnika 20, 47, 49
— župana 68
vpadi turški 24

zadruga, živinorejska 94
zapora, cehovska 56—57, 80
— celinska 65
zastava (phandt) 36 sl.
zastavnina 38—39
zemlja, srenjska 58 sl., 69, 84—86
zemljiško gospostvo: Andeških 14, 24
— Celjskih grofov 15
— gornjergraj. samostana 15 sl.
— mekinj. samostana 16, 18
— Spanheimov 14 sl.
zvonovi 30—31, 71

železnica 79
župan 22, 67, 68, 113
župnija, motniška 36, 69, 129
župniki gl. duhovniki, motniški

OSREDNJA KNJIŽNICA KRANJ

Vsebina

Predgovor . . . . . 5—6

Zemljepisni pogoji . . . . . 7—10

Od začetkov do 16. stoletja

1. Prazgodovinska in rimska doba 11
2. Slovenska naselitev . . . . . 12—14
3. Prvi zemljiški gospodje . . . . . 14—16
4. Začetki gradu in gospodje Motniški . . . . . 17—19
5. Trške svoboščine . . . . . 19—24
6. Gospodarsko življenje:

Trgovska pota in trgovina . . . . . 24—26

Obrt in cehovstvo . . . . . 26—29

Od 16. stoletja do francoske zasedbe

1. Cerkveno življenje:

Župna in podružna cerkev . . . . . 30—32

Ustanovitev vikariata in župnije . . . . . 32—36

2. Imetniki zastavljenega trga in grajski posestniki . . . . . 36—39
3. Dajatve tržanov . . . . . 39—42
4. Grajski posestniki v odnosu do tržanov . . . . . 42—47
5. Trška uprava in sodstvo do Napoleonove Ilirije . . . . . 47—51
6. Gospodarsko življenje:

Gospodarsko propadanje . . . . . 52—55

Obrt . . . . . 55—57

Kmetijstvo . . . . . 57—60

Motnik v 19. stoletju

1. Francosko medvladje . . . . . 61—65
2. Motnik zopet pod avstrijsko upravo (1814.—1918.) . . . . . 66—69
3. Cerkveno življenje:

Motniška župnija v 19. stoletju . . . . . 69—71

Župna cerkev in podružnica . . . . . 71—74

Motniški duhovniki . . . . . 74—75

Župnikovi dohodki . . . . . 75—77

4. Gospodarstvo od 19. stoletja do danes:
Trgovina in letni sejmi . . . . . 77—79
Obrt . . . . . 80—81
Premogovnik Bela-Motnik . . . . . 81—83
Kmetijstvo . . . . . 83—86
5. Likvidacija zgornjemotniške zemljiške gosposke . . . . . 86—89
6. Prebivalstvo . . . . . 90—92
7. Šolstvo in prosveta . . . . . 92—95

Viri . . . . . 97—98
Opombe . . . . . 99—119
Priloge . . . . . 121—131
Imenik oseb . . . . . 133—134
Imenik krajev . . . . . 135—136
Stvarni imenik . . . . . 137—138
Vsebina . . . . . 139—140

Katastralna občina

MOTNIK

Prerisano po katastrski mapi iz l. 1825. Zraven parcelnih številk sem vpisal hišne številke posameznih posestnikov

